Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller

VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG . VARDE
1967

INDHOLDSFORTEGNELSE

FRA PLOVEN TIL KATEDERET – af førstelærer Chr. Bruun, Skads skole, Esbjerg 7

DET GAMLE FORSAMLINGSHUS – af lektor Carl Edvard Larsen, Tarm 16

DET DØDE PUNKT – af gårdejer Niels Raunkiær, »Knude«, Lyhne sogn 23

TIL GRUNDLOVSFEST PÅ BLÅBJERG I 1908 – af redaktør Jeppe Jessen, Varde ... 25

DE GAMLE FORTÆLLER – af sognepræst Thøger Gregersen, Jerne, Esbjerg 28

VESTJYSK SNAK – af fhv. gårdejer Bøjle Christensen, Haltrup, Nordenskov 33

DUS ELLER DES – af agronom Holger Uhre, Henne 38

HILSEN FRA VESTJYLLAND – af frk. Agnes Poulsen, Kvong 44

FRA SVUNDNE TIDER – af tidl. herskabstjener P. Berg Puggaard, Sig 47

MINDER FRA VARDE – af fru Nanna Voigt, København 50

JERNBANENS ANKOMST TIL DET DANSKE BONDELAND – af forfatterinde Jenny Aikjærsig, Helsingør 61

GLIMT FRA VARDE MARKED – af Ole Karl Jessen, Varde 75

TANDVÆRK – af museumsinspektør H. Ølgaard, Ølgod 87

FRA VESTKYST TIL VESTKYST – af sognepræst Vagn Kvist, Varde 92

UNDER KYRASSERERNE – af litterat Ludvig Mortfeldt, Varde 108

Denne bog er sat med Intertype Garamond og trykt på matglittet offsetpapir fra H. Christensen & Søn. Redaktion: Benneth Østergaard Petersen, Thyge Clausen, Jeppe Larsen og Arne Rechter. Omslagstegning af Olaf Bak. Tryk i Rechters Bogtrykkeri, Varde. Bogbinderarbejdet udført i Varde Bogbinderi.

FORORD

Da vi i 1965 udsendte første bind af „Vestjyder fortæller", var det uden tanke om, at den skulle efterfølges af flere bind; imidlertid blev bogen modtaget med en sådan begejstring, at den på en måned var udsolgt og nu ikke er til at opdrive. Næste årgang vakte lige så stor glæde og er nu, skønt oplaget blev fordoblet, så godt som udsolgt.

Hvem kan da fortænke os i, at vi nu bringer en tredie samling på markedet – og da forresten har planer om flere i årene, der kommer!

Det kildevæld, hvoraf vore vestjydske fortællere øser, sprudler lige villigt, og her i tredie samling står mangen kostelig beretning at læse, hvadenten vi følger vestjyden på den tunge gang til smeden, der byder een tage sæde på ambolten, mens tanduddrækkertangen glødes over essens ild! eller vi følger ham på den lettere gang til markedsfest i købstaden.

Vi er forfatterne stor tak skyldig for deres beredvillighed og imødekommenhed – og fordi de også i år lader synet af skovens fejreste træ være løn nok for umagen. Også bogens fremstilling og distribution sker som ulønnet fritidsarbejde, og overskuddet går derfor ubeskåret til klubbens hjælpearbejde på Grønland eller øvrige filantropiske formål.

Varde, i september 1967.

LIONS CLUB VARDE

FRA PLOVEN TIL KATEDERET

Af førstelærer Chr. Bruun, Skads skole, Esbjerg

De fleste af os kender fra „E Bindstow" digteren Blichers karakterisering af skolemesteren Kræn Koustrup, i hvis stue folkene fra landsbyen Lysgård var samlede om aftenen til deres hosebinderi og sad og krydrede arbejdstiden med at fortælle historier og synge viser for hinanden på deres jyske mål. Kræn Koustrup var „Skwolmæjster om e vinter å murmejster om e sommer, å han wa lih døgte te beggi diel".

Denne opdeling af året og forbindelsen mellem et praktisk erhverv og arbejdet i skolestuen var dengang ikke noget særsyn, tværtimod. Især her på egnen har vi kendt den godt, idet Vestjylland tidligere havde sin egen specielle „Vestjyske skoleordning", der delvis fungerede helt op til vor nyeste skolelovgivning. Det særlige ved denne ordning bestod i, at skolens ældste klasser kun fik 1, 2 eller 3 halve dages ugentlig undervisning om sommeren, ja, nogle steder endda slet ingen. Sommeren var landbrugets travleste tid, og da skulle børnene hjælpe til i arbejdet hjemme og samtidig oplæres i det. Til gengæld fik de en sammenhængende 7 måneders daglig undervisning om vinteren. Baggrunden for denne ordning var nok for en stor del nyttehensynet, men der lå også det pædagogisk rigtige i ordningen, at det praktiske og det boglige gik hånd i hånd i oplæringen. Af egen erfaring ved jeg, at forårstravlheden ude i naturen kunne virke dragende, når solen ret begyndte at skinne og varme ind i skolestuen, og til gengæld lokkede skolearbejdet om efteråret, når vi efter fraværet mødte op til fortsat undervisning. Så var der lærelyst, og der kunne nås meget.

Under denne ordning havde man brug for flere lærere om vinteren end om sommeren, og der opstod da et særligt vinterlærerseminarium i Staby, som gennem en lang årrække uddan-

nede disse vinterlærere. Tit virkede en vinterlærer en lang række vintre ved samme skole, og han havde så anden beskæftigelse om sommeren. Senere blev det dog unge lærere med fuld seminarieuddannelse, der fik deres første lærerarbejde i en vinterlærerplads og derpå flyttede til anden lærerstilling.

Om de første hold af rigtige vinterlærere kan man læse lerige typer og almindelige mennesker og viser, at de godt kunne vende og fornøjelige beretninger i digterpræsten Noe-Nygaards bog: „Vinterskoleliv i Vestjylland". Heri skildrer han både snurvære betydelige som lærere og besidde menneskekundskab og livsvisdom.

Det var mest landbrugsarbejde, der knyttedes sammen med lærergerningen, og det gjaldt for øvrigt både vinterlærerne og de fast ansatte lærere. Lærerne på landet fik nemlig dengang størsteparten af deres løn i naturalier, idet der til embedet hørte en jordlod, hvoraf lærerfamilien skulle have sit underhold. Det var derfor vigtigt, at de, der uddannede sig til lærergerningen, i forvejen var fortrolige med landbrug, ellers kunne levevilkårene blive kummerlige.

Det er interessant at lægge mærke til, at i første del af 1800-tallet var land- og havebrug et meget vigtigt fag på alle landets seminarier. Det var et udslag af oplysningstidens bestræbelser for at dygtiggøre landbefolkningen, idet faget foruden det foran nævnte sigte havde det formål, at læreren skulle kunne rådgive og vejlede bønderne i deres arbejde, altså være en slags landbrugskonsulenter. Det blev selvfølgelig efterhånden overflødigt, og faget udgik af seminariernes fagrække. Det har derimod stadig været regelen helt op til de sidste årtier, at flertallet af seminarieelever før seminarietiden har været beskæftiget ved enten landbrug eller et andet praktisk fag, og det har utvivlsomt været et gode for deres senere undervisning, at lærerne har haft fortroligt kendskab til livet uden for skolestuen, til menneskene, tingene, naturen, har gjort erfaringer ved arbejde, der kræver

praktisk snilde og håndelag og har fået fantasien næret – ikke blot af bøgerne, men af livet derude.

I den sidste menneskealder har der været en fortsat og frugtbar debat om vort skolevæsen og hele vort uddannelsessystem, og der er flere gange blevet ændret ved lovgivningen om seminarieuddannelsen. Stadig har stærke røster stillet krav om studentereksamen som betingelse for optagelse på et seminarium med den i sig selv klare begrundelse, at seminarietiden for ikke at blive for langvarig skal bruges kun til faglig pædagogisk uddannelse og ikke til opsamling af almene kundskaber. De skal være tilegnet på forhånd. Over for dette krav har stået det lige så stærke ønske om at bevare adgangsmuligheder for „manden fra ploven", ham (eller hende), der har brugt en del af sin ungdom til praktisk arbejde og derefter ønsker at uddanne sig til lærergerningen. Det er lykkedes indtil nu.

I den nye seminarielov, som netop nu skal føres ud i livet, har man også undladt at kræve studentereksamen som betingelse for optagelse. I stedet indføres en helt ny eksamensform, Højere Forberedelseseksamen, kaldet H.F. Fordelen ved denne eksamen er, at den foruden adgang til seminariet tillige skal give adgang til forskellige andre erhvervsuddannelser, mens den tidligere optagelsesprøve ikke gav andre muligheder end seminariet. Der stilles ikke bestemte krav ved påbegyndelsen af læsningen til H.F.

Teoretisk set kan det altså lade sig gøre fremover at komme på seminariet uden at have været hele skoleforløbet igennem til og med 3. gymnasieklasse, men det vil sikkert blive få, der tager tid ind imellem til praktisk arbejde. Strukturændringen i samfundet – og dermed i undervisningssystemet – har medført, at så godt som alle, der fra nu af uddannes til lærerinder og lærere, har siddet på skolebænk fra deres 7. år, til de selv skal til at undervise.

„Manden fra ploven" er altså ved at blive et historisk begreb. Men endnu er vi mange, der som baggrund for vort arbejde i

skolen i byen eller på landet har haft nogle ungdomsår i et praktisk fag, og der er næppe nogen af os, der ikke har følt, at der ud af disse års erfaring og erindring er groet en forståelse for børnenes situation, deres behov og deres udviklingsmuligheder.

Selv er jeg opvokset i et lærerhjem, hvortil der hørte jordlod og kreaturer, altså næsten under en bondedrengs vilkår, som de var dengang. Hver morgen før skoletid skulle der malkes, fodres og gøres rent i stalden, og når mine søskende og jeg ikke var i skole, var vi med i al slags markarbejde fra vår til høst. Det kunne godt sommetider være strengt at skulle lære at udnytte kræfterne, men det gav en god erfaring, og det myldrer stadig i erindringen med minder om glade, travle arbejdsdage og herlige oplevelser i naturen.

Man var stolt, den dag man som purk havde fået lært at binde et kornneg hurtigt og solidt, og hvor man stræbte for at kunne følge far og mor, der gik foran med „æ hjøle å æ kratt'".

Vi brødre kappedes, når vi kravlende på vore knæ lugede roer og gulerødder (med tiden fik vi hakker). Grundigt og korrekt skulle det gøres, og vi fik løn for det arbejde, når det var godt: 1 øre for en kort række og 2 øre for hver af de rigtig lange. Det gav nødvendig kapital til sommerens store oplevelse: skoleudflugten. Vi fantaserede forud i uger og måneder om turen. Tænk: at køre med toget næsten en hel dag til fjerne egne, se skov og fjord og store banker! Det var ganske vist kreaturvogne, vi kørte i, men det regnede vi dengang for flot, og vi kunne da kravle op og stå og støtte med en fod på en af bindingsringene inde på vognens sider, stikke hovedet ud ad et af glughullerne, der sad højt oppe, og råbe hurra for alt det herlige, vi så. Og så kunne man flotte sig med en rød sodavand og et stykke lakrids, måske en fløjte – eller en lille, pæn ting at gøre mor glad med ved hjemkomsten. Ja, kunne man nå til at have samlet 35–40 øre sammen, sikken dag, man kunne få!

Så var der om sommeren den daglige tur i middagsstunden på

bare ben helt ud til forstranden, hvor fårene stod tøjrede og skulle flyttes. Der blev jævnligt tid til at bade eller soppe, når vandstanden ikke var alt for lav, bygge huler af tang, samle sneglehuse, kønne sten og andre sjove ting. Bag strandvolden lå vor dejlige bløde, grønne marskeng, og højbjærgningen på den var noget af det allerbedste, vi var med til. Når en lejet „slætkarl" havde slået græsset med le, og høet var blevet tørt, drog hele familien en blank sommerdag af sted med redskaber og madkurv for at „hverre" og rive høet sammen med træriver. Man kunne komme i konflikt med nogle små hidsige, lysebrune humlebier, der boede i den lidt tørveagtige engbund, men ellers var det hele festligt. Når høet var revet sammen i et par store striber på langs ad engen, stod vi på „tømmeplanken", mens hestene kørte dyngerne sammen til stakning. Hvilket herligt måltid vi fik, siddende sammen i høbunkerne og med den vidunderligt krydrede høduft bølgende om os – en duft, der aldrig glemmes!

Allerbedst var det måske at køre høet hjem, ligge blødt på toppen af det høje, duftende læs og se sin egn i fugleperspektiv.

Hver årstids arbejdsgang har sin egen farve i erindringen. Sådan mindes jeg, hvilken tryg og glad forventning det gav, når man om efteråret gik hjem i mørkningen fra roeoptagningen med jord på træskoene, med øm ryg og valne fingre, at få øje på køkkenvinduet med det gule skær fra petroleumslampen, som mor havde tændt. Så glædede man sig til aftensbordet og til stuehyggen om aftenen, der sædvanlig gik med højtlæsning, samtale og sang.

Så fik jeg en god sommer som „hjøwerdreng" hos min morbror ca. 25 km borte. Det var et temmelig godt stykke at være hjemmefra, og cykler havde vi endnu ikke, men så var det højtidsstunder de 2-3 gange, jeg så hjemmet den sommer.

Efter konfirmationen og skolegangens ophør havde jeg sommerplads på en gård i hjembyen og var med i alt arbejde der. Kreaturpasningen tog længere tid dengang, for dyrene stod tøj-

rede, og man brugte kun løsgang efter høst, når kornet var hjemkørt af marken. Gårdens jorder lå efter gammel skik spredt på forskellige steder efter bonitet, så jeg trak tit køerne i kobbel til den fjerne udmark, der lå næsten 3 km fra gården.

Erindringen om mine ensomme eftermiddage der på udmarken blev nogle år senere til følgende rim:

Æ hjøwerdreng.

A kje'nd engång en hjøwerdreng, han wo wol fjövten or,
han gjek å passet høwder låndt frå hans hosbonds gor.
Æ ti vild gavn mæ renden, hwen han skuld' ha væn hjem,
imens æ høwder græjset, å de wo jo slem.

Di kund' jo wal ha passet dem sjel', law han wo henn',
æ ti den bløv så lång, nær han gjek derop åldjenn',
men hosbond tøtt ilywel, te de wo bedst, han bløv,
de wo da ålti bej'r, end nær han gjek o æ vej å drøw.

Den ti, der gjek te spild' derve', de wo da kun de hall',
han kund' jo lug' æ roer å go å wand' æ kall',
men nær han så wo øwer den ti, te de kund' ta,
så kund' æ attemæjer' jo blyw lång' nok endda.

Nær de wo rigtig lummerhied, så vild' æ høwder be's,
så kom den sølle dreng i så møj en slemme kle's,
men tændt di kun o e'den, så kund' di pas dem sjel',
så måtť han find o nowe for å slo æ ti ihjel.

Derøwer ve æ vestersi' der wo en gammel dieg,
å der wo både skøgg å ly, der kund' han ligg' å kieg
høt op imud æ himmel, hvor æ skyer di drøv,
å følle æ fovl' mæ æ yvn, nær di fløv.

Sån kund' han ligg' i læng', mens æ attemæje skrej,
å nær de så bløv awten, skuld' æ kyer jo astej.

Æ ti gjek ållebedst, nær han sån kund' ligg' å drømm'
å tænk o så manne ting, men mjest o dem derhjemm.

Han læændest så tit, nær han tændt' o far å mor
å o di smo derhjemm', både søster å bror,
å nær de så bløw væst, språng han op o æ dieg
å skøgget' for æ suel mæ æ håend for å kieg.

Hans hjemmend wo et længer væk, end han kund sie dernie,
der wo en bank' imell, men æ skåstien' kund' han sie.
Å, hvem der no håd væn der imell' dem, smo å stuer –,
han kund' så let rend hjem en lille væ'nd, nær bår han tu'er.

Hans hosbond håed jo så, han måtť somti' godt smutť hjem,
men skuld' æ kyer rend løs imens, så wo et liegodt slem.
A'stej det vild' å måtť han, hwodan de så skuld' go,
men han wo li'godt ræj for, wa æ kyer kund' find o.

Ilywel så vidst' han, hvor æ hjælp wor å fo:
kan knælet' i æ græjs ve æ dieg, hvor han lo,
å boj' så Woherre om å sie te æ kyer,
for nær han passet o dem, kund' et sawt læ sig gyer.

Derhjemm' wo der nowe, der bløw glaj, nær han kund' komm',
han fik en gue meld'mad å en æwel i æ lomm'.
Hvor wor et endda får å go igjemmel æ haw'
å snakk' mæ dem om, hva de no wo ve å law'.

Å nær de så wo ve æ ti, te han skuld' te å rend',
så bienet han aw, li'så stærkt som han kund' spænd'
twat øwer æ mark, så han wo li' ve å fåld',
så op o æ dieg –. Hurra, di wo der åll'!

Efter en udbytterig vinter på Askov sløjd- og efterskole havde jeg to pladser som anden- og enekarl, indtil jeg blev 17 år. Da

var beslutningen om min fremtid taget. Skønt jeg var glad for landbruget, ville jeg være lærer ligesom min far og farfar. Det var min egen afgørelse uden direkte tilskyndelse fra mit hjem, for mine forældre ønskede, at vi børn så vidt muligt skulle modnes til selvstændig afgørelse.

Jeg kom da – som mange lærersønner dengang – hjem i ca. 1½ år og blev forberedt til seminariet hos far samtidig med, at jeg hjalp til med pasningen af embedets landbrug. Det var før slutningen af første verdenskrig, og lærernes økonomiske vilkår var nærmest elendige, så mange kolleger sagde til far, at han burde forhindre min lidt ældre broder og mig i at vælge seminariet. De frarådede på det ivrigste, men far svarede blot: „Ja, men de har lyst til det!" Beslutningen stod fast og er aldrig fortrudt. Nogen lønforbedring for lærerne kom der forøvrigt få år efter.

En vej i lighed med min er blevet fulgt af mangfoldige, som har siddet og stadig sidder i vore skoler i by og på land, og mange af dem er endt i høje, ledende stillinger i vort skolevæsen.

Fra min seminarietid mindes jeg en kammerat, der havde så dårligt råd til at skaffe sig en læreruddannelse, at han for at opnå det havde påtaget sig hårdt arbejde i nogle år i tørvegrav, mergelgrav og lignende og slidt i en sådan grad, at hans krop var blevet misdannet under det. Han opnåede på seminariet ikke blot at rette sig op rent fysisk, men at sætte sig i respekt for sin viljefasthed, sit målbevidste, dygtige arbejde og sin modne holdning over for dagens krav og for lærergerningen, der ventede. Han var en smule ældre, men betydeligt mere udviklet end flertallet af holdet. Alle var klar over, at han ville komme til at øve en god indsats, for han havde gået i livets skole og bar præg deraf.

Under lærermangelen efter anden verdenskrig opstod som et overgangsfænomen en ny form for læreruddannelse, nemlig aftenseminariet, der indrettedes sådan, at det blev økonomisk over-

kommeligt for folk i forskellige erhverv, der havde lyst til skolearbejdet, at gennemgå uddannelsen og så skifte over til lærergerningen. Ad den vej er mange „plovmænd" kommet ind i skolen, og de har udgjort et væsentligt aktiv, mens lærerbehovet steg stærkt. Da nu lærermangelen ikke er så følelig længere, og de øvrige seminarier er udbyggede, afvikles aftenseminarierne.

Det her omhandlede emne: lærerens selvindhøstede erfaringer fra det praktiske liv, hører ikke egentlig hjemme i dagens aktuelle debat, men har præg af noget fortidigt. Alligevel er det måske nok værd at tænke lidt over, om ikke det livsnære og meningsfyldte i undervisningen, som „Den blå Betænkning" klart efterlyser og fremhæver som mål, bliver lettere og mere naturligt nået, hvor læreren ikke har læst al sin tid, men også været ude i det arbejdsliv, som de fleste af hans elever trods mekanisering og automatisering dog kommer ud i. Den værdi, der for mig at se ligger deri, kunne jeg ønske alle vore lærerstuderende, ja, for den personlige udviklings skyld også al den øvrige studerende ungdom.

For ganske nylig talte en amtsskolekonsulent i radioen om nødvendigheden af at gøre undervisningen i 8., 9. og 10. klasserne mere praktisk betonet, mere direkte sigtende mod erhvervslivet. For at kunne det måtte man sløjfe stof fra de mere alment dannende fag. Han var dog klar over, at det kunne medføre en nedvurdering af 8., 9., 10.-linien i forhold til studenterlinien og derved støde an mod den noksom bekendte forældreambition.

Over for et sådant ændringsforslag dukker der hos mig – og muligvis hos andre med – den tanke op: Kunne vi blot finde ud af at indrette vort samfund sådan, at alle unge fik deres læsetid afbrudt af blot et års aktiv deltagelse i arbejdslivet. Når levealderen stiger, og afgangsalderen for offentligt ansatte er rykket fra 65 til 67 år, kunne der så ikke blive tid til og anvendelse for dette ene ungdomsår?

Men det er jo en utopi.

DET GAMLE FORSAMLINGSHUS

Af lektor Carl Edvard Larsen, Tarm

Vi kan ikke som de gamle i Ezras bog begræde med høj røst, at det nye ikke er så skønt som det gamle; thi nu er alt jo skønnere og større ude i sognene, så stort og skønt, at man ikke længere taler om forsamlingshus og fælles kaffebord, men om „kulturcenter" og „cafeteria". Der er altså kun grund til at være glade, men vi gamle kan måske ikke lade være med at tænke på Jeshurun, der i fedme og godt huld begyndte at ofre til guder, som var opkomne fornylig, og som fædrene ikke frygtede. Der svandt noget, da det gamle vestjydske forsamlingshus veg for velstand, noget jordnært og i al sin fattigdom stærkt, som alt det nye ikke har, fordi det venter at blive fyldt med det fremtidige, som vi bare ikke ved noget om. Der ligger ingen sur kritik i disse ord, blot en frygt for, at man i blind tro på love og lån i forstående banker og sparekasser glemmer, at det gamle forsamlingshus var sognets barn født i hæderligt ægteskab til små kår. Det var ikke et „center" – hvilket sterilt ord – det var i al beskedenhed et sted, hvor folk samledes, som de samledes i kirke og skole, for at høre, hvad de forstod kunne bringe dem kraft til at leve livet og måske til at møde døden med ro i sindet. Det var der, slægternes kamp genspejledes i det sagte og sungne, i foredrag og oplæsning og i den gamle Højskolesangbogs kampsange, som nu delvis er erstattet af lyrik. Der taltes meget om det, der nok lå højere end dagliglivet, men som netop derved kunne trække opad, så man kunne se langt ud over sognets grænser, helt til landets grænse, den dyrebare og blodvædede.

Det var ikke velfriserede cand. polit.-er varme fra kyllingemødrene, som førte ordet. Det var nogle underligt ru og barske og langskæggede mennesker, der oplod røsten for at tale om løver og hjerter, om Thors kamp med jætter og turser og om Mid-

gårdsorm og Fenrisulv, så man fornam løvebrølet og Ragnaroks kampgny. At alt dette i Provisorietiden kunne udlægges som Venstres kamp mod Højres jætteyngel, var naturligvis helt forståeligt for tilhørerne. Nu er det politiske liv afmytologiseret, så man kun har Loke tilbage og så et par misteltene, som man desværre glemmer at tage i ed. Det tordnende foredrag og den stærke billedtale er veget for de hyggelige studiekredse, hvor man skeler til klokken for at se, om kaffen ikke snart kommer.

Man talte og sang om frihed – mest vel om den, man vandt ved personlig kamp – og hvor moderne mennesker i dag fabler om at frigøre sig fra fortiden, var det gamle forsamlingshus stedet, hvor man søgte lære for nutiden i beretningerne om svundne slægters sejre og nederlag. De gamle forsamlinger ville have noget med hjem, noget de kunne leve på i det hårde slidsomme liv, der var deres. Livet var ubarmhjertigt, da det vestjydske forsamlingshus byggedes, og et sådant liv krævede stærk kost. Jeg har engang truffet en af disse gamle, der kunne næsten den hele Højskolesangbog udenad, fordi den var blevet en del af udrustningen til hans livskamp. Jeg så på disse gamle med ærefrygt, da jeg for 37 år siden første gang stod over for dem; det var, som mødte jeg det urgamle sogn i disse mennesker, for hvem kirke, skole og forsamlingshus var en enhed fast sammengroet med dagens liv.

Da jeg for første gang stod i det vestjydske forsamlingshus, var det som en fremmed, der var indbudt som taler, fordi der var sendt afbud fra Erik Appel, og jeg følte det som en pligt at hjælpe dem ud af kniben. I dag har i uvidende kredse ordet forsamlingshus fået en nedsættende klang, der ikke sjældent går over i latterliggørelsen. Jeg har aldrig kunnet forstå dette, og jeg skulle snart indse, at ærbødighed snarere var på sin plads her. Der var naturligvis intet, der umiddelbart vakte ærefrygt; for med enkelte undtagelser var alt ubeskriveligt nøjsomt og fattigt. Har man siddet på de forfærdende rakkerbænke uden

rygstød, og har man drukket gamle dages forsamlingshuskaffe, har man oplevet noget af det samme, som gjorde, at de gamle Spartanere ikke frygtede døden. Men har man stået på talerstolen og set ned på de stærke ansigter hos mændene og kvinderne på bænkene, set deres rolige øjne rette mod sig og følt, at hvert ord var noget, tilhørerne søgte en mening i, fordi der skulle tages en mening med hjem på gården, har man erfaret, hvor lidt det færdigsyede og påtrykte ord er værd over for mennesker, der lever herovre i et land, de har måttet tilkæmpe sig alen for alen. Det gamle forsamlingshus passede til de gamle bønder herovre. Med sin sorte i begyndelsen rødglødende, ud på aftenen iskolde kakkelovn, med lokale kunstneres fyndord eller malerier anbragt manende rundt om, med fotografier af svundne tiders martialske gymnastikhold og kårne højskolefolk i glas og ramme stemte det hele til alvor. Selv køkkenet, hvor kvinderne samledes for at kunne marchere ind til mændene i samlet formation, og hvor de røde flammer under kedlerne sendte glimt ud på de omkringstående kvinder, kunne lede tanken hen på et hedensk offerbål. Det stærke og hedenske svandt dog som regel, når man havde smagt kaffen, hvis farve og styrke var forskellig, som sognene var forskellige. Var brugsmand eller købmand virksom i arbejdet, var det, som man rankedes ved nydelsen; var den skabt af en gammel kone fra nøjsomhedens dage, kunne kaffen nok være stærk i farve, men det var tilsætningens falske lød.

Der er jo sagt og skrevet mange vittigheder om det fælles kaffebord, men måske var det at sidde bænket der efter foredraget noget mere, end en overfladisk betragtning lod formode; thi her sad taleren mellem de mennesker, han havde talt til, og måske opdagede en selvbevidst akademiker, at han nu sad blandt folk, der vidste lige så meget som han selv, blot med den forskel, at de havde erhvervet sig deres viden ad helt andre og ofte tungere veje. Jeg har aldrig vovet at trække på skulderen ad disse timer ved det vestjydske kaffebord, dertil har jeg for meget at

sige tak for. Hvor ofte har jeg ikke lyttet til hedens og engens stemme, når jeg sad med et gammelt par, der kunne huske og kunne berette det huskede, så fortiden steg frem. Det udtryktes altsammen i et sprog, hvor hvert ord var meningsfyldt, fordi menneske og ord var eet. Jeg ved, at mange unge digtere kæmper ærligt for at finde ord, der kan sige noget; jeg tror, de endnu kunne finde dem, hvis de sad, hvor jeg har siddet så mange gange. Ingen chokerende og forargende ord, bare livets jævne tale til den lyttende. For mig blev den gamle vestjydske bonde en ægte efterkommer af sagafortællerne. Hans stil var den samme med de korte hamrede sætninger, med enkelthederne klart udtrykt i ord, der dækkede, og med skildringerne af dyr, som kun den, der er eet med dem, kan give. Sproget var det helstøbte bondesprog uden tilsætning af grammofonpladernes sindssyge tomhed, og jeg havde en oplevelse af noget gammelt og gennemprøvet, noget der kunne udtrykke, hvad der skulle udtrykkes, så den, der lyttede, kunne forstå. At jeg i begyndelsen ikke kunne forstå mere end det halve, er en sag for sig; vestjydsk var jo for mig et fremmed sprog, som jeg først måtte lære at fatte lyd og betydning af.

Hvad der gjorde de første indtryk så stærke, var forsamlingernes helhedspræg. Sognene kunne naturligvis være forskellige, men inden for hvert enkelt sogn, var det bønderne og så de for sognets trivsel nødvendige som præster, lærere, håndværkere og handlende. Læger og dyrlæger kunne optræde, men det var ikke regelen, hvad der vel skyldtes deres urolige arbejdsform. I dag er det altsammen ændret, og man kan komme ud i sogne, hvor de yngre blandt tilhørerne nok har bopæl i sognet, men hvor de arbejder på fabrikker og derfor får deres tilværelse hugget i to stykker. Forbindelsen med jorden svandt, og det gør, at disse unge ikke forstår den jævne tale, som de gamle gjorde det. Når man så også kan opleve at komme ud til sogne, hvor der ingen unge er mere, trukket ind til byerne af større lønninger og mere

fritid som de er, gribes man af en sær uhyggefølelse. Noget er gået tabt, som gav sikkerhed i de svundne tider, og dermed er også den folkelige taler, ham med historien og sagaen, trængt tilbage. Nu er det ham med statistisk årbog og u-lands-problemer, og hvor de gamle talte om frihed og danskhed, redegøres der nu sagligt om fritid og internationalisme. Hvor den hjemlige musiker vedkendte sig sit gode danske navn, når han kom med violin og klarinet og tør strube, støder man nu på navne af spansk (det er det mest imponerende) og amerikansk oprindelse, som bærerne, hvis man skal dømme efter annoncer, hverken kan stave eller forstå, og udøverne af denne tonekunst er forvandlede til hanaber med gebærder og manke.

Verner v. Heidenstam siger i den sidste af de vidunderlige fortællinger om Carl XII's soldater: „Elsket være det folk, der i sin storheds fald gjorde sin fattigdom æret for verden". Det gamle forsamlingshus fødtes i en tid, da Danmark var lemlæstet efter en krig, hvor, som Vilhelm Dinesen siger det, den danske bondesoldat stod støt på sin plads i kompagniet; den gamle danske bonde havde noget af den værdighed, der gør fattigdom æret. Derfor tog Dalgas hatten af for den jydske hedebonde, når han så ham bryde sin jord, og derfor var mit første møde præget af alvor. Jeg forstod, at det ikke gik at spille på galleriet, men at der måtte opbygges et gensidigt tillidsforhold på ærlige ord, der kunne godkendes af ærlige mennesker. Det er let at lide nederlag – et uopretteligt nederlag – i en sådan forsamling, og jeg har truffet vestjydske bønder, der kun havde foragt tilovers for i og for sig fremragende kunstnere og talere, som i forfærdende fejlvurdering af forsamlingen havde lagt det hele ned i et lavt plan.

Der kunne over det gamle forsamlingshus være noget krævende, fattigt som alt var. Her stod og faldt det hele med talerens evne til at sige det, man ville høre, og som man stod der i den ofte dunkle belysning indesluttet af vægge, hvor fugten drev

ned mod gulvet, kom der et samspil mellem tilhørere og taler, som kunne være af en egen skønhed. Og under besættelsen, hvor lys og mørke jo stod så skarpt over for hinanden, følte man, hvor dybt forsamlingshusets rod gik ned i den danske jord. Da de fem år var til ende, og da velstanden bredte sig, måtte forsamlingshuset vige for det nye og elegante, men det stod der i den hårde tid, og det er vel ikke tilfældigt, at der udviklede sig den mærkelige skik, der lod folk rejse sig ved afsyngelsen af verset „Altid frejdig, når du går". Nu kan jeg ikke rigtig lide det; dengang var det noget andet, noget der var udsprunget af den kamp, de bedste i landet førte mod vold og usselhed, og som gav genlyd herude. Det ville være godt, om man kunne samle alt det, der blev talt og sunget dengang og navnene på dem, der førte ordet. Man ville da forstå, at også her førtes kampen.

Det er vanskeligt at forklare, hvad dansk folkelighed er, og jeg skal afholde mig fra at forsøge en lærd forklaring, men jeg har oplevet den. Man skal tale ved et efterårsmøde og finder salen tom, men man ved, at om lidt vil den fyldes af unge og ældre, der kommer fra den gamle forblæste kirke. De sætter sig stille og værdigt ved de pyntede kaffeborde og hører så på foredrag eller oplæsning, og kirkens ord og digterens tale smelter sammen til en enhed, en tale om menneskelivet som noget helt. Og dernede sidder de unge delingsførere og de gamle højskolefolk og lederne af folkedansen, alle de mennesker som byggede livet i sognet på god gammel grund. Det var folkelighed, som jeg forstår den.

Eller man sad ved en begravelsessammenkomst. Der spistes suppe og peberrodskød med en salme ind imellem retterne, men der taltes også, jævne og stærke ord om den, der gik bort. Var det en gammel kæmpe, der var segnet, eller var det en gammel kvinde, der havde været med ved utallige barnefødsler og lukket mange trætte øjne til det sidste blund, da talte sognet til en, da steg slægten op af graven for en kort stund at tale manende ord

DET DØDE PUNKT

Af gårdejer Niels Raunkiær, „Knude", Lyne sogn.

Østergaard ungdomskreds udsendte omkring 1910-11 et vandretidsskrift under navnet „Danebrog". Bidragene blev forfattet af kredsens egne medlemmer og omhandlede små og store spørgsmål, der optog 2. højskolegenerations ungdom i en vestjysk landsby. Redaktøren var den lidt ældre Niels Raunkiær, hvis „jubilæumsbidrag" vi her bringer til minde om forsamlingshusets storhedstid.

Mange af de ældre kan huske, at når vor mor hun spandt, så for at få rokkehjulet til at gå i gang, så at foden kunne træde den, så måtte hun tage fat i den, når den stod på de døde punkter, når krumtappen på rokkehjulet stod enten op eller ned. Sådan er det i livet, alt vort foreningsliv, ja, menneskelivet i det hele taget, der skal mangen gang ligesom et ryk til for at få os ud over de døde punkter, som vi i vor magelighed mangen gang står på. Når vi i livet beskæftiger os alt for meget med vort eget jeg og ikke interesserer os for andet, da står vi fast på det døde punkt, og der skal ligesom et ryk til for at få os vækket til forståelse og arbejde for, hvad der er oppe i tiden. Vi trænger mangen gang til at få et bad i foryngelsens kilde, og tage fat på opgaver, som er med til at skabe liv. Al vor gerning og al vor virke bliver først til velsignelse for os og andre, når den bliver omstrålet af Forståelsens Glæde.

Den 20. januar 1910 var ungdomssagen her på Østergaard på dette stade, som man kan kalde det døde punkt; men netop denne dag fik vi ligesom et ryk (ved lærer Blocks møde), så vi kom ud derover og en forening dannedes, som altså nu den 20. januar kan fejre sin årsfest.

Ungdomsarbejdet kan vi nu engang ikke komme udenom, og vi vil det heller ikke, så sandt som der skal være nogen mening i livet fra vuggen til graven. Det kniber bare med forståelse for den sag fra mange af de ældre. Tænk på, at I selv har været

unge, og lad os så sætte os ind i de unges tankegang nu, lad være I synes, den former sig noget anderledes, end da vi var unge. Det kan nu ikke blive anderledes; tiden og forholdene kan nu engang ikke skrues tilbage, vi må fremad. Men! det er vor pligt som ældre at være ungdommens vejledere, og det sker først, når vi er kammerater med dem, det vil sige, vi må forstå dem. Vi kommer nemlig tilkort ved at stille os imod; thi fremtiden hører nu engang ungdommen til. Hostrup siger i nogle verslinjer:

Følg ej med strømmen, men følg med tiden,
hvis du vil holde dig ung i striden,
kan strømmen tage dig, så vil den sluge dig,
går tiden fra dig, kan den ej bruge dig.

Det er livsvisdom, som nok er værd at lægge mærke til, thi skal der være nogen mening i vort liv, og det tør vi tro, er Vorherres mening med os, „så må vi leve med og være vågen" – ja, lykkeligt et sådant menneskeliv, og vi kan da så fuldt og helt hengive os under Gud Faders bestemmelse med os, „enten vi skal leve kort tid eller længe, blot vi lyser op i tågen".

Det være da mit ønske for alle de unge her og for ungdomsforeningens trivsel, at den må have lykkelige kår i vente i det nye år, ja i de kommende år.

En lykkelig barndom, og dertil hører gode minder om far og mor, giver grundlaget for et rigt ungdomsliv, og en vågen ungdom giver stof til en dådrig manddom. Lad os da prøve på at leve vort liv således, at vor alderdom kan blive en lovsang for det svundne liv, en tak og en lovsang til den levende Gud; så har vi ikke levet forgjæves.

Østergaard, den 8. januar 1911.

Niels Raunkiær.

TIL GRUNDLOVSFEST PÅ BLÅBJERG I 1908

Af redaktør Jeppe Jessen

Den store flyvesandklit Blåbjerg har igennem årene øvet en ejendommelig indflydelse på Vesteregnens beboere. Den har ligget som et samlende midtpunkt ude i horisonten for dem, der voksede op i sognene i en stor omkreds nordvest for Varde. Dette er også for nylig kommet til udtryk under drøftelsen af planerne om en storkommune derude, idet der stilledes forslag om at kalde den Blåbjerg kommune.

I begyndelsen af århundredet følte man sig også draget af det blå bjerg ude i klitterne. Kort efter at ungdomsforeningerne var begyndt at vokse frem på egnen holdtes den 5. juni 1908 en grundlovsfest ved Blåbjerg med 4–500 deltagere. Der var taler af højskolelærer cand. theol. & polit. Even Marstrand, Askov, og seminarieforstander Skat Rørdam, Jellinge, desuden underholdning af et sangkor og koncert. Entreen var 25 øre. Formanden for foreningerne Jeppe Jessen, Debel, senere redaktør i Varde, har blandt nogle gamle papirer fundet optegnelserne til de ord, han indledte festen med. I tilknytning til udtalelserne om datidens politiske forhold ønsker han at sige, at standarden i dag ligger betydeligt højere både for politikerne og partipressen end for 60 år siden.

☆

„Det er velgørende en gang imellem at komme op på et højdepunkt, hvorfra vi kan se ud over omgivelserne. Blikket vides da, og vi kommer til at se større på forholdene. Vil vi fris for smålighed og snæversyn, må vi en gang imellem op på højderne og se landet ovenfra. Kravler vi kun omkring nede på det jævne og kigger på sagerne derfra, så stænges de mange småting som en kinesisk mur for vort blik, og horisonten ligger så nær. Selv om vi ikke lever i de trange dale, kan der også for vi unge, der vokser op på de vestjyske sletter, undertiden blive „så knugende,

tærende trangt", og vi kan længes bort fra den kvalme stueluft og det stillestående, stinkende vand med andemaden.

Vi har andet mål end at bænkes i stuen under tag, hvor der drikkes og skænkes i døsig fred og mag. I stedet for vælger vi os april, som Bjørnson synger, i den bli'r somren til. Det vågnende liv efter vinterens kulde under uro og storme er jo selve ungdomstiden med dens brydninger og længsler.

Når vi i dag på den eneste folkelige festdag, vi helligholder, ønskede at samles et sted, hvor det luftede over døgnets dom, og hvor vi knap øjne, hvad vi kævles om til dagligdags, ja så kunne vi vanskeligt finde et bedre sted end her på Blåbjerg, omend det i sommervarmen har kostet sved og anstrengelser at komme herop. Det er så herligt med dens vide udsigt. Og med fyrreværnet ved landets vesterside. Den friske havbrise og saltstærke luft, udsigten til Vesterhavets brydninger. Her rejstes i fjor mindestenen for klittens beplanter, kammerherre, klitinspektør de Thygeson, som døde i 1905. Mange ukendte hænder har været med i arbejdet på at „klæde" Blåbjerg. De små fyrretræer vokser nu langsomt op og skærmer landskabet, hvad vi er taknemlige for.

Det er i dag grundlovens 59-årige fødselsdag, og når vi da ønsker os selv og vort land til lykke dermed, ligger det nær også at foretage et lille tilbageblik.

Hvorfor blev grundloven til? Frihedsbevægelsen ude i Europa, der rystede tronerne, var skyllet ind over vore kyster. De bedste og mest vidtskuende mænd var vågnet til erkendelse af menneskerettighederne og var blevet besjælet af den idé at gøre samfundets borgere frie og lykkelige. Man havde tro på, at det jævne folk kunne styre landets sager.

Grundloven kom til verden som et veludviklet rigt barn i 1849, men i 66 blev barnet krøbling. Dette har siden været Danmark til ubodelig skade. Folket er blevet splittet, og der er sået had og bitterhed. Det var et fejltrin, at man gav et fåtal af rigmænd

tøjlerne, i stedet for at lade det jævne folk få ansvaret og ledelsen. Der er ikke stor fare for, at de skulle køre løbsk. Flertallet af den danske befolkning er langtfra samfundsomstyrtere, når de ikke bliver tirret. De er snarere ret konservative i tankegang.

Ser vi nøgternt på vor forfatning, som den er nu, og som det går til ved rigsdagsvalg, så stemmer det store flertal dels efter gammel tradition, dels efter omgivelserne eller øjeblikkelig indskydelse. Flertallet af danske vælgere kan samles om enkelte store ideer som f. eks. den almindelige valgret. Man har i øvrigt vanskeligt ved at sætte sig ordentligt ind i de store politiske spørgsmål. Den, som bliver valgt, tages ud af folkets midte. I reglen har vedkommende gjort et dygtigt arbejde på sin egn, oftest vel ikke med nogen stor politisk indsigt, men god til at frembære kredsens ønsker. Han er egnens, men ikke det danske folks repræsentant.

Jeg tror, det vil give sundere forhold, om vi i stedet for det nuværende landsting og folketing havde et kredsting og et folketing. Kredstinget skulle vælges i enmandskredse som folketinget nu og særligt varetage kredsens interesser, mens det nye folketing skulle fremgå af et valg, hvor hele landet var i en valgkreds, og hvor hver enkelt vælger skulle stemme hjemme på de mænd, man ønskede, og sende stemmesedlen ind til et fælles bureau. Et sådant ting ville kunne komme til at bestå af folkets bedste og mest vidtskuende mænd, virkelige folkerepræsentanter, især hvis det var muligt at undgå den ensidige partipresses vildledning af vælgerne.

Skal folkestyret på den almindelige valgrets grund blive til lykke for vort folk, må en vågen, oplyst ungdom stå vagt ved den. Det er ikke alene rigtigt, at vi unge sysler med de politiske spørgsmål, men det er vor pligt; thi som vælgere kommer vi siden til at lægge vor lod i vægtskålen ved de vigtige afgørelser om vort folks og lands skæbne.

Vel mødt til grundlovsfest på Blåbjerg."

DE GAMLE FORTÆLLER

Af sognepræst Thøger Gregersen, Jerne

Der sad tre bønder og talte sammen. De to var I. C.'s svogre, to af dem kunne cykle, den tredie havde aldrig prøvet det. Nu faldt talen på, at I. C. skulle tale ved et politisk møde i Skjern næste dag kl. 3. De to erklærede straks, at de ville cykle til Skjern. Da nr. 3 havde sundet sig lidt, kom hans beslutning: A cykler med! Næste dag kl. 1 startede de alle tre. De to øvede cyklister var snart ude af syne. Hvordan nr. 3 tumlede rundt forstår enhver.

Kl. 2.50 nåede han frem til de to andre bønder i salen. De var forlængst kommet. Han så slet ikke så lidt fortumlet og ilde tilredt ud, kun hans ansigt strålede, da han erklærede: „Ka I se, at A nåede det – men i Tarm mot a ind og køb en par ny bowser."

Nævnte energiske bonde, der hver søndag indtog sin faste plads i kirken, står en søndag morgen og pumper vand op til sine køer. Da gik pumpen i stykker. Nu var gode råd dyre. Men han fik hurtigt lagt en plan. – „Se, smeden går aldrig i kirke – men jeg skal i kirke; altså tager jeg pumpen på nakken, afleverer den hos smeden, som reparerer den, mens jeg er i kirke." – Som sagt så gjort. Smeden, der var sjællænder, og noget af en underfundig rævepels, indvilger i at reparere, mens bonden var i kirke. Bonden kom fra kirke, og spurgte smeden: „Eer pump færre." Smeden svarer ja. Glad spurgte bonden: „Hvad koster det?" „Det koster ingenting." „Da ska do et arbe gratis for mæ", var bondens svar. Men smeden holdt på sit, med den ondskabsfulde begrundelse: „Ser du, de seks dage om ugen æder jeg mit brød i mit ansigts sved, den syvende er hviledag." – Komme nogen vej med smeden, få ham betalt, viste sig ugørligt. Den reparerede pumpe kastede bonden på skulderen og forlod smeden

med følelsen af, at han var gjort rent til grin. Munden gik på bonden, så langt han kunne høres – og ordene var slet ikke blide.

I den efterfølgende uge udtænkte han en lumsk plan. – Da det blev søndag, kom han og hans kone kørende til kirke. På konens knæ stod en stor kurv fyldt med saltmad. Den stak han ind til smedens kone, som med glæde tog imod den. – Pumpen var repareret – smeden betalt – og samvittigheden fik ro.

Samme bonde var en arbejdsglad og arbejdsvant slider. Han drænede mose og kær, brød hede op. Den ene store gård rejste sig i hans spor efter den anden.

En lørdag aften holdtes en stor fest for ham og hans trofaste hustru. De fik landbohusholdningens store sølvbæger.

Efter gudstjenesten næste dag, søndag, hilste præsten på dem og gratulerede, og føjede til: „Jeg troede, De begge var for trætte til at møde i dag". Hans svar faldt straks: „Vi var nødt til at få vor ære afleveret til Gud – ham skylder vi alt, gør vi ikke det, får Gud ikke, hvad der er hans, og det bliver vor ulykke."

En forhenværende bonde og hestehandler blev 90 år. Een af fødselsdagsgæsterne sagde bl. a.: „Nå, så er det idag 90 år siden, du blev født." Og den 90-årige, der var en lurendrejer, svarede: „Å ja, men mine forældre og præsten i mit fødesogn blev aldrig enige om min fødselsdag. For ser I! Da jeg var vel født, gik min far op og meldte min fødsel til præsten, der da havde travlt med at skokke byg syd for sin lade.

Far gik hen og meldte ham det passerede, fik lykønskning dermed, gik hjem, og præsten fortsatte sit arbejde. Adskillige uger derefter traf præsten og far sammen, og præsten spurgte da far om, på hvilken dato hans søn var født. Og far sagde: De ka a ganske nyw sej Dem, hr. pastor. Det var den dåe, de skokket Djer byg sønden Djer låe. Det må præsten åbenbart have glemt datoen for. – Jeg blev født på den dato – og præsten indførte mig under en anden."

Der var marked i Ølgod. Det var slet ikke hestemarked. Men nævnte bonde og hestehandler trak sin hest til marked. Der kom blot een hest til markedet. Den kom fra Vardeegnen. Ingen interesserede sig for vore heste. Derfor blev vi enige om at sætte de to heste på stald – og selv få en bette swott, og som vi nu hyggede os, blev vi enige om, at så kunne vi to da handle om vore heste. Først enedes vi om ikke at snyde hinanden, men fortælle om alle åbenlyse som skjulte fejl. Vi fik handlet. Aa a kørte den andens hest ud til min vogn, smed tømmen og ville til at fastgøre stængerne til buggjorden. Da tog hestens tidligere ejer fat i mig og sagde: „Det ska do et gyr. Den er slem til å skjenn". A swår: „Det ska do et væer ræd for, min vil, den er nemlig stædig".

Engang var nævnte bonde for mange år siden til sin søsters begravelse i deres fødeby. Den tidligere præst var med og talte godt ved min søsters båre, men den ny præst på stedet „warr en styk vigtig knægt, som a et ku li". Å trower I så eet, at han etter æ mejda kom å spur mæ om, hwa a tøt om hans ligtåle. Nu var a så heldig, at a wa møj døw, så a fik æ hånd op til æ øre og så hwa. A fek tid til å tink mæ om. Å så swåret a: Den gammel præst ku a godt hør – a hå hør ham tål – og han tåler godt. Dem ku a et ret hør, a æ jo slet eet så let døw.

I besættelsestiden havde tyskerne opført en stor firelænget træbygning. Hver længe lignede en dansk lade med køreport i midten og værelser indtil begge sider. I en sådan anbragtes en del husvilde efter kapitulationen, og fra en sådan lejlighed stammede en pige, jeg havde konfirmeret om søndagen. Mandag formiddag mødte jeg for at gratulere, og traf konfirmanden siddende på en taburet midt på gulvet, benene strakte lige ud, og lige som vinke de med tæerne. Jeg ønskede til lykke og udtrykte min glæde over at træffe een konfirmand hjemme. Og hendes svar faldt omgående: „Hvis det ikke var, at skoene trykkede mine tæer, havde jeg aldrig siddet her. Min broder er sendt

til skomager med dem, og så snart han kommer med dem, går jeg." Vi så lidt på hinanden, og pludselig farer det ud af hende: „Det var De alt for længe om – det i går." Jeg søgte at forklare hende, at de var 60 konfirmander + 4 barnedåb, og færdig blev vi dog lidt i tolv. Hendes eneste svar var: „Det var forlænge alligevel." Derefter gik hun hen og lukkede en dør op, antagelig til køkkenet, råbte som et pigebarn kan råbe: „Moar, moar! Skynd dig og kom! Præsten er her." – Langt om længe lød det som en gravrøst fra det fjerne: „Jeg kommer ikke foreløbig. Jeg er på lokum."

En dag stod jeg i præsteværelset og trak i kjolen. Vi skulle have et bryllup. – Pludselig stormer kordegnen ind med skøderne vandret efter sig: „De er kommet, de er kommet, og de vil gerne tale med Dem inden vielsen." Jeg gik ud i våbenhuset, hvor parret står. Han lige så hvid som kirkevæggen, hun om muligt endnu mere. Jeg så nok, at hun kom ikke alene. Brudgommen spurgte, om brylluppet ikke kunne ordnes i en fart, da hans forlovede havde fået et ildebefindende. 10 minutter efter gik parret ud som ægteviede. – En time senere var drengen født.

Et par gange havde jeg hilst på en kone på hospitalet. Hun lå til undersøgelse. Hun blev sendt hjem foreløbigt, som det hedder. Hun sendte bud efter mig, og som vi kom i snak med hinanden, gav hun sig til at fortælle om hele sit liv. Hun var blevet gift, fik to børn, men blev så pludselig enke. Det var et hårdt slag. „Da der var gået et stykke tid, blev jeg fuldstændig løbsk. Jeg gik fra favn til favn. Ja, så vildt levede jeg, at børnene fjernedes fra hjemmet. men jeg fortsatte med uformindsket lyst. – Ja, og så ligger jeg her, uhelbredelig angrebet af kræft i underlivet. Hvad jeg har sået, skal jeg nu høste, og det er løn som forskyldt.

Se, når jeg har skriftet det hele, er det for at spørge: Kunne De tænke Dem at tage mig til alters, så at jeg kan komme til ham, der har lidt og stridt også for mig, og skænke mig syndernes

nådige forladelse." – Hun kom til alters, og hun var sjæleglad. – Et par dage efter døde hun.

Og endelig den gamle kaptajn, Fannik naturligvis. Han havde sejlet fra sit 14.–65. år. Da lagde han op for at nyde nogle år i fred og ro med hustru og kære. Desværre mistede han sin kone et halvt år efter. Jeg kom på en eller anden måde til at besøge ham nu og da. Usigelig meget havde han oplevet, god til at fortælle var han, og han gjorde det gerne. Men hver gang jeg forlod ham igennem adskillige år, var hans afskedshilsen altid: Tak for i dag! Kom snart igen, men det her med kristendom kan jeg sgutte med. Og hver gang bad jeg ham om endelig at lade være. Da der var gået ca. 8-9 år kom han til at lide af kræft i underlivet. Men hans afskedshilsen var altid den samme og min ligeså.

En dag spurgte han, om jeg kendte noget til araberne. Det gjorde jeg naturligvis ikke. Han gav sig så til at fortælle om, at enhver troende araber altid havde et lille tæppe med sig hjemmefra og altid knælede på det i bøn, når der kaldtes til bøn fra klokketårnet. – „Det kan jeg sgutte." – Men hver gang jeg besøgte ham, fik jeg det samme at vide om araberne osv.

Endelig en dag kom det frem: Det eneste jeg kan, er at folde hænderne under dynen og bede fadervor. Hertil havde jeg blot at sige: Bliv bare ved!

En skønne dag sagde han til mig: Der er en ting, jeg gerne vil have Dem til: at folde Deres hænder om mine og høre, om jeg beder fadervor ret. – Og det blev han ved at bede om, hver gang jeg besøgte ham. En af de allersidste gange han bad fadervor med sine hænder i mine, sagde han: Velsignelsen! Og jeg lyste velsignelsen. Det gentog sig ved et par senere besøg. Sidste gang vi var sammen om fadervor og velsignelsen, sagde han: „Er det til at forstå, at Gud sidder i sin himmel, og om få dage råber han: Hej du gamle kaptajn! Kast los. Du skal hjem til mig."

For Guds velsignelse opstig
taksigelse til himmerig.

VESTJYSK SNAK

Af fhv. gårdejer Bøjle Christensen, Haltrup, Nordenskov

Vestjyder – ja, hva forstoes ve vestjyder? Mon de skuld vær en fortsætels a fop o fagte, som vi sou i æ fjernsyn sist vinter. A ku sie, æ gammel dejn fra Haaje, lærer Nielsen, han mint, anten skuld di vær føj i Vestjylland, eller ov skuld di ha håd djer virke der de mjest a djer løvnet. A gor no ud fra, te de er fop o fagte. O da der i æ fjernsyn waar trej te o gi æ bold op, mjen a de æ lisådan hær. O lærer Nielsen er altså den føst, o så kommer a som nr. 2.

A tøvs jo da, de er de rene vrøvl a en skullærer o kom mej, for hva er Vestjylland. Ja, for de føst er Jylland jo skjøv i æ krop, så de er wanskele o bedøm. O for en fynbo er hil Jylland jo te vester. Nej, må vi vær her. No ska I fo mi mjenning, så trovr a I forstor såen er'et, o et anderledes.

Far i æ ti nær folk kjøvt en sæt tøj eller en lav klejer, hva folk no helst vild kold'et, så bestøj'et da a bous o vest o jak. Men som æ ti æ gavn, så skyvter æ mued jo nod, o de æ bløvn sån i de sist or, te manne hværken kyver eller brovver vest, men en diel blyver ve. Ja, a æ jen a dem. A tøvs, de æ da æ vest der holder sammel o æ varm, o så blyvver a ve mej bodde o kyv o o brov vest. O der æ no slet et så fo, der gjør lisådan. O de ka enhver val da forsto, de æ dem, der kåldes vestjyder.

Dem uden vest o så æ vestjyder de brovver sam sprog. O dæfor vel a fortæl, te æ sprog a brovver æ frå æ vårkant av, såen møt imeld Vår o Grindste. Nær a no hær vil fortæl nod, så er æ mjenning, de skal vær om nod, der hår bety en hiel diel for en ejns befolkning. O de hår æ skuler. Di hår sån runt o æ land tøvs a van som en slaus – ja, lifrem smo kultursentrer. Æ lærerpersonale er jo fålæst folk – ja, de kan vær, de hier beløst – o derfor

ved beskejn o manne ting o dermej ka hjælp te bodde i de davle o nær der er fest.

A hovsker te en brålup lånt tebåg i æ ti. A trovr nok, de wår i Staarup, der wår i alfald bodde dejn o flier frå den kant mej. Under æ fest gjæk æ snak næsten i sto, men så tow æ dejn fat. Han begynt o snak om, hvo interessant de er o studier dyreriget, båer de hvo rej en stuer dyr kund vær for en lille. F. eks. håd han løst, te en ellefant kund blyv hiel hysterisk, hvis en mus kåm i æ nærhied. Ja, den kund blyv hiel vild a skræk.

De wår li nod, der fik æ snak i gång igjen. Der wår bodde jen o anden der vest nod o fåtæl i den retning, bl. a. lille Jørgen frå Vesterp. Ja, han wår såmænd slet et så lelle inda, men da der wår trej Jørgen'er i den omejn, wår folk jo snår nøj te o ha en særkend o di fåskjellig, o da den lelle altier æ den minst, bløw han te lille Jørgen. Men han wår gue te o fåtæl, o så rømmet han sej ledt o såe: Ilav a wår ti or, måt a ud o tien. A sku pas kyer. O da opdauet a sandele, hvo rej en stuer dyr kund vær for en lelle. Vi håd en stuer hvid ku. Den hid Hvisken. Den vejet wal en 1200 puund. Den wår så rej for nove smo tingester, de koldt ovsebremser. Ja, så smo te a ved et av o sej, a hår si dem. En forremeje såen ve æ øldeti, skuld a nier atter æ kyer, men ilav a kåm ud, hva sier a da? Hvisken kåm i fuld firspring mæ æ håel i æ vejer. O så ilav den kåm te æ gor, så stor der en rond hesse dær, o den rend'en ront om mæ sån en fart, te en skid sej sjel ind i æ hue. A ved et hvo manne kilometer de kund gi i æ tim, ja, a mjen jo æ fårt den håd o.

Den fåtælling ga fåskjellig udslav. Nover skrannet te di wår li ve o go te ve'et. O anner såt en hue op, lisom di knap trøj, de wår sand. Men a håd no far hør Jørgen sej nod, a ved der passet, så a håd ingen grund te o tvivl. Der bløv snår lissom tow flok ud a'et. Nover skrej liså långsom ud a æ flok, bl. a. æ dejn. De er en skam, a et housker hans navn. Men en stuer slambert wår han no, o håd jo gjo stuer nøt mej o sæt æ snak igång.

Dem der bløv tebåg wår snår bår jægersmænd. O a ga udsiind av o vær jen a dem. A håd nemli en bøs o som sind ov en hund. De wår et for de a wår gue te o skyd, men de skie da, te der rend en hår, li der hvo a skød, o så måt'en jo mej hjem. De kund got gi nod. Jen or hovsker a da, a fæk jen, o æ or atter dovvild så manne. Nå ja, såen o pråel av hvo manne en skyder, de skuld a ves la vær mej, a hår ialfald hør manne fiin jægere nærmest vær stolt au, te de gjæk et o jaut for o skyd nod, men såen bår for o kom ud, ja, enkelt fre'er lifrem såen om æ vildt, te en tøvs de wår ret, de lod æ bøs o æ hund blyv hjem. Men a ska et kritisier nover. Di hår dje mjenning o a hår min, o vi ska lær o respektier hverander, for de vi er.

Nå, æ snak gjæk ejsen godt nok om nover mærkele opløvelser o æ jaut, men et minst om hvo klog o fiin hund' de fåskjellig håd. Der kund a slet et vær mej. Men liig o jen gång wår der en mand, der lisom mæ båer håd hør te. Han rømmet sej o ståk æ tommeltot i æ ærmgav, o så såe han såen o en rolle o pæn måd: A vel et kritisier ander dje hund, men jen a håd engång tøvs a no ilyval kund dupier de hiele. For nær a så: kommer du eller kommer du et! så anten kåm'en eller ov den kåm et. Di ander bløv så stel, men de ror ve en streng i mæ såen te a tøt, a kund da ov fortæl let. O a såe, te a tøt et, de kåm så møj an o, hvo klog æ hund wår, men en jæger ska studier, hvodan æ hund reagirer o de forskjellig. O a såe, te a engång håd en hund. De wår en krydsning, men jen vild vær kloger, han såe, de wår en bastar. A lod som ingenting. De er en rase, a kinder et, men holder no o, de wår en krydsning, o den hid Ping. Den bløv et ret gammel, for æ kål kjor øvver'en mæ en las hye. O de dø'en av. Men inden den ti håd a studiret'en så møj, te a vest hiel bestemt, nær a kort såe: kom her! så rend'en hjemad. O I ka hundentormæ trov, den skuld ov nok blyv hjem! Jow, de er no som a dejn såe, de er interesant o studier æ dyr bodde di vild o di tam.

Nove dau atter de hær brålup, kåm a i snak mæ Jes o æ Bolhie.

I kinder ham val. Han hår tint ve trej konger o så lelle Thomas o Avildhie. Han wår en fin skytte o en erfaren jæger, som de wår alle pæng var o snak jaut mej. A fortold ham en diel a di her hundhistårrer fra æ brålup, o a ku sie, der kåm såen en polisk glimt i hans yven, o så såe han: Hund' di er klog', o di er trov. O de er bodde synd o skam o nar dem. Derimud er der minnesker, der vil ha ander te o gyr nod, som di hår lovet, ja, lifrem skrøven onder o, te di vild øverhold. Ja, di lifrem plavver o for o fo dem te o gyr de mudsat, sån te der er et ander udvej ind o vær– a håd nær så – let urele øver for dem.

For en diel or sin da wår æ røw nær ve o øe æ vildtbestand. Så søgt a om o fo lov te o leg gift ud for den røver, for da o tynd let ud i æ bestand. O æ teladels fæk a o betingels au, te a opbewåer æ gift såen, et ander ind mæ sjel håd adgang te'et. Men så en dau så kåm der en par mænd. O di vild da så gjan ha let a de her gift te æ røw, fordi di håd jen renden, der tow så manne høns te de wår da grov. Men a såe nej – o forklåret dem æ betingels a håd fåt æ ret te o brow sån nod o. Men lij møj hjålp'et. Di bløv ve mej o plav, te a bløv klår øvver, at snak ku et gyr'et. Så gjæk a ud let. O da a kom ind igjen, håd a en lelle kruk mej mæ en smul sager i. O så såe a: No foer I de her, men jen ting må I lov mæ: et o fortæl'et te en jenneste jen. O sæt så de hile ud te æ røw i javten o forves jer så mæ det sam i mån tile om, te den hår spist op, o hår'en et de, ska I grav resten så lånt nier, te der et andt kommer te'et. De lover di o såe manne tak o gjæk djer vej. Ilau di wår gauen tint a: I ska sjæl ha tak fordi I rejst au.

Æ måen atter wår a tile op. A gjæk øver te di her mænd fra i gur, o a ga udsiind au o vær møj spænt o, om æ røw no håd spist de hile, for hejsen må vi ha'et gravvet nier må de sam. Vi gjæk sammel derhen, o glåe bløv vi alle trej, mjest mæ, for der wåı gjor rejn bur, spist de hile. Men hva så æ røw? Vi keg wos omkring, o hva sier vi? Op ve den anden ænd o æ diig der sprin-

ger æ røw omkring o kister koldbøtter, ja, lavet di forfærdeligst krumspring. Den jen a di her mænd sejer så: Sølle dyr, den må lij møj. A tow en grow alvorlig miin o o såe: de sier såen ud. A tøvs I ska sæt jer her o si atter så læng den blyver rolle. A ska desvarre hjem o sæt mjælk ud te æ mjælkkusk. O så rænd a. O undervejs hjem tint a: De virker da atter æ hensegt. De wår nemli Kruchen sålt a hår gien dem i stej for gift. Ilau Jes såe de her sist, da håd a nr røvind a grin.

Nå, men de ka et nøt a fortæler længer, for æ kuen vinter ater mæ mæ æ onden. Ja, æ bøen vil no ret mæ. Di sejer de hier mejesmad. Men li møj hva di sejer, så vel a no blyv ve bodde o spis onden o ov o brov vest så læng a løvver. O hermej sejer a fuwal.

DUS ELLER DES

Af agronom Holger Uhre, Henne

Følgende artikel har tidligere været offentliggjort som knonik i dagbladet Jyllandsposten og bringes her med forfatterens og bladets tilladelse.

Nok siger alle vestjyder du til hinanden, men derfor er det ikke altid sikkert, at en fremmed uden videre bør bruge samme tiltaleform.

For ikke så længe siden besøgte jeg en kvindelig slægtning i et vestjysk sogn. Jeg vidste, at pastoratet, hvortil hun hører, havde skiftet sjælehyrde og jeg spurgte derfor, hvordan hun syntes om den nye præst. Jo, han er vist god nok, lød svaret, og der er også helt god kirkegang, men han siger du til os og vil ha' vi skal være dus og det kan jeg nu ikke rigtig med. Jeg ville virkelig godt tale med ham og når det alligevel ikke bliver til noget, tror jeg, det skyldes dette her med at være dus.

Ikke så længe efter talte jeg med en præst, også i et vestjysk sogn, der ligeledes er dus med sin menighed. Stort set da. Men han indrømmede, at der var undtagelser og at De eller du for en præst i et vestjysk landdistrikt kan være lidt af et problem. I byerne, fortsatte præsten, falder det med De og du lettere, man siger simpelthen De til dem, man ikke kender ret godt. I Vestjylland er det lidt anderledes, der siger alle indfødte du til hinanden, og en præst for eksempel, der kommer til at bo blandt vestjyder vil let komme til at føle sig udenfor fællesskab, dersom han ikke springer lige ud i det og siger du.

– Men De siger ikke du til alle, forhørte jeg.

– Jeg siger du til hele den indfødte befolkning og til enhver, hvor jeg har indtryk af, at du er den mest naturlige tiltaleform.

Måske, sluttede præsten, siger man du for at værge sig mod ensomheden, som – i forholdet til befolkningen – ikke er noget

ukendt for en præst. Og den en vestjyde siger De til vil altid være et godt stykke udenfor deres bredt anlagte fællesskab.

De eller du? Der er ingen tvivl om, at for den vestjyske landbefolkning indbyrdes er du-formen, den eneste akceptable. Den der vil forsøge at gøre brud herpå, vil sjælden komme godt fra det. Men lige så selvfølgelig er det, at man ikke uden videre går ind i du-formen med en fremmed, som man intet kendskab har til, og navnlig vil vestjyden ha' et fint øre for om det du, der rettes til ham, er naturligt for den pågældende eller det snarere er kunstfærdigt og der bag det skulle ligge en anelse af nedladenhed. I så fald vil han vide at ta' sine forholdsregler. Blandt ligemænd – i ordets bedste forstand – passer du-et utvivlsomt vestjyden – i hvertfald landbovestjyden – bedst.

Tradition, sædvane betyder en del. En vestjyde fik gård på Sjælland i en egn, hvor alle i decideret grad sa' De til hinanden. Vestjyden fulgte den skik, det var, ikke at være dus med sine medarbejdere. En vaskeægte vestjydsk gårdejer kom i besøg og var ikke længe om at stifte bekendtskab med bedriften og kontakte gårdens folk, som han som en selvfølge sagde du til og han var ikke lidt forarget over at høre den emigrerede jyde sige De til en medarbejder.

– Hvorfor pokker står du og siger De til Hansen. Jeg troede dog, I havde været klogere.

– Hvorfor? Antagelig fordi vi synes, vi har det ganske rart, som vi har det. Hvad mener De Hansen?

Hansen var enig med sin husbond og ville faktisk have opfattet det nærmest usømmeligt, måske endog lidt ubehageligt om han skulle have været dus med sin foresatte. (Kan hænde, at andre, måske i andre stillinger, overfor en overordnet har haft det som Hansen). At sagen kunne ses under den synsvinkel var ikke gået op for den vestjyske gårdejer.

At der er et skred mod en mere udbredt anvendelse af du-et kan ingen være i tvivl om. Blot for en god menneskealder siden

var det almindeligt at de handlende i en stationsby, også i Vestjylland, sagde De til hinanden, mens alle nu som den selvfølgeligste ting er dus.

Ved en skæbnens tilfældighed var jeg i foråret sammen med bestyrelsen for et jysk industriforetagende, der beskæftiger 400–500 arbejdere. Bestyrelsen, der talte 20 medlemmer fra et vidt forskelligt miljø, var alle dus.

– Hvad med arbejderne, spurgte jeg den administrerende direktør.

– Vi befinder os bedst ved du-formen, lød svaret, og med de arbejdere, der har været hos os i en årrække, er vi alle, også på hovedkontoret, dus.

I en anden større virksomhed jeg har lidt kendskab til, har man det på samme måde. Det vil sige, føjede en af arbejdslederne til, i disse tider, hvor vi ofte må skrabe bunden for arbejdskraft, sker det, at der slipper enkelte ind, man ligesom kvier sig ved at sige du til.

Under en rekonvalescens for et par år siden, opholdt jeg mig i nogle måneder på et stort jysk sanatorium og jeg blev ikke så lidt forbløffet over pludselig at dumpe ind i et dus-samfund, der straks var lige ved at tage vejret fra en. Dog gjaldt du-et ikke læger og sygeplejersker eller personalet iøvrigt. Med dem og det var man Des. Men kurgæsterne i de forskellige afdelinger, hvor alle samfundsklasser var repræsenteret, var dus og om man ikke var helt til rotterne, var det mit indtryk, at de fleste efter lidt tilvænning befandt sig storartet ved denne praksis, der selvfølgelig var frivillig. Man skulle være meget langt nede, om ikke hjertet blev varmet lidt op ved den første dag at blive mødt med et varmt: Velkommen i vor midte! Det ukonventionelle du havde faktisk sin betydning. Det afbødede alt for megen isolation og kursteds-ensomhed og bevirkede et fællesskab, som, fordi det omfattede mennesker fra et så forskelligt miljø, var temmelig enestående i sin art, interessant men tillige frugtbart.

Ved en slægtssammenkomst i Vestjylland for nylig blev det indledningsvis foreslået, at deltagerne, der kom fra næsten alle egne af landet og hvoraf mange ikke personlig kendte hinanden, selvom de fleste var af samme rod, i hvert fald for den ene dag skulle være dus. Det viste sig at være en god idé. Man blev rystet sammen på en langt hjerteligere måde, end om man forsigtigt skulle ha' fægtet sig frem med et du eller De.

At man i livets store øjeblikke har brug for du-et er kendt nok. Da lensgreve Hans Schack den 11. juli 1920 i Dybbøl skanser overdrog Sønderjylland til Danmark og kongen udtalte han, at sønderjyderne ville være Danmarks trofaste sønner og døtre og fortsatte:

Det giver vi *dig* håndslag på *kong Christian.*

Og de kirkelige tilspørgsler er jo også holdt i du-et. Vil du have... Vil du døbes... Det modsatte ville vist være utænkeligt.

For ungdommen af i dag er De eller du ikke noget problem. For de fleste da. De er simpelthen dus, på kontorerne, i fabrikkerne, ved universiteterne, i selskaber. Unge af begge køn er oftest dus første gang de mødes. En eller anden har sagt eller skrevet – og det var smukt sagt eller skrevet – at det i grunden er synd for de unge, at det er sådan. For derved går de glip af den oplevelse, det er, overfor sin hjertenskær at skifte fra De til du, den dag ja-et er hjemme og han er enige i at leve livet sammen i lyst og nød.

Tidligere var man ikke så forhippet på at komme på dus-fod. Om den højærværdige biskop over Sjællands stift J. B. Fog (død omkring århundredskiftet) fortælles en kuriøs historie, der måske nok mere er udtryk for biskoppens distraithed end for hans stilling til De og du. Biskoppen blev gift med sin husbestyrerinde, en frk. Münter. At han havde været Des med sin husbestyrerinde til det sidste, tør formodes, for om morgenen efter bryllluppet, da han vågnede og fandt sin tidligere husbestyrerinde ved

sin side i sengen, udbrød han forskrækket: Jamen frøken Münter! Hvordan kommer De her?!

I gamle dage, for blot hundrede år siden, var det ikke ualmindeligt, at børn fra de lidt højere cirkler sagde De til deres forældre. Blicher sagde De til sin far. Selma Lagerlöf gjorde det til sine forældre.

De sidste ord, der blev vekslet mellem Blicher og den gamle far, Niels Blicher, præst ligesom sønnen og berømt ved Blicherforskningen, er bevaret. Niels Blicher døde som 90-årig hos sønnen i Spentrup præstegård.

Det er en af Blichers sønner der fortæller: Da den gamle lå og skulle dø kaldte han på sønnen:

– Er du herinde, lille Steen, nu vil jeg sige dig farvel – og så tak – – for nu dør jeg – –

Åh, kære, gode, sa' far, gør De det, og så græd far.

I den brede befolkning har børnene næppe sagt De til deres mor og far. Derimod var det omkring århundredskiftet ikke ualmindeligt, at man sagde I til de gamle. I mit hjem i Vestjylland sagde mine forældre I til min fars mor. Hvad synes I, kunne det hedde. Der lå i dette I både respekt og en ærbødighed for de gamle, nær beslægtet med de gammeltestamentlige ord om at stå op for den gråhårede. – I vore dage ville I-formen sikkert være helt umulig. Hvilket ikke nødvendigvis behøver at indebære et mindre godt forhold mellem den yngre og ældre generation.

At det kan være klogt at stikke fingeren i jorden for at lugte, hvor man er, viser følgende tildragelse med en happy-end. En sjællænder, tidligere forvalter på store gårde, slog sig ned i Vestjylland og blev ejer af en vandmølle, dengang livligt besøgt af egnens bønder, der kom for at få malet deres korn. Landmændene sagde du til mølleren, som de havde gjort det til hans forgænger. Men det passede aldeles ikke sjællænderen og en dag bruste han op: Du til mig! Men den stakkels møller fik ikke lov at dø i synden. I lange tider hed han mand og mand imellem:

Du til mig! – Nå, efterhånden faldt han godt nok til i laget og kunne selv spøge med øgenavnet og så var der, naturligvis, ingen, der fandt nogen fornøjelse i at bruge det.

De eller du? De-et har til dels sin rod i klasseforskel, som ikke er yndet i dag. Hvilket næppe er at beklage. Ingen vestjyde vil have noget imod et fordomsfrit du, sømmeligt anvendt. Han vil vide, at vi alle, ret beset, er jyder for Vor Herre.

HILSEN FRA VESTJYLLAND

Af Agnes Poulsen, Kvong

Hvor vinen klatred om vinduer små,
og skjulte den hele facade,
mit barndomshjem som en rede lå
bag grønne ranker og blade.

Hvor hækken stod klippet fin og ret,
som mur om et blomsterrige,
stod perleblomster og iris tæt,
med rosernes væld uden lige.

Ja, aldrig blomstred et rosentræ
som hist i vor moders have.
Nu blomstrer roser småt i læ,
hvor jorden er dækket af grave.

Der gled de år for os og de to
med leg og arbejd i broget vrimmel,
og stjerner stråled og solen lo
på barndommens lyse himmel.

Er hjemmet tomt og flokken spredt
som fnug for kolde vinde,
dybt i vort sind på en sollys plet
ligger barndommens dyre minde.

Ja, sådan må jeg begynde, hvis jeg skal sende en hilsen med fra det land, jeg elsker – Vestjylland. Jeg er født i Ølgod sogn, et almindeligt vestjydsk sogn, temmelig stort, med megen god, frugtbar jord, dog kun et par og tyve kilometer fra Vesterhavet,

deraf vel den megen blæst og af og til havgusen, en klam, kold tåge. Så siger man: Nu får vi ikke regn, nu kom havgusen. For vejret er et emne, vi drøfter meget i Vesttjyland, skønt Storm P. jo siger: „Alle taler om vejret, men ingen gør noget ved det".

Jeg har en fornemmelse af, at byboen er af den faste overbevisning, at Vestjylland er en slags U-land, måske dog af de mere oplyste. For mange år siden, havde jeg besøg af nogle af min familie fra Vejle, og vi skulle naturligvis helt derud, hvor kragerne vender, for ikke at få sand i øjnene. Jeg tror, de fik et lille chok, da de så disse mægtige sandklitter og det store åbne hav. Ja, finder du på en varm sommerdag en lille lun „gryde" med det bløde, hvide sand, lidt sus i marehalmen, og brændingens evige sang, ja, da står solen stille i Gideons dal.

Bag klitter og sommerhuse, hoteller og små boder ligger de store vidder på hundreder af tdr. land, som militæret jo nu desværre har inddraget til skydeøvelsesterræn, men naturen er dog lige skøn, hede og småskove af dejlige duftende nåletræer. Jeg ved, jeg vil møde modstand, når jeg nu siger, at skøn er den danske bøgeskov i maj, når dens blade er som fin, grøn silke, men intet er så dejligt som en plantage af gran og fyrretræer. Dens duft overgår alverdens parfumer. Lidt længere mod nord ligger så landtangen Holmslands klit, der skiller hav og Ringkøbing fjord. Her er enge så langt øjet rækker med hundreder af løsgående kreaturer. Her ligger Bork havn, det lille bitte leje med nogle få både. Også private driver her deres hobby – at fiske. Her er så stille, så stille. En enkelt bil oppe på vejen, enkelte fugleskrig og fløjt. Lidt længere henne Værnet, hvorfra mange før i tiden med hestevogne købte og kørte hølæs op til to–tre mil ind i landet. For enden af Værnet ligger tipperne, som er fuglereservat. Hvor er her fredeligt. I nærheden ligger jægerhytterne – primitive sommerhuse – ofte kun blikplader, hvor jægere og lystfiskere har et nødleje i den lyse, korte sommernat. Af og til sker det, at en spøgefugl har puttet et par mus i halmen

eller en tudse i gummistøvlen. Ja, også blot en søndagstur til disse egne for os landkrabber er en herlig dag, med et bad i det salte, friske hav og et solbad. Går det flot til, går man på hotel og drikker kaffe, ellers findes thermoflasken og ostemadderne frem, og ved hjemkomsten får man igen pusten efter den karske luft derude; træt af sol og hav, sover man som en sten.

Jeg kan dog ikke tænke på Vestjylland, uden at mindes de mange ejendommelige typer, jeg i årenes løb har haft den lykke at kende. Jeg var i mange år i en gammel landforretning, hvor vi altid havde en gammel solid bænk stående til kundernes afbenyttelse, og hvor har der i årenes løb siddet mange gamle mænd og fortalt historier der, fra fortiden og fra deres egen ungdom. Kosteligt var det mange gange, og jeg tænkte tit: det må du huske. Men det meste glemte man jo i tidens løb. Men skikkelserne glemmer man aldrig. De var så originale, at de stod alene hver for sig. Til jul kom de så kørende, ja, da også enkelte andre tider på året, og havde mor med. Hun skulle have tråd, nåle, bomuldstøj og lignende. Ja, hvor har jeg solgt mange meter lærred og flonel. Festligt var det især til jul, med en beskeden, men besværlig juleudstilling i små vinduer, men med de mange trofaste kunder. Den gang handlede man jo fra morgen til kl. otte og meget længere om lørdagen. Til sidst vaskede jeg de unge mennesker om benene. Man skulle jo være færdig med at vaske gulv og rydde op – for kassen og regnskabet ventede bagefter.

Ja, tiden har forandret sig med jetfart. Men er vi blevet lykkeligere, å nej, men vil vi også samle på de små glæder, er jorden dog skøn endnu – især i Vestjylland.

FRA SVUNDNE TIDER

Af P. Berg Puggaard, Sig

Forfatteren til denne artikel er godt oppe i årene. Alligevel er mindet om tiden på Nørholm levende hos ham. Men spørger man ham om personlige afsløringer fra livet bag murene, så afvises man med ordene: „Jeg var tjener".

Der fortælles, at kammerherre Rosenørn, da han var kultusminister, skulle til København. Han tog til Varde med kusk. Da han kom ud på perronen, udbrød han: Er det mig, De venter på". Togføreren gav afgangssignal med fløjten og udbrød: „Vi venter ingen efter". Det blev kammerherren dyrt. Ekstratog til Fredericia for at nå toget der. 500 kr. Kammerherren modtog ikke løn som minister.

Jeg var ikke fyldt fem år, da kammerherren døde. Når jeg mindes den tid, skyldes det, at der ved min fars mark lå et aftægtshus, som beboedes af et par gamle mennesker, hvor manden nok i sine yngre dage havde tjent på Nørholm. Fru Rosenørns lukkede vogn kom kørende ad vores markvej til alle højtider med proviant.

Som tjener i 90'erne kan jeg fortælle, at der rundt om i sognene Horne, Tistrup og Hodde, ja, og Varde sad mange, der dels blev tilsagt til møde eller kom regelmæssigt. Også i København blev jeg sendt ud med lukkede breve, hvor jeg måtte afgive rapport. Og jeg må sige, at det var rystende, hvad af fattigdom og sygdom man der var ude for. Sække og klude blev brugt som leje.

I 10-11 års alderen kom jeg i planteskolen i Lindingbro, som senere flyttede til „Højgård" ved Hodde skel. Dagløn 50 øre på egen kost, efter konfirmationen 75 øre, efter 1. april 1 krone. Det var skovarbejde og brændesavning. Forår og efterår var der

plantning. Om sommeren havde vi jo skovens gange og veje at skuffe og rive. Vi var 5-6 mand, i plantningstiden nogle flere.

En episode fortjener at nævnes. Ved en skovauktion var der en af arbejderne, som kørte med en barnevogn, hvor han havde brændevin og wienerbrød, for at publikum kunne få en dram. Ved auktionens begyndelse mødte sognefoged Ib Søndergaard for at meddele fra frk. Rosenørn, at hun ikke ønskede udskænkning, hvortil kancelliråd Andreasen svarede, at så gav han tilladelse. Han var konstitueret politimester. Hertil svarede sognefogeden: „Så skal a nok sørge for, at det bliver sidste gang". Året før var manden blevet kørt hjem i barnevognen.

Den første forpagter, jeg kan huske, hed Hansen. Efter ham kom von Vyllik. Han kom med 30.000 kr., men gik fallit. Efter ham kom en ældre gårdmand, som havde været kusk hos kammerherren. Det var i min tid. Det gik meget godt. Han havde altid dygtige folk. Efter ham kom der en sjællænder. Han kom med 70.000 kr. Han kunne ikke omgås sine folk. Man sagde om Tordenskjold, at han havde kun een mand, og han græd. Forpagter Vinding havde heller ikke mere end een mand, men han sang. Vinding var jo i sin bedste alder, da han måtte give op. Han kom ind til toldvæsenet. Et dyrt ophold på Nørholm.

En sommer var jeg på avlsgården i Vylliks tid. Fælles grødfad tiltalte mig ikke. Sovekamrene var rene fængsler. 1. maj 1897 tiltrådte jeg pladsen som herskabstjener, uniform med sølvknapper, Maren Vilmann som arbejdsgiver. Efter to måneder faldt der en anerkendende udtalelse, hvorefter jeg følte mig godkendt. Af fastboende var der frk. Bojsen, en datterdatter af Grundtvig, en kortere tid frk. Daugaard, en datter af biskop Daugaard, som havde været præst i Thorstrup, samt frk. Sommer, en datter af pastor Sommer, som ligger begravet på Thorstrup kirkegård. Af gæster var der frøkenerne Kono, Oehlenschlægers familie, fru Keller og søn, Rung Keller, København, fru Rynning og datter fra Drammen, brødrene Bojsen, præst og tolder, og en fætter

Rosenørn, kaldet kandidaten. Han rejste siden til Afrika og endte i Kina. Så var der fætteren Thøger Tejlmann på Gjellerupholm. Det var ham, en husmand fra Varde Nørremark engang kom til at sige du til, hvorpå Thøger Tejlmann omgående vendte sig om og sagde: „Hvornår har vi to vogtet svin sammen". Desuden kom vor købmand I. W. Palludan jævnligt, ligeledes frk. Vilmanns tre søstre og endelig ved festlige lejligheder pastor Bang, Thorstrup, pastor Vinther, Hodde, og provst Thyssen, Ølgod, samt forstråd Bang.

Spisetiderne: kl. 7 kaffe, 9,30 frokost, middag kl. 1 og aften kl. 7. I spisestuen var der imidlertid kun plads til 18. Var der flere gæster, serveredes der i salen. Efter gammel skik blev der først budt for værtinden – ikke af uhøflighed, men for at sikre gæsterne, at alt var, som det skulle være – dernæst for hædersgæsterne efter rangfølge. Men inden man nåede raden rundt, var armen næsten lam af de tunge fade.

Underholdning: megen musik, spadsereture i den dejlige have og park og herlige køreture i skoven. Vi havde tre spand. Det hændte, at jeg fik tøjlerne overrakt af frk. Rosenørn. Alt for gæsterne! Vi havde jo tehuset, tårnet og ikke at forglemme „hønsehuset" i haven, hvor vi jævnligt spiste til aften. Frk. Rosenørn boede det meste af året i København. Man sagde, at det var for skattens skyld. Tiderne skifter! Tidens hjul lader sig ikke standse.

MINDER FRA VARDE

3. januar 1898 til 10. oktober 1922

Af fru Nanna Voigt, enke efter tømmerhandler Voigt, Varde

Min mand, Emil Voigt, og jeg ankom dagen efter et festligt bryllup på Testrup Højskole, hvor jeg er født og har levet min tidligste ungdom, til denne lille hyggelige, vestjyske by, Varde. Her havde vi overtaget gamle Bastrups tømmerhandel i Storegade, og skulle bo i den smukke bygning fra 1789 på hjørnet af Kræmmergade. Det var en stor og mærkelig forandring for os østjyder at komme fra en levende højskole-verden i den frodige Århusegn og ud i den barske Vestjyllandsvind. Min mand havde været der fra sommeren før, for at sætte sig ind i det hele og var blevet næsten som adopteret af den 80-årige rare købmand, der havde mistet sin eneste søn, der drev forretningen – hans enke med 3 små piger boede på første sal. Vi skulle have de 3 stuer til venstre, og en rar doktorfamilie boede i hjørnelejligheden. Det var et ejendommeligt gammelt hus, 6 alen til loftet hos os, og med gyldenlæders tapet og „Fugl Føniks" på toppen af taget, opført efter det smukke „Nørholm Slot", en af Vestjyllands få herregårde, et elsket udflugtssted med skov, eng og å, beboet af den fine, kloge frk. Rosenørn-Theilmann, der kendte min far fra København. Også i Varde var der flere af hans bekendte: Dr. Kietz og hans musikalske kone, overlærer Olsens og ude i landsognet flere gamle Testrup-elever, så *helt* fremmede forhold var det jo ikke for os.

Dog var det *selv* at skulle drive forretning noget ganske nyt, og vi var jo så unge, 25 og 22 år! – Varde var jo en meget gammeldags by, der var hverken vand, gas eller elektricitet før langt senere. Brønd og vaskehus ude i den store, brolagte gård, dybe hvælvede kælderrum, hvor det naturligvis spøgte, og ingen turde i mørke gå derned, selv om de gerne ville have fat i en flaske øl

eller andet fra spisekammeret dér. Ja, der fortaltes, at da en ny ejer af kolonialhandelen ovre i den nordlige længe ville se, hvad der mon var under en stor sten midt i kælderrummet, stimlede alle beboerne sammen og bønfaldt ham at lade den ligge, da det ville bringe ulykke over dem alle. Stenen blev vist aldrig rørt!

Der havde – ikke så mange år, før vi kom derned – været nogle slemme bankkrak. Den nære Esbjerg by voksede jo med rivende hast og var en stor konkurrent. 40 år før var *der* kun 2 gårde, nu en stor havn, mange livlige virksomheder og flere tusinde indbyggere. Forsøget med en bro fra Hjerting ud i havet, så skibene kunne gå derind, mislykkedes også fuldstændigt – den røg ud i den store bugt, hvor ebbe og flod var så stærk, og det blev vist et ret stort tab for mange i Varde, så stemningen var ikke blid mod de sagførere og andre, der havde været med til det projekt.

Der var en morsom historie om en bondemand, der kom til byen med en stor flok gæs ved juletid. Han sad nede i en beværtning – som der desværre var alt for mange af og rigelig søgning til – og fortalte om, at han også havde en gammel gase, og spurgte, hvem han nu skulle velsigne med den. Han mente, det skulle være en af „de hersens sagførere", der havde været skyld i manges tab. Men da dette rygtedes i byen, og vi så en dag var nogle damer sammen, udbrød en ældre, elskelig frue, gift med den lige så rare amtsforvalter: „Nej, det må være *os*, der fik den, for vi stegte og kogte vores gås til jul i 2 gange 4 timer, og dog var den ikke til at tygge!"

I øvrigt var landmændene ude omkring i Mejls, Frisvad, og hvad de små landsbyer nu hed, nogle *særdeles* flinke og rare folk at handle med. Det var måske ikke altid så nemt. Det var jo ikke særlig velhavende folk. Jorderne var ikke fede, men ofte meget for tørre, først senere, da plantagerne myldrede op, kom der mere regn. Men brændte en gård, og der skulle bygges en ny, eller en skole eller et forsamlingshus skulle opføres, skulle

en tømmerhandler jo være på pletten med sine tilbud. Og det var tit lange forhandlinger, der måtte til, ligesom på markeder og torvedage om kreaturer og lange „lidkøb" – timer gik på kroer eller beværtninger, ofte ud på natten.

Men senere, da min mand blev formand i plantningsforeningen, og jeg i Kirkeligt samfund, da lærte vi mange at kende på en langt rarere måde. Da var der ingen „smalle steder" derude, i en gård fik man 50 kr., i en anden 100. De ville alle gerne være med, da det gjaldt at skabe et godt sted i København for de unge, der skulle derover. Og til de store skolemøder 2. og 3. pinsedag i Arnbjerghallen, den store, gode bygning, der blev rejst i den kønne park, og hvor der de dage kunne samles vel 200 fra by og land, og landets bedste talere kom over og talte om livets store spørgsmål: Åge Meyer, Benedictsen, Edvard Lehman, I. C. Christensen osv. mødte de op langt ude fra landet i store skarer. Det var vore festdage!

Også i selve byen var der mange rare mennesker, som modtog os venligt, og som vi blev gode venner med. Vi kom med til indøvelsen af små skuespil, som blev opført på det lille, gamle teater, meget primitivt bag restaurationen i Vestergade, men stor fornøjelse havde vi og blev kendt med mange. Det var fru Kietz, der indøvede os og havde gjort det i de mange år, de havde boet her. Når der af og til kom rigtige skuespillere med gode og morsomme skuespil, mødte vi jo også op alle mand. Der så vi både „Byen ved havet" af P. A. Rosenberg, „Den glade enke", Ibsens stykker og meget andet. Fine koncerter med Johannes Stokmar, Agnes Adler, Peter Møller og Louis Jensen oplevede vi også. Det var „Den selskabelige", en forening af alle slags folk, der holdt af musik og sikrede sig de gode kræfter fra København, når de kom på turné i Jylland, og så fik man en kop te og en fornøjelig svingom bagefter. Jo, der var sørme hyggeligt og rart i den lille by, gode butikker og dygtige forretningsfolk.

Man blev jo nok i begyndelsen set kritisk an og godt studeret

fra de mange vinduespejle gaden ned. Hvordan man var klædt og opførte sig, og hvem man fulgtes med. I begyndelsen deltog vi også i en del „selskabelighed", men det var ret kostbart. Det skulle helst være „det nyeste", 3–4 retter mad kl. 7, med tilhørende drikkevarer, flere timers kortspil mange gange om ugen, natmad med øl og snaps, og det var svært at komme hjem før 1-2. Da vi efterhånden fik flere børn (3 piger og 3 drenge inden 1932) kunne det jo slet ikke gå; man kunne ikke lade en ung pige sidde oppe så længe, og vi var ikke friske til at komme tidligt op til det meget arbejde.

Men så fik vi dannet en hyggelig læsekreds med vore nærmeste venner, hvor herrerne spillede et par timers kort, og vi læste nogle gode bøger. Vi samledes kl. 19,30 i de forskellige hjem, og ca. kl. 21,30 mødtes vi alle til en beskeden kop te, hvor der kun ved festlige lejligheder måtte trakteres, og vi kunne være hjemme ca. kl. 11. Og senere fandt en del musikalske sammen, spillede og sang og havde dejlige aftener, hvor især pastor Soetmann i Guldager – som dog lå 2 mil borte – var et stort plus; han kunne være både solo, kor og violin, som vi sagde, og var utrættelig, cyklede endog hjem om eftermiddagen efter et skolemøde, for at lukke for „melonerne". En stor havedyrker var han også, og „en seng for den uventede gæst" stod altid hos ham. Dagen før min yngste søns fødselsdag opførte vi „Elverhøj" for 36 indbudte i vort dejlige hus, som vi havde lagt ud mod vest, lige over for Vestbane-stationen, der blev bygget 1904-05.

Vi var blevet for mange i det lille „skæve" soveværelse i det gamle. upraktiske hus; vi havde købt en stor grund og var gået i kompagni med „Århus trælasthandel" og fået udsalg ude i Sig og N. Nebel, så det var blevet en stor og omfattende historie, dog ikke nær så godt, som vi først troede, alt for umuligt at administrere, og det endte da også 1912 med et nederlag, hvorefter vi helt måtte overlade Århus-forretningen alt, undtagen vort hus, som familien hjalp os at beholde, og vi overtog gartner

Jensens fine planteskole, 10 minutters gang nordvest for os, 30 tdr. land med 10.000 frugttræer – især det gode vinteræble, Bramley-Seetling, som endnu sælges overalt under navn af „Varde-æblet" – og 30.000 roser m. m. Vi prøvede alle slags lætræer, der nu siden skærmer alle marker i Vestjylland mod den stride blæst, og som har hjulpet til at forskønne egnen og give mere vækst. Ja, vi pakkede og sendte i grunden til hele Danmark, endog til de fineste planteskoler på Sjælland og til Norge og Sverige. En enestående bestyrer med en flok dygtige børn boede derude. To af sønnerne har vist endnu planteskole i Sdr. Varde. Og vi havde en lille vogn og en rolig hest, som vi alle kunne køre, og som rensede op med en plov og harve i de lange planterækker. Der var jordbær og pinseliljer i mængde, 3 køer, hvoraf vi hver morgen fik mælk, og grise, hvoraf vi fik en eller en halv til jul. Det var en dejlig og fornøjelig gerning, og da krigen kom, og de unge måtte ind i sikringsstyrken, måtte vi alle mand ud at lære at okkulere roser og frugttræer – ja, mirabeller og roser – og være med til at høste det lille stykke med korn. Man troede jo først ikke, at landboerne fik tid og råd til at plante i de år, men tværtimod blev der plantet, som sjældent før, og vi syntes, det gik rigtig godt, endog efter krigen, hvor der kom nogle svære år. Vi kunne derfor lade vore børn komme ud at lære noget mere, end de kunne i Varde, enten på højskole eller på Ribe katedralskole. De ældste havde gået i den lille privatskole og senere i realskolen, hvor gamle kaptajn Brix var leder, men de yngre kom i kommuneskolen, hvor vi havde nogle af vore venner som lærere.

Overlærer Olsen var en meget særpræget, grundtvigsk-opdragen mand, havde et forskoleseminarium lige ved sin have og dygtige lærerinder, især til de små. Sammen med sin plejesøn Jepsen, der var hans højre hånd, ledede han skolen på en god og fornuftig måde, selvfølgelig med nogle sære, originale og gammeldags folk imellem, men også nogle, der kunne *fortælle*

og ikke blot, som i de private skoler, kunne give lektier for. Han døde, så vidt jeg husker, den dag i 1912, da solformørkelsen var hel over Danmark, efter at han om eftermiddagen havde været ude at se den første flyvemaskine på markedspladsen, der tog passagerer op for 15–20 kr. Hans efterfølger var en yngre, ejendommelig mand, Lassen, der senere kom til Odense. Ham var mine drenge, der var så glade for matematik, ret optagede af, og de fik realeksamen der. Forskoleseminariet blev ledet af Michael Brandt, senere præst i Salling, og frk. Petersen, nu i Rask Mølle; desværre blev seminariet nedlagt under den første krig.

Af præster var der kun den mærkelige, vist ret velbegavede Obelitz, en slags halvonkel til mig. Han kunne godt prædike og havde vist været ret vellidt, men hans familieliv gik helt i stykker, og han rejste derfor kort efter. Den senere biskop Oldenborg var her derefter i nogle år. Både han og hans kone var morsomme begavede mennesker, men holdt sig mest til indremissions folk, og i landsognet ville de gerne have én, der kunne tage sig også af de unge der. Pastor Petersen, til hvem vi byggede den smukke lille villa ved Frisvadvej, og pastor Nyholm var her heller ikke mange år, mens derimod pastor Tørslef fra København blev her i 10 år; han var også missionsmand, men en elskværdig og god mand, fri for „talemåderne".

Alle kunne være glade for at høre ham, og vi samledes ofte i præstegården til møder, hvor hans friske kone altid gjorde det rart for os. Samtidig var der den rare frk. Jørgensen, der senere kom til Frederikssund, og de havde hver sin ydre missions kreds, Santal og Østerlands missionen. Vi samledes skiftevis i de to hjem, der ligesom Olsens altid var åbne og gæstfri – og da Arnberghallen var færdig, holdt vi en stor festlig basar og udstilling og fik flere tusinde kroner ind til de to arbejdsgrene, det var mange penge dengang. I den store smukke kirke, „der blev re-

staureret og fornyet på mange måder – dog syntes jeg ikke altid lige kønt, men sådan skulle det jo være dengang" – kom der ikke så få, og der var plads til mange; især juleaften og ved andre højtider var kirken tæt fyldt, man syntes alle var i kirke; men når man tænkte på, at der måske var tusinde i kirke, og Varde havde 5000 indbyggere, kunne man alligevel tænke, „hvor var de 4000?" Underligt så mange, der ikke syntes at have behov for at komme der! Og mon de dog netop ikke havde det? En af vore pigebørn 11–12 år, sagde en dag, vi gik fra kirke: „Ja mor, vi kan nu sagtens her i Varde, vi kan gå i kirke hver søndag, og altid være sikker på at få en god prædiken!"

Vi havde en god organist og dannede et kor på 18, hvor man havde pligt til at møde hver tredje søndag også for ikke at blive for missionske eller det modsatte, de to skiftede jo til at praktisere hveranden søndag, eller skaffe en anden, så der altid var 6, der kunne synge for, og vi fik efterhånden mange af de gode gamle – og nye – melodier lært til stor forfriskelse. Dog var jo her – som næsten alle vegne – en del så konservative, at de slet ikke brød sig om at lære noget godt. Da Wøldike som sanginspektør kom op på skolen engang og sang en del med børnene og lærte dem den kønne melodi: „Morgenstund har guld i mund", sagde en mor meget vredt: „Skal han nu komme og lære dem sådan noget?" „Nu går vi alle og kan ikke blive fri for at nynne med." Ja tænk! sikken en ulykke. Da pastor Eller fra Ål kom til Varde, først som hjælpepræst for pastor Tørslef, siden som kapellan og sognepræst, fik han dannet en stor og levende ungdomskreds. Han blev i Varde efter at have taget sin afsked og boede omme i den gamle overlærerbolig „Frimurergården".

Pastor Sørensen kom til Varde 1922, men blev ikke i mange år, blev vist syg, men sang så smukt, og indre missions folk var vist glade for ham. Men der var jo i begyndelsen af århundredet et meget skarpt skel mellem de kirkelige retninger. I Sdr. Varde var der sekteriske, der ikke engang ville have læger til deres

børn, ikke have dem på sygehuset selv med difteritis og strube-hoste. „Hvis Gud ville, de skulle dø, var der intet at gøre."

Egnen omkring Varde, kunne man ikke sige, var særlig smuk, de mange enge og åen gav også tit en slem tåge, som navnlig for tilflyttere var usund, og hals- og ørebetændelse var en slem plage for børnene. Dengang kendte man ikke til at vaccinere for forkølelser og lignende. Men sejlede man nede på åen eller gik langs den lille sti ud til „Md. Muff", hvor man kunne købe de små dejlige laks, der ikke brugtes til røgning, og som navnlig tilrejsende familier – gæster var så glade for (ligesom de mange østers, man kunne traktere med), og tog man en skøjtetur på engene en klar vinterdag, eller dristede sig til selve åen, eller kørte til den lysegrønne skov ved Nørholm, hvis den da ikke var blevet sort af nattefrost, der kunne opleves langt hen i maj, endog juni – eller kørte man ned til Hjerting og fik et lifligt bad, ja så opdagede man meget skønt, og det var et sundt klima og en ren frisk luft, der hærdede både børn og planter. To somre havde vi et lille hus ved Hjerting, spiste middag på hotellet, og der kom mange. Børn blev så raske deraf, selv hudsygdomme svandt som dug for solen, og de blev mere modstandsdygtige og ikke så kuldskære.

Men da vi oplevede, at Vesterhavet ikke var længere borte, end det kunne nås på en lang dag eller weekend, så blev Vejrs jo ens paradis på jorden. Først fik de gæstfrie og fornøjelige plantør Pinholts os derud, og vi var betagne af den rigdom på blomster og frugt, der ved godt læ kunne vokse derude. Så lejede vi forskellige af de mange små huse, der snart blev bygget derude, og da vi 1916 fik 4000 kr., der bogstaveligt kom dumpende ned fra himlen – en arv fra en rar afdød moster – så byggede Houlberg derude på det skønneste sted os et herligt hus 10 minutters gang fra havet med plads til 11 – ofte mange flere – og alt, hvad man kunne ønske, flagstang, bådehus, dejligt drikkevand fra dyb brønd, og altid havde vi fuldt hus, mest børn af

slægten, blege københavnerbørn, armensk dreng, sønderjyske og mange flere, 2 små stakkels pigebørn fra Bøhmen, der nød livet boltrede sig i de salte bølger, var nemme og søde og spiste så mange mellemmader, som det under krigen var muligt at skaffe dem, mælk fra sognefogeden og frugt hjemmefra eller fra de rare folk derude. En gammel flink fragtmand og post anbragte sagerne, brød og andet i grøften oppe ved hans lille hus, og der kunne vi hente det hver formiddag. Jeg tror ikke, vi havde klaret de strenge år, uden den herlige tid derude. Den holdt modet og kræfterne oppe; endnu den dag i dag det store spørgsmål, „kan vi endnu en gang komme til Vesterhavet i år? endnu en gang føle de vældige bølger give os styrke og mod på livet igen efter en lang mørk og kold vinter!"

Noget af det fornøjeligste og værdifuldeste i en lille by er nu foreningslivet. På det rare højskolehjem ledet af den dygtige frk. Villadsen samledes vi til møder, foredrag og generalforsamlinger, mens indre mission holdt til ude i missionshuset, hvor vi Grundsvigske også af og til kom og vore sønner som spejdere og KFUM'erne også var med og især glade for march- og cykleture ud til den dejlige spejderlejr i Vejrs. Men det var jo noget ensidigt, og da de senere kom til sommermøde i Grundtvigsk hus, befandt de sig alligevel bedre der. I Varde blev der omsider dannet en kreds af „Dansk kvindesamfund" med den dygtige seminarielærerinde frk. Schultz som formand. Vi var mange, der 1915 meldte os ind i „Fredskæden", der ligesom „Fredsligaen" har gjort og gør et stort arbejde ud over hele verden, for at hjælpe mennesker til at forstå, at krig og krigsforberedelse er den elendigste form for afgørelser mellem folkene.

Som medlem af menighedsrådet og som tilsynsførende af plejebørn kom jeg også i forbindelse med mange; men det var af og til en såre vanskelig opgave, når en løsagtig og fordrukken kvinde tog sin dejlige dreng med sig og smed pengene på bordet

for byrådsfolkene og duperede dem helt, så vi andre stod hjælpeløse. Men at komme til de gamle med et lille bidrag til julen var altid til stor glæde. Under krigen var der en lille og rar, dygtig fabrikant, der havde tjent mange penge, vist på farvepulvere, han var ivrig plantemand og skaffede os fine æblegrene til okkulering og sendte en mand over til København en af de slemme vintre for at lære at sprøjte skolelegepladsen, der var jævn og i læ, til en pragtfuld skøjtebane, fik musik derned, boder med gode sager, præmier til børnene; slæder, skøjter med mere og holdt morsomme opvisninger, fik 2 dygtige løbere fra København, der lærte os løb og danse. Efter aftensmad og lektier smuttede vi „store" derned igen om aftenen og morede os herligt, blev så dygtige og glemte den knugende kulde, fik selv varmen og klagede ikke mere over de 12–14 grader, der var det højeste varmeapparatet kunne præstere med våde briketter.

Jo, livet i Varde de mange år, i glæde og sorg, med mange bekymringer, stort arbejde og adskillige vanskeligheder var i mange henseender rige år, udviklende og opdragende, men også med nederlag. Værst var det, at vores dejlige plantage gik fra os, blev delt, byen og private overtog vist hver sin del af de smukke 20 tønder land skov med bøg, ædelgran, frugttræer, jordlod og hus. Til den tilstødende „Klubben"s skov kom vi meget, og den store kendte familie Palludan fik et stykke, hvor der byggedes et stort hus. Vi havde arvet eller købt det hele af Bastrup, da han bad min mand overtage det og fortsætte plantningen mod at give ham 2000 kr. om året, så længe han levede. En god forretning for os, da han døde få år efter. Han gik hver formiddag den lange vej ud til det nye med „tårnet" og spiste sin frokost og så ud over sit store værk og ville så gerne, at vi skulle overtage det, fordi vi var lige så glade for det og fik de sidste 100 tønder land tilplantet og vedligeholdt. Men endnu sværere var det i 1922, da alle børn var voksne og skulle ud i verden, at måtte rejse fra vores dejlige hus og have ved Vester-

port, hvor vi selv havde plantet træer og buske – endnu står den store blodbøg og dækker over det hele, den høje kristtorn og valnøddetræet, vokset af en nød fra Vesterhavet. Jeg håber, de der nu bor der, er lige så glade for den smukke, gode bolig, højt til loftet, lys fra de store trefags vinduer og fløjdøre mellem de tre store stuer. Jeg var der for et par år siden og tænkte: „Har vi virkelig boet her?" Det var storslået og smukt! Ja, det var strengt at skulle sige farvel, men nu er det fremmed at komme derover, ikke mange kendte ansigter, adskilligt forandret, rundt om fabrikker og nye huse. Kun på kirkegården, hvor min mand og ældste søn er begravet, finder man alle de kendte navne fra gamle dage.

JERNBANENS ANKOMST TIL DET DANSKE BONDELAND

Af forfatterinden Jenny Alkjærsig

Følgende beretning er med forfatterindens tilladelse hentet fra bogen „Huse i Hederanden".

Det var rundt regnet i årene 1860–80, Danmark fik sit jernbanenet. Som man kunne vente, gav spørgsmålet om, hvor linierne skulle gå og stationerne lægges, anledning til en hel del tovtrækkeri, ja, somme tider til bitter strid både ude i sognene og i rigsdag og presse.

Den banestrækning, der kom til at stå de mest bragende kampe om, var dog den vestjydske tvær- og længdebane: Lunderskov–Esbjerg–Struer. Grunden dertil var den, at dens sag blev gjort til eet med anlæggelsen af en havn på Jyllands vestkyst. Det vejede dog også tungt til, at den skulle føres gennem landets to tyndest befolkede amter – Hedetragter, som mange betydelige mænd i København ingen tro havde til, det kunne svare sig at spendere noget på, – en indstilling, der måske er forståelig nok; for man havde gennem tiderne høstet bitre erfaringer med hensyn til hedens opdyrkning.

Indenrigsminister Estrups syn på sagen var imidlertid det, at man blot skulle anlægge baner, hvor det var tiltrængt, så skulle udviklingen nok følge af sig selv. – Heller ikke nyttede det at lade ham vide, at landet var for fattigt og svagt til at tage slige opgaver op; for det var hans faste tro, at det netop var ved hjælp af slige foretagender, landet skulle komme til kræfter igen.

Striden om denne bane og Esbjerg havn er i sig selv en spændende historie. Der skal dog blot korteligt nævnes, at det var den 14. januar 1868, man samledes i folketinget i København for at

diskutere Estrups lovforslag om denne sag, og at Estrup, støttet af de jydske rigsdagsmænd og enkelte andre, allerede i marts samme år gennemførte sagen mod stærke kræfter i rigsdag og presse. –

Medens man stredes i København, diskuteredes sagen i Vestjyllands lave gårde. Der afholdtes møder og indsendtes petitioner til kongen og til Estrup, som ved sin indstilling havde gjort sig populær blandt de vestjydske bønder. – Somme steder var der krig på kniven mellem sognene om, hvem der skulle have stationen. – Men selv om man gerne ville have banelinien gennem sognet, så var dog de bønder, som boede, hvor den sandsynligvis ville komme til at gå, noget urolige for, „te æ Jaenbaaen skuld' komm te o skjær djæ Mark." (Jernbanen skulle komme til at skære deres mark). Det forstod de, som var småbørn dengang, at man frygtede næsten lige så meget som at „æ Fywwer (fjorden) skuld komm herind." – Hvem så dette grumme jernbarn var, og hvad æ fywwer var for en karl, det havde de intet begreb om.

Det første tegn, man fik at se på, hvad der var i vente, var iøvrigt nogle pæle, som med visse mellemrum blev rammet ned i jorden. „Der skal banen gå," sagde folk fra egnen og pegede dem ud for de udensogns. – Disse pæle fik lov at sidde der i flere år. Stier og veje trak som før deres bånd hen over denne linie, fårene græssede der om sommeren, og sneen dækkede til ved vintertid.

Men så en dag kom der fremmede herrer til egnen. Der blev målt op og stukket af; svenske og danske arbejdere blev indlogerede på kroen og omkring på gårdene. Arbejdet tog sin begyndelse.

„Det var nogle hårde sønner, jernbanearbejderne. Noget skrabsammen alle vegne fra," bemærker en gammel portør. Og én, som var dreng dengang, lægger til, at de var gode kammerater og dygtige arbejdere – men nogle værre slagsbrødre, når de

fik noget i hovedet. „Nej, det var ikke godt for ømfindtlige folk at være mellem jernbanearbejderne!"

Det har jo nok været mænd af samme støbning som dem, der anlagde Esbjerg havn, og det var som bekendt ikke de stilfærdigste. Dernede udkæmpedes rene bråvallaslag, og den fik let en brådden pande, som ville blande sig i disse opgør. Da herredsfogden fra Varde engang kom for at arrestere en mand, stimlede de andre arbejdere sammen om vognen og truede med at vælte den, hvis han tog kammeraten med.

Også på Skjernbrogård, hvor der på grund af arbejdet med at føre banen over Skjern ås tredelte løb gennem disse år var indkvarteret både svenskere, tyskere og danskere, kunne bølgerne undertiden gå højt, især når arbejderne om aftenen samledes i den rummelige skænkestue.

I Esbjerg stak den hollandske entreprenør, Carlé, for det meste af til Ribe, når vejret stod på storm: „Nu må De den glare sagerne, så godt De gann," sagde han til sin assistent, „for nu rejser jeg!"

Når det i skænkestuen på Skjernbrogård bragede løs med „Titusind Tønnar Jævla! og Titusind Jæ-ævla i hver Tøn-na-a!" mens arbejderne i deres ophidselse sprang tværs over de lange borde for des hastigere at fare løs på hverandre, da holdt værtinden sig i sikker afstand i den anden ende af kroen. Der skulle mod til at dæmpe dette frådende hav. Heldigvis fandtes der på gården et menneske, som kunne styre dem. Når det gik vildest til derinde, fyldte Ane Skænkepige roligt sin kaffekande og trådte ikke alene ind i stuen, men midt ind i flokken, der stod med stolene svungne op over hovederne og hvæsede skældsord ind i ansigterne på hverandre.

I det havblik, hendes pludselige tilsynekomst skabte, rankede hun sin kraftige skikkelse og sagde: „I må ikke slås! men vil I endelig slå – kan I slå her! Her er – bander-en-o – krop o legg ett o!"

Så drejede hun sig rundt i kredsen og så dem ind i ansigterne med sine stærke, brune øjne: „Er I så simpel, te I vil slå på en fruentimmer, så kom an!"

Med lidt forlegne miner fik de store, solbrændte karle stolene ned fra loftet. Snart efter sad de nok så roligt ved bordene og drak et fredens bæger i kaffepunch.

„Banearbejdet var strengt, der skulle gode kræfter til," fortæller en gammel murermester, hvis fader en tid tog arbejde ved det. „Men det var også godt betalt; så vidt jeg husker, fik de 3 kr. om dagen. – Om søndagen kom de andre arbejdere ofte på besøg i mit hjem. Der blev taget godt imod dem; men mor målte så og så mange snapse i flasken, før den kom ind på bordet. Se, når den så var tom, var der jo ikke snak om mere. – Det kunne ikke gå an at lade dem få for meget, så blev der spektakel!

Det kunne sandelig godt være koldt for dem, når de skulle af sted en tidlig martsmorgen med tåge og rim på jorden. Det jordhus, de havde at sidde og spise deres mad i, var også klamt og fugtigt. Jeg var ofte nede med middagsmaden til far, og så blev jeg der gerne det meste af eftermiddagen. – Det var ikke for det, for jeg kunne godt mærke, at jeg skulle holdes for nar; men det var jeg ligeglad med. Bare jeg kunne få lov at stå på „Freja", dampmaskinen, og køre med frem og tilbage, så var jeg tilfreds!

En dag oplevede drengen dog noget endnu mere spændende: et rigtigt lokomotiv med nogle vogne efter rullede langsomt forbi.

Søren Hansen husker endnu, som var det sket i går, at en gammel mand med en rød toplue på hovedet stog og så til: „Det er et prø-ø-vetog!" kom det med vægt. – At denne dagligdags bemærkning bed sig så fast i sindet, at både den og den gamle i tophuen huskes grant tresindstyve år efter, viser bedst, hvor stærkt et indtryk synet af det første tog gjorde på en vestjydsk bondedreng. –

Var arbejderne hårde halse, så var lederne heller ikke uden en

snert i tungen. Der var nu kaptain Jensen. I grunden var han en brav og godmodig mand, skønt man ikke skulle tro det, når man hørte ham bruge kæft både på arbejdspladsen og på Skjernbrogård. Der kunne han stå i kontordøren og hvirvle sine skaftestøvler gennem en gang, der løb langs den halve bygning, og tværs over køkkengulvet hen for pigernes fødder: „Ville de venligst se på de støvler! kunne en kat spejle sig i dem?" – Men selvfølgelig! de var ligeglade med ham: „Skidt med kapt'n Jensen!" råbte han, så det rungede.

Kaptain Jensen blev dog ved at holde ud med Skjernbrogård, selv da han ledede arbejdet op ad Herning til. – Der stak han en dag, han var ude for at recognoscere terrænet, fast i en mose og kunne ikke komme løs.

Men mund brugte han! ja, det var nok så rent ukristeligt, som han skældte ud! – Banearbejderne, der måske morede sig over for een gangs skyld at have fået krammet på ham, skal have været noget sene i vendingen, da han skulle trækkes op.

Man kan ret beset ikke undres over, at det første af det skandinaviske sprog, de tyske smede lærte, var – at bande på svensk og dansk!

Måske lærte de dog også at synge. Til det har svenskerne altid været gode. Også disse fattige sønner i udlændighed ejede sangens gave og sindets stemningsfylde. De kunne ved aften sætte sig hen og synge deres hjemstavns melodier og alverdens skønneste kærlighedssange. De rige, men afdæmpede stemmer steg og sank i de længselsfulde melodier. Sjældent hørtes skønnere, mere sjælfulde toner, end når svenskerne sang deres hjemstavnssange en dæmrende sommeraften ved Skjern å. –

Endelig, efter flere års smeden og hamren og tumlen med jord og fyld, med sveller og skinner var arbejdet fuldendt.

Gennem hedebakker, hvor sandet lyste rødt mod lyngens flænsede tæppe, over dæmninger, broer og moser, tværs gennem bakker, heder, kornmarker og kålgårdsdiger og hvad der ellers

kunne komme i vejen, løb de blanke spor op gennem landet – et løfte om fremgang og nye tider!

Så én, så en anden strækning blev indviet, efterhånden som de blev færdige. Den 8. august 1875 indviede kong Christian den 9. afsnittet Esbjerg–Varde–Skjern. Med ham var kronprinsen og et følge af høje herrer hvoriblandt Dalgas og sandsynligvis Estrup, Søren Kjær, Termansen og andre, som havde kæmpet for vestbanens gennemførelse. En tilfredsstillelse må det have været for dem, at både den og Esbjerg havn nu var en realitet. Men alligevel – hvor mange prøvende og vurderende blikke vandrede mon ikke fra kupévinduerne ud over det forbiglidende landskab.

Vejrhærget og barskt, men mildnet i sommerens favn, lå det der. Lyngen blomstrede, som ville den undskylde sin tilstedeværelse. Langs engdragene de lave gårde med mørke mure og stråtag, fløjelsbrune som dunhammer, på højderne de gamle, romanske kirker med glughuller som skydeskår og tårnets åbne bryst trodsigt vendt mod havguset.

Moser og enge, rislende strømme, lyngsprængte agre og knoldede kær. – Ville det svare regnskab. Ville de summer, landet i en fattig tid havde ofret på vestkysten, svare rente?

Sikkert blev de styrket i troen derpå, når de rullede ind ved stationerne. Ganske vist lå en del af disse midt i lyngen; men Dannebrog blafrede for vinden; der var rejst æresporte og pyntet med gran og flag, og det var en tillidvækkende befolkning, som fyldte perronerne.

På torvet i Varde var der rejst telte; her holdtes selve indvielsesfesten. På torvets toppede sten vrimlede det af herrer i uniform med trekantede hatte og kårde ved siden. Hele byen var på benene, og fra oplandet strømmede beboerne til: „Her fra gården var vi alle på nær min moder derude at se på stadsen," fortæler fhv. gårdejer Niels Horsbøl, Yderik. Sådan var det langs hele linien; folk strømmede til den by eller station, som lå nærmest. Nåede hyrdedrengen ikke længere, så nåede han da ned til

banelinien at vinke til det pyntede tog og svinge huen med et: „Kongen leve!"

Kammerherre Rosenørn til Nørholm kørte i landauer med fire, sorte heste for til Tistrup for at hilse på kongen. Han var i uniform med trekantet hat og kammerherrenøgle.

Kammerherren kom sjældent til Tistrup, så både han og landaueren, de pragtfulde heste og kusken, der var så flot som nogen general, blev godt set efter. – Selvfølgelig var også præst og degn til stede, og desuden stillede gårdejer Tranbjerg med den lokale skytteforening, unge bondegutter med riffel på skulder.

Det var et spændende øjeblik, da man så toget som en hastigt voksende prik ude ved Nørholm. Da det med vimpler og flag strømmende for vinden rullede ind ved perronen, og Chr. d. 9. trådte ud blandt et hold danskere, hvoraf kun få havde set landets konge, udløstes spændingen i et fuldtonet: „Hurra! og kongen leve!"

Gennem ventesalen nåede kongen og kronprinsen ud på pladsen foran stationen, hvor folk havde samlet sig og hilste kongen med en sang. Derefter holdt kongen en kort tale til forsamlingen. Om begivenheden sluttede med en sang, husker meddeleren ikke; derimod erindrer han, at en dragon fra 64 var henne at trykke kongen i hånden, og at kongen hilste på skytterne og spurgte: „Er det en lille våbenbrødreforening?"

„Javel!" svarede Tranbjerg, som jo sådan blev lidt befippet.

„Nej, det er en lille skytteforening, Deres Majestæt," rettede pastor Schiørring, som var mere vant til at bevæge sig blandt „de store".

Kort efter rullede toget videre under forsamlingens hyldestråb.

Mens toget fortsatte mod Ølgod og Tarm, og folk endnu stod og så efter det, kravlede et læs bønder af vognen omme foran banegården. De var kommet kørende fra de yderste heder, velsagtens mest for at få kongen at se. Efter et par glattende slag

ned over tøjet skyndte de sig om på perronen; for de havde en fornemmelse af, at de var noget sent på det.

Heldigvis nåede de da at få „ham sjel" at se! – „Der står kongen!" råber en af dem og peger på kammerherren. Af røg alle hatte, mens de til de tilstedeværendes udelte fornøjelse gav Rosenørn et rungende: „Hurra! Kongen leve!"

Efter et lignende ophold i Ølgod rullede man videre til Tarm, hvor der skulle indtages forfriskninger. I kroen bænkedes så mange, der kunne være plads til; men det var kun den mindste del, da der var flere waggoner med toget.

Udenfor var der et mylder af folk. Krovinduerne stod åbne, „det duftede til regn" fra Skjernådalens engslette, hvor høstgrøden stod i stak. – „Kongen han sad ved den anden karm fræ æ dør; og dem, der førte æ tog, skulle jo sidde ved siden af ham," fortæller Karl Kristensen, Ølgod. „Så var der en gammel kone, hun ville da så gerne se kongen, så hun var ved min far, om han da ikke kunne vise hende, hvem det var. – Det må han jo så ha hørt, for så rækker han hovedet ud af vinduet og sejer: „Her kan De se kongen!"

Æ kuen, hun bløw jo alligevel lidt betuttet ved det!"

Mens selskabet opholdt sig i Tarm, brød regnen løs. Det blev, som jyderne siger, en tæskendes wand. Regnen strømmede ned ad krotaget og spillede sin melodi på brostenene. Mudret vand skyllede hen ad vejen udenfor.

Men turen skulle gennemføres planmæssigt. Fra Tarm skulle kongen med følge pr. vogn køre videre til Herning og undervejs bese nogle overrislingsanlæg i Borris. Fire sognefogder til hest holdt to og to foran kongens landauer. Det øvrige følge steg på vognene, og til sidst bukkede kongen sig ud under den lave dørkarm og tog plads sammen med Dalgas.

I et forrygende regnvejr satte toget sig i bevægelse nordpå.

Ved bomhuset, lidt før man nåede Skjern, havde man rejst en meterbred æresport tværs over vejen. Her ventede med næserne

trykkede flade mod de regnstribede ruder i bomhuset en ny for samling. Da vognen nærmede sig, strømmede de ud med kaptain Kjær i kjole og hvidt i spidsen. Kongens landauer holdt i æresporten, som dog gav lidt læ; men kaptain Kjær holdt festtalen, mens bygens projektiler smeldede ham i ansigtet og trommede på den høje hat. – Nå, han havde nu været ude for sværere skyts i sin tid, en smule uvejr generer ikke en gammel soldat. Kaptain Kjær havde som ung løjtnant i 64 sammen med en kollega under fjendens ild ført de sidste 500 soldater over fra Dybbøl til Als. Kollegaen blev justitsråd og meget mer, men Kjær, „han war bløwwen henne (blevet borte) for dem herovre i Jylland".

I opklarende vejr rullede vogntoget videre mod Borris. – Kongen sad og så sig omkring, forude glimrede en mark som guld gennem væden: „Hvad er det, som er så gult?" spurgte han Dalgas.

„Det er agerkål, Deres Majestæt."

Lidt efter standsede de ved en skole, hvor læreren med børnene og bønderne fra oplandet var samlede. Folk trængtes om vognen, og en gammel bonde kom til at stå lige ved siden af den.

Da der nu var sunget og sagt, hvad der skulle synges og siges, vendte kongen sig, som han plejede, til de nærmeststående med et par venlige bemærkninger. Det var jo kongen, der måtte begynde, skulle der i det hele siges noget. Fra denne rejse huskes der mange træk, der viser, hvor venlig og ligefrem han kom befolkningen i møde; men derfor var det jo ikke udelukket, at han kunne komme galt af sted som nu her. Pegende ud over marken, hvor agerkålen så godt som havde kvalt havresæden, vendte han sig mod den gamle bonde med et:

„Den kål står udmærket!"

Efter forlydende blev bonden ham svar skyldig; men det har sikkert trukket i mundvigene på den livlige Dalgas.

Efter opholdet der fortsatte man videre ad Borris til.

Men langs den indviede bane festedes der. Nu var man jo al-

ligevel kommet i kisteklæderne og hjemmefra, så kunne man lige så godt gøre en dag ud af det. Nogle samledes om kaffebordet hos slægt og venner, andre på kroen om et bæger og et slag kort.

Så længe og så grundigt drak man kongens skål, at det jo ikke kan fragås, enkelte blev lidt svirende til sidst. Der var to gårdmænd, som skulle hjem fra Tistrup helt til Bredbo, og det „bløw en strææng gång", før de nåede hjem den nat. Da den støtteste af dem adskillige gange havde samlet sig selv og nabomanden op af vejstøvet, udbrød han ærgerlig:

„De æ da ou nowwed gådt kongwråderi!" (noget godt kongeroderi).

Og dermed sluttede den for Vestjylland så betydningsfulde dag.

Da banen nu var tilbørligt indviet, skulle man jo også til at prøve den af. Det var ikke alle, der var lige dristige ved det. Forholdet var vel omtrent det samme som vort slægtleds til flyvemaskinen. – Det var med et vist indre gys, man første gang gav sig denne kolos af ild og jern i vold: „Det er da ret den slemm selv, sikke ywwen (øjne) en hår, og hør, hvor en hvæser!" udbrød en gammel mand. Hans nabo skulle heller ikke have noget klinket: „A skal ikke med, hvor Fanden er fyrbøder!" fastslog han.

Så var der også en mand, som nok ville med toget. Ind i kupeen turde han imidlertid ikke komme, han ville absolut stå ude på trinbrættet. Ideen var den, at han kunne springe af, hvis det gik galt!

Også overtroen spillede ind. Den synske skrædder i Skjern (som man med eller uden grund har mistænkt for at have haft et par ekstra syner for forretningens trivsels skyld), havde spået, at toget ville køre igennem den søndre af Skjern broerne.

Hvorfor just den søndre? kunne man spørge. Jo, den nordre var alt for ubetydelig til at forskrække folk, storstrømmen med sine bredt rullende bølger for åben og ærlig; men den søndre

med sin dybe, blæksorte damme ind mod bane og vej havde allerede et dårligt ord på sig. Man holdt ikke af at komme der forbi i mørke nætter; der skulle gå to sorte mænd med en hvid dame, og så var man jo bange for, at de sån i mørket skulle gå hen og tage fejl og drukne én selv i stedet for den hvide dame!

Ja, hvordan mon sådant et sagn er opstået? skulle der mon fra gammel tid ligge en længst forglemt hændelse til grund?

Hvordan det nu forholdt sig dermed eller ikke, den Skjern skrædders spådom bevirkede, at der gennem de første år var mange, som ikke turde køre med toget fra Tarm til Skjern, men lejede vogn dette stykke vej. Andre kørte den med bævende hjerte. – Når husjomfruen på Nørholm sammen med en slægtning nærmede sig denne bro, holdt slægtningen kupédøren på klem for i nødstilfælde at kunne springe af toget: „Du kan lige så godt lukke den dør," sagde da husjomfruen, „hvis det går galt, hvad kan det så redde alligevel?"

Noget begreb om togets fart havde man til at begynde med ikke. Der var en kone, som bemærkede, da hun hørte, at der endnu var noget til togtid: „Det gør ikke noget, så kan a jo gå lidt æfor av (foran)."

„Det var så frydeligt! så herligt!" er de ord, en mand, som var dreng dengang, finder for sin første færd med jernbanen. En gliden hen gennem landskabet, mens fjerne kirketårne gled med hinsides marker og enge. – Det gik så jævnt, at man slet ikke kunne mærke, man kørte! fremhæver alle fra den tid; men det skal jo sagtens ses på baggrund af datidens stive vogne og hullede veje. – Der var da også en gammel kone, som havde hørt den snak. En dag skal hun så hen at have det prøvet af, og da hun havde siddet i toget en tid, var hun også rede til at sværge på, at det ganske rigtigt gik så jævnt, at man slet ikke kunne mærke, man kørte. – Det gjorde man nu heller ikke; toget holdt stadig ved stationen.

Det med at løse billet var snart noget, folk „stoj af" for. Sta-

tionsforstanderne var ofte forhenværende officerer og derfor vant til at herse med folk, kommandere og skælde ud og i det hele taget føre sig med stor og overlegen værdighed. Og datidens bønder, de gamle i hvert fald, havde endnu siddende i sig en vis skræk for embedsstanden, en rest af trællesindet, de stavnsbundne år havde påtvunget dem. Folk stod så ydmyge og bad om en billet, og hvad dette her: Tur og retur skulle betyde, var man ikke altid klar over. En bonde, som ville have en billet, han kunne rejse både hen og hjem på, forlangte den således:

„Tur – retur! – og så tilbage igen!"

„Vi har dem fanemæ ikke så langt!" riposterede forstanderen, som ikke var uden lune. – Til et spagt spørgsmål om uhret passede, slyngede han ud: „Sol og måne kan fejle; men klokken på Ølgod station fejler (som han nu kunne bande) aldrig!"

„I skal komme før toget!" bjæffede han en anden gang mod nogle bønder, som kom lige ved tiden. Og det kan siges, han fik dem trænede op! Efterhånden kom de så tidligt, at de gik og ventede på stationen i timevis.

Den første forstander ved Tistrup st. var en stor, kraftig karl. Han havde været forpagter på øerne og var stærk udi munden. „Han kund' gjæ-æl, så man kunne høre det en milsvej hen!" siger en af hans portører. –

Det var dog kun til en vis grænse, bønderne fandt sig i den slags. Med Berg, Bojsen, Hørup og de andre ledere i spidsen var den danske bonde på march fremad. Statsskibet knagede i sammenføjningerne, som Estrup for hårdt styrbord stod frem gennem provisorietidens dønninger. Men embedsmændene ud over landet kunne løbe mod et: „hertil og ikke længere" som mod en usynlig granitmur.

En mand havde en besked at aflevere fra mølleren i Lindbjerg. Da han var færdig, begyndte forstanderen at overfuse ham, fordi han ikke havde en længere forklaring; men bonden bremsede ham med en advarende håndbevægelse: „Jeg har afle-

veret beskeden nøjagtig, som jeg fik den, og så vil jeg frabede mig forstanderens ubehageligheder!" Hvorpå han vendte denne en bred ryg og gik hen og tog plads.

En anden gang sad nogle mennesker og ventede på toget. Det var nær ved tiden, så forstanderen så ud i ventesalen og spurgte: „Er der flere, som skal have billet?"

Ingen svarede. Så siger en mand, som vidste, at de var alle forsynede: „Nej, der er ikke."

„Hvad kommer det Dem ved!" bider forstanderen ham af, og de andre derinde så jo lidt til manden, som sådan fik over næsen. Denne rejste sig imidlertid sindigt, gik hen og forlangte billet til Varde.

„Men De har jo fået en!" udbryder forstanderen forbløffet.

„Hvad kommer det Dem ved!"

Noget rød i hovedet måtte forstanderen adlyde. –

„Gid jeg dog således kunne beherske mit sind!" udbrød en af disse første forstandere engang ved synet af en nybygger, der med roligt lune tog sine bryderier og besværligheder. – Når de første forstandere kunne være noget hidsige og utålmodige i det, skyldtes det sikkert for en stor del, at de havde for meget om hænderne. Ved Ølgod station var der således til at begynde med blot en forstander og en pakhuskarl. At stationsforstanderen også var postmester, siger sig selv; mere forundret bliver man ved at høre, at han selv måtte stå ude og veje alle de svin, bønderne kom med, samt udføre lignende arbejder.

Desuden steg omsætningen ved de nye stationer med rivende fart, ja, svulmede til det rent uoverkommelige. Fhv. portør Thomsen fortæller, at der til at begynde med var en omsætning på en 10.000 kr. om året ved Tistrup st. – I løbet af de følgende 5 år steg omsætningen til ca. 70.000 kr. om året; men der blev ikke ansat flere folk ved banegården af den grund.

Jo, de kunne have nok at udrette ved stationerne dengang, og det var vel også, fordi han havde for meget om ørerne, at en

gammel forstander løb sur i flagreglerne. – Nå, det var der jo råd for. Hastigt sendte han trafikinspektøren et telegram af følgende ordlyd:

„Skal stationon flagre i dag?"

Svaret indløb pr. omg. – „Nej, stationen har at forholde sig ganske rolig.

GLIMT FRA VARDE MARKED VED ÅRHUNDREDSKIFTET

Af Ole Karl Jessen, Varde

Det er ikke min opgave her at forske Varde markedshistorie, men jeg vil indledningsvis slå fast, at der sikkert har været afholdt markeder i Varde i århundreder. Varde marked i dag er vel et af landets betydeligste, men et par bladnotitser vil vise, at også tidligere tiders markeder her har haft en størrelsesorden, som man må bemærke.

Ribe Amtstidende skriver således fra Septembermarkedet i Varde 1896, at der dette år er afgået 1200 stkr. kvæg og 160 heste fra Varde station.

I Vestjyllands Dagblad 17. sept. 1897 kan læses følgende: „Markedet i Gaar var vistnok det største, der i Mands Minde er afholdt i Byen. Der var mødt en Del fremmede Købere, og Handelen gik livlig, men Priserne var desværre kun smaa."

Og der fortsættes næste dag: „For hen imod en halv Million Kroner have fremmede Købere paa Markedet opkøbt Kreaturer og Heste, som pr. Bane afgik i forskellige Retninger, hvorfor der ganske naturlig herskede usædvanlig Travlhed paa Varde Jernbanestation de to Markedsdage."

Endvidere var der en del mere lokal præget omsætning af kreaturer og heste, som ikke berørtes af de anførte notitser, men som yderligere understreger markedets anseelse. I 1890'erne var der 10 årlige markeder her i Varde – september og oktober hver 2 dage.

Markedsplanen var fastlagt af myndighederne. Den var anlagt som en enhed for hele landet, og væsentlige ændringer i denne plan var næsten lige så vanskelige at foretage som ændringer i DSB's køreplan.

De enkelte markeder havde selvfølgelig mange fælles træk, og for en fremmed var de vel ens, men det var dog sådan, at på vinter- og sommermarkederne afvikledes fortrinsvis den mere lokal prægede omsætning, medens forårs- og efterårsmarkederne var mere landsprægede.

Ved forårsmarkederne blev opkøbt en del kreaturer til at besætte de forskellige græsfenner her og i andre egne af landet. Til efterårsmarkederne kom de samme dyr igen suppleret med det overskud, der var før indbindingen ude fra de alm. landbrug, og de spredtes ud over det ganske land til fedning eller videre opdræt.

Septembermarkedet var årets store marked, som også ovennævnte notitser antyder. Her kom handelsmænd fra landets forskellige egne, og priserne her var retningsgivende for dette efterår over hele landet. Det var da også på Septembermarkedet, at far i reglen solgte sit overskud af kvæg for dette år. Det er det marked, jeg har flest minder om, ja, det er måske det eneste marked, jeg som dreng fik lejlighed til at opleve, og når jeg efter disse orienterende bemærkninger vil prøve at give glimt fra Varde marked, så er det minder fra Septembermarkedet ved århundredskiftet, der danner grundlaget.

Turen til markedet var noget af et problem for de, der boede i oplandets yderkanter. Al trafik måtte ske til fods, og det kunne nok give drøje ture for folk og fæ.

Fra mit hjem i Gellerup var det kun en sviptur ind til byen, selv om man skulle have kreaturer med, men vi havde rig lejlighed til at se den strøm af kreaturer og køretøjer, der stævnede ad landevejen ind mod byen på markedsdage, og sådan var det jo ad alle indfaldsveje.

Det skete nogle gange i min barndomstid, at der kom gæster i mit hjem aftenen før markedet for at overnatte med deres kreaturer, så de kunne være udhvilede til morgendagens besvær. Det var kun enkelte besøg, og gæsterne havde venskabsforbindelse

med mit hjem. Men senere erfarede jeg, at det var som afslutning på en gammel tradition. Jeg ved ikke, om fars stedfar havde en slags bevilling til rasteplads for markedsrejsende, men han udviklede det til en smugkro for vejfarende. Der blev gjort forsøg på at stoppe foretagendet, men det var, som om han var urørlig for myndighederne.

1870 overtog min far gården, og så blev „kroen" flyttet hen i en anden ejendom. 1882 blev landevejen flyttet, og så var dette forbi. Der var jo langt frem i tiden kroer lidt uden for byen ved næsten alle indfaldsveje - Tændpiw - Skovlyst - Dortheasminde - o. fl., og jeg gætter på, at de har været benyttede som hvilesteder for markedsrejsende. Det er muligt, at der har været tilfældige hvilesteder som nævnt i mit hjem, men de fleste har jo nok måttet tage turen i et træk.

Der var en del forprang ved byens yderkanter, især ved Platzborg og Vesterport.

Ved Platzborg (før viadukten kom) stødte 3 veje sammen, og der kunne blive sådan sammenstimlen af kreaturer, så det kunne være svært for køretøjerne at komme frem, og her afsluttedes mange handeler. Ja, jeg tror, far var forberedt på trykkende marked, hvis han ikke fik solgt sine kreaturer, før han nåede markedspladsen.

Det skete også, at handelsmændene kom ud ad vejen helt ud til Gellerup, for at finde de typer af dyr, de ønskede at købe, og det samme skete antagelig ved de andre indfaldsveje. Dette blev regnet for opløbet til et godt marked, idet man da måtte regne med opadgående priser.

Men det var ellers på markedspladsen og inde i byen, at det foregik.

I løbet af de første formiddagstimer fyldtes alle købmandsgårde og gæstgivergårde med køretøjer. Hos „vor" købmand i Storegade var der sædvanligvis et halvt hundrede vogne på en stor markedsdag, og sådan var der overalt i byen.

Oprindelig har markederne været afholdt på torvet, og jeg husker, at endnu sidst i 90'erne afholdtes et par årlige vintermarkeder her. Pladsen er blevet for trang på torvet, og der kunne vel være flere grunde for at flytte markedet til byens udkant, og det er pladsen Ringkøbingvej–Østervold, vi her vil holde os til.

Markedet har skiftet billede i årenes løb. Som mit tidligste minde om Varde marked kørte jeg i karrusel på pladsens nordøstlige hjørne ved møllen. Da var jeg under mors beskyttelse. Nogle år senere havde jeg sammen med en kammerat fået lov til at komme til 2. dags Septembermarked. Det var særligt luftgyngen, der havde vor interesse, og den var henvist til pladsen vest for Ringkøbingvej. Der var antagelig også karrusel og kraftprøve, men gøgl har jeg ingen minder om. Der var boder med honningkager og frugt m. m., men egentlig kramhandel har jeg ikke kendt. Der findes dog en afhandling af S. Alkjærsig i „Dansk Udsyn" 7. årgang, hvor han har fortalt følgende: En handelsmand så i sit værelse i en vestjysk kro en noget aparte kammerpotte, og da han dagen efter så magen til den brugt som suppeterrin, udtalte han den formodning, at det var strandingsgods. Men han fik dette svar af krokonen: „Nej, såmænd er et ej, vi hår et andt end den samm, de er jen a traf te o kyew til Waahr mærkend." Det vil sige, at der har været mere udvidet kramhandel, og man hører også om Midsommermarked og Mikkelsmarked, hvor der var dans, der jo især havde ungdommens interesse, men dette var allerede ved århundredskiftet en „saga blott".

Markedets rammer var således i tidens løb blevet begrænsede, og handelen med husdyr var blevet det væsentligste.

Fra de tidlige formiddagstimer var markedspladsen et myldrende liv af folk og fæ.

Kreaturerne var henvist til den sydlige ende ned mod Østervold, medens hestene besatte den nordlige ende, men der var ingen skarpe grænser, og der var ingen ramper, så sælgerne var

henvist til at holde ved tøjrene. Der var så den mulighed, at de kunne liste rundt på pladsen og eventuelt finde stadeplads sammen med naboer eller bekendte. Handelen med husdyr afgav et broget billede. En ukendt ville vel sige, at det var som en myretue uden plan og orden, men de kendte markedsgæster kunne nok finde faste holdepunkter.

De tilrejsende handelsmænd vidste, hvad de ønskede at købe, og de gik hjemmevant omkring og fandt, hvad de ønskede.

Midt på pladsen stod i reglen Hans Toft fra Jernbanehotellet med 20–30 kælvekøer, delvis indkøbt og tilført fra andre egne, men han kunne være ret sikker på at finde købere til den type, han førte frem.

Og således kunne nævnes flere lovmæssigheder.

Den store handel, og det gjaldt vel især Septembermarkedet, var opkøb af kvæg til andre egne, og allerede i de sidste formiddagstimer gik der kobler af kvæg til ramperne på banegårdspladsen, når opkøberen havde fået samlet et passende antal og forsynet dem med sit mærke.

Endvidere var der det, man vel kan kalde den lille handel i sammenligning med ovennævnte. Det var den handel, som skulle holde stedlige landmænds kvæghold i balance – ja, og så den handel, som fremkom ved landmænds lyst til at gøre en handel, og det var vel denne handel, der gav markedet dets festpræg.

En sådan „lille" handel afvikledes i reglen således: En mand er kommet til marked med en kælvekvie, og en af de stedlige handelsmænd kommer i sin færd forbi og spørger til prisen. Sælgeren forlanger selvfølgelig mere end den gangbare pris, og køberen går tilsyneladende ganske uinteresseret videre. Men lidt efter kommer han dog tilbage, og efter undersøgelser af dyret og forespørgsler til sælgeren giver han et bud, der står i passende forhold til sælgerens forlangende. Dermed er forbindelsen oprettet mellem parterne, og dermed begynder det spændende.

Det bemærkes ret hurtigt, at der event. er handel på trapperne, og der er villige mæglere, men de skal være meget agtsomme, hvis de kender udgangspunktet for handelen.

I begyndelsen er de to partnere urokkelige, men omsider lægger køberen lidt til, og sælgeren slår lidt af, og dette gentager sig efter megen snak og drøje talemåder, og de kommer til det stade, hvor det ikke er dyrets pris og kvalitet, der er det afgørende, men derimod parternes evne til at vurdere hinanden.

En sådan handel sluttede gerne med lidkøb i en af de mange bevægtningstelte, der flankerede begge sider af pladsen, ja, det kunne også ske, at slutfasen, inden håndslaget beseglede handelen, var, hvem af parterne der skulle give lidkøb. Dette sidste var nu mere sport end realitet, idet deltagerne i lidkøbet vist i regelen gav hver sin omgang. Lidkøbet var almindeligvis kaffepunse.

Men der kunne være mange nuancer i sådanne handeler, når køber og sælger skulle vurdere hinanden. Det kunne ske, at en sælger kom til at forholde sig, dvs. lod en god handel gå fra sig, og det kunne ske, at en køber var for rundhåndet. Begge forhold kunne give anledning til skoser, selv om det kun drejede sig om små beløb.

Det kunne også ske, at en væsentlig del af handelen foregik i teltet – handelspartnerne og mæglerne tog forskud på lidkøbet.

Handelen skulle dog helst afsluttes, inden punsene havde virket for stærkt. Rene svirehandeler var ikke populære.

Endelig kunne der også ske det, som jeg har overværet en gang. Køber og sælger havde længe tinget om prisen og var kommet hinanden ret nær. Så forlod køberen arenaen i den sikre forvisning, at han ville blive kaldt tilbage. Dette skete ikke, og een af „mæglerne" overtog dyret til sælgerens slutpris, og den første køber var dermed „brændt af".

Hestemarkedet har jeg egentlig ingen minder om. Den store handel her var vel eksport af svære heste til det sydlige udland,

og det prægede markedet i sin helhed, når der var tyske opkøbere til stede.

Den lille handel var ligesom på kreaturmarkedet for at holde besætningerne i balance. Jeg mener, at der på hestemarkedet var en del byttehandel.

Der var nogle landmænd, som havde gjort det til sport at gøre en hestehandel.

Der var måske mere fart over feltet her end på kreaturmarkedet. Det var mere i retning af spil. Hvis man gjorde en dårlig handel den ene gang, havde man mulighed for at tage revanche ved næste lejlighed.

Endvidere var der handelen med helmisser. Denne handel med bestandens proletarer må man vel kalde markedets mørke punkt. Der herskede vist en særlig handelsmoral inden for denne branche.

Den rigtige hestehandler gav sine heste en ekstra givt havre for at kvikke dem op, men man sagde, at helmishandleren sprøjtede peber op under halen på sine dyr, for at de kunne mønstre kvikkere, og dermed er vel moralen antydet.

Når man indlod sig på handel i denne branche, måtte man være særlig agtsom, ellers kunne man let blive klippet.

Til sidst må jeg nævne, det jeg vil kalde markedets psyke. Det er en oplevelse fra en senere tid, men den er sikkert ikke tidspræget.

Vi var et par naboer, som stod med hver vort dyr. Vi stod og talte sammen og fik også en sludder med bekendte, der kom forbi, men ellers skete der intet hele formiddagen. Handelsmændene gik omkring og spurgte til priserne uden at indlede handel.

Min nabo var indbudt til middagsmad i nærheden, og ved den aftalte tid overlod han sit tøjr til mig med en bemærkning om, at det kunne jo være ligegyldigt, om jeg havde et eller to tøjr.

Men pludselig ændredes billedet. Der blev en særdeles livlig handelsaktivitet over hele kreaturmarkedet, og nogle få minutter

efter naboens afgang havde jeg solgt begge vore dyr for de priser, vi havde tænkt os. Der er næppe nogen, der kan afgøre, hvor og hvorledes en sådan ændring i forholdene foregår.

I det foregående har jeg forsøgt at give glimt fra markedets praktiske formål, men da det kun giver et svagt billede af markedsdagens forløb, vil jeg gå et skridt videre.

De mange vogne, der i de første formiddagstimer fyldte købmands- og gæstgivergårde, var tæt besatte med markedsgæster, og det var antagelig de færreste, der skulle handle med husdyr.

Hvad var da deres ærinde?

I den omtalte afhandling af S. Alkærsig i Dansk Udsyn om jysk bondesind har han skrevet følgende: „Men så længe vestjyske bønder hverken kendte politik eller litteratur eller anden oplysning, da måtte de levende kræfter i sjælen give sig andre udslag. Det var ikke så mærkeligt, f. eks., at man var nysgerrig, videbegærlig. Jeg mindes, at min fader tog støvlerne på nakken og gik med bare fødder ind over heden de fire mil til Brande marked, ikke for at købe noget, men for at opleve noget – forstår sig, sådan hed det ikke, men det var utvivlsomt meningen."

Denne vurdering er vel fra 1880'erne, men tankemæssigt rammer den også forholdene ved århundredskiftet og videre frem.

Varde var handelsbyen for et stort opland, og mange markedsgæster havde ærinde i byen med indkøb eller forretninger på offentlige kontorer, men den meste tid for mandlige gæster gik nu på markedspladsen. Her kunne man træffe slægt og venner, og her kunne man blive kendt med slægtens og egnens nyheder.

Nyhedsformidlingen skete oftest ved en kaffepuns.

Der var på dette tidspunkt ca. 70 bevillingshavere i Varde med ret til udskænkning af stærke drikke, og de fleste af dem samt en del af egnens kromænd havde hver deres telt opstillet på pladsen, så begge sider var flankeret af disse. Det var ret primitive forhold, men her var mulighed for at få kaffe med brød, og her var i særdeleshed mulighed for at få kaffepunse.

Jeg har allerede nævnt lidkøbene, der afsluttede handlerne på pladsen, men ellers foregik det på den måde, at 2-3 var kommet til at tale sammen, og een af dem får den lyse idé, at de kan fortsætte samtalen ved en puns, som han vil give. Det vinder bifald, og det bliver gerne til, at hver af deltagerne giver en omgang. Det kan være så heldigt, at en bekendt kommer i nærheden, han bliver kaldt ind, og han kommer med i laget. Det giver kolorit over samtalen, og det giver mulighed for nye omgange.

Denne afdeling af markedet var tiltrækkende for mange, og vi synes vel at færre punse kunne have givet et lysere billede af markedet. Man kunne høre højrøstet tale ud fra teltene, og der var vel også mange, der fik dem en kæfert, men enten har den daværende 7 eller 8 % brændevin ikke været så berusende, eller også har markedsgæsterne den gang været mere modstandsdygtige efter gennemført træning, thi man så nu kun sjældent døddrukne markedsgæster. Der var nok nogle, der havde „tømmermænd" dagen efter markedet, men de fleste var vel parat til at fortsætte næste markedsdag.

De mange punse kunne nok skabe problemer på flere måder. Toiletforholdene var meget mangelfulde, men man klarede sig alligevel. Det kunne jo ikke forventes, at en mand, der sad i et godt lag i den nordlige ende af pladsen, kunne ulejlige sig ned i den sydlige ende for at forrette et mindre ærinde. Det blev afviklet så diskret som muligt i nærheden. Det så man i regelen stort på, men der var dog en gammel sognefoged, der en markedsdag blev meldt for en lignende forseelse nede i byen. Han blev forelagt en lille bøde, og da han kom på politistationen for at betale, lagde han en 25 øre ekstra. På politimesterens forundrende spørgsmål svarede han: „Jow, den ska Di ow ha, for a ska sej Dem, der smut en lille jen fra mæ mæ de samn".

Hjemturen fra markedet foregik mere spredt end udturen. Men da markedet så overvejende var et eksportmarked, var hjemturen med kvæg kun enkeltvis. Men allerede ved middagstid be-

gyndte der at komme hjemvendende markedsgæster. Vi må jo huske, at al trafik var til fods.

Den væsentligste del af hestehandelen var efter middag, men her var flere muligheder for hjemfærden, idet der var mulighed for at få kørelejlighed.

Det store hjemtræk af køretøjer var i de senere eftermiddagstimer. Det kunne nok give et broget billede i købmands- og gæstgivergårdene. Her var måske een, der havde solgt en hest og skulle have vognen lavet til enspænderbrug – det modsatte kunne også være tilfældet – et par naboer kunne måske spænde et par nye heste sammen. De forskellige kombinationer kunne nok skabe røre, og det kunne tillige ske, at der blev afsluttet en handel (byttehandel) lige før hjemfarten.

Efterhånden som de forekommende muligheder var afviklede i gårdene, blev der livlig færdsel på landevejene.

Hjemturen foregik under indtryk af de kaffepunse, der var indtaget i dagens løb. Hestene, der havde stået i rejsestalden i flere timer, var glade for at komme hjemad, og en let påvirket kusk holdt dem nødig tilbage. Kørselen kunne let udarte sig til en art væddeløb, og i betragtning af de nævnte kombinationer og punse var det jo ikke ufarligt. Der skete vel også uheld på hjemvejen fra markedet, men de fleste er gået over i egnshistorien som anekdoter, man kan le af.

En markedsgæst fra det sydlige opland var på vej hjem. Under kørselen ned mod Ølufvad kro gik det let, og hesten satte over i galop, men under indtryk af dagens kaffepunse, gjorde han ikke forsøg på at sagtne farten.

Midt på banken mødte han uheldigvis en bil (Vardes første og eneste hyrebil). Hesten slog da et slag til siden, så vognen væltede i grøften, og hesten fortsatte med en del af vognen.

Bilisten, der er min hjemmelsmand, standsede selvfølgelig for at se på skadens omfang og eventuelt bringe hjælp.

Kusken havde ikke taget nævneværdig legemlig skade, men han skældte ud.

Bilens fører sagde da ganske stilfærdigt: „Ja, men det ville jo have endt galt før eller siden, for hesten var løbsk." Men svaret kom hurtigt: „Nej, gir var en ej nej. Æ hest skuld nok have standset ve æ kror, som den vår van te."

Oplandets kroer havde nok slet ikke så få gæster blandt hjemvendende markedsfolk.

Det var omkring århundredskiftet, da „vi haad faat de hær telefonkomes laut an her ud o æ vesteregn." Et selskab nord for Varde havde været inde i Blaksmark kro for at hilse på Las og for at få ganen læsket.

Da de igen var kommet på vej, viste det sig, at den ene havde glemt sin pibe i kroen, men humøret var ikke mere svækket, end de kunne holde ind i Sækbæk kro. Den uheldige gæst fortalte her om den glemte pibe, men kromanden sagde, at den kunne han let skaffe gennem telefonen. Selskabet kom under megen snak ind til en „omgang" her, og kromanden telefonerede til Las i Blaksmark. Det blev let ordnet sådan, at piben skulle sendes med den først afgående vogn til Sækbæk. Inden selskabet var færdig med deres omgang, var piben kommet til stede, og ejermanden modtog den med særlig glæde, fordi den var kommet pr. tråd.

En sådan oplevelse er sikkert blevet fortalt og gennemdrøftet i god tro ved passende lejligheder. Telefonen var jo den tids store mysterium.

Som et træk i billedet af markedet i Varde bør også nævnes egnens stedlige handelsmænd. De var selvfølgelig faste gæster på markedet og var med til at give det sit præg.

Der var en hel række af dem, men man kan ikke stille dem i flok, da de var særdeles selvstændige personer, delvis originaler. Jeg kan ikke beskrive dem enkeltvis, da jeg ikke har kendt dem.

Jeg skal kun nævne Honle Westesen, Løftgaarde Outrup. Han

var særlig bekendt for ro og lune. Jeg låner her et træk fra H. K. Kristensen i Outrup sogn.

På vej hjem fra marked i Varde kørte Honle med en nabo, hvis søn var kusk.

Kort før hjemmet mødte de en mand, der kom drivende med en griseso. Hestene for til side, og vognen væltede, men der skete ikke nævneværdig skade. Manden rettede bebrejdelser mod sønnen for uagtsom kørsel, men Honle Westesen sagde: „Han kjør hejsen for resten hiel godt, men den hær gång kom han lieg val lånt til vester".

TANDVÆRK

Af museumsinspektør H. Øllgaard, Ølgod

En mand kom en dag til Ølgodegnens meget kendte benbrudslæge, den „kloge mand" Jens Knudsen, og ville have ham til at trække en tand ud. „Ja, det giver jeg mig ellers ikke meget af med", sagde J. Knudsen, „det er jo nærmest smedearbejde, men jeg kan jo naturligvis godt tage en tand, hvis du er i pine." Tanden kom ud, og manden ville jo så give J. Knudsen en erkendelse for hans ulejlighed, men det ville J. Knudsen ikke høre tale om. „Tænd er noget pjatværk, men brækker du en arm eller et ben engang, så må du jo betål."

Når J. Knudsen kaldte tandudtrækning for smedearbejde, var det ikke helt galt, for flere smede på egnen her hjalp ofte folk tilrette med deres tandværk. Der var således den berømte Torstrup-smed Ebbe Alexandersen, som jo var dyredoktor og også under „slavekrigen" i 1848 blev berømt som våbensmed. Han trak masser af tænder ud og hørte til de få, som under eksekutionen også tog hensyn til patientens veråb, idet han „bedøvede" med en hjemmegjort „måløvt" (malurt) dram og brændevin og bagefter trøstede med en kaffepunch. Hans instrument var, såvidt jeg har forstået, en såkaldt nedtrækkertang, som skomagerne anvendte til at trække overlæderet ned med. En tanddoktor dog af mindre format i Grønfeldt i Ølgod, Laus Bennedsen kaldte den en krokodiltang på grund af dens facon og bideevne. Der var dog den skavank ved krokodiltangen, at den var noget bred i biddet, så den engang imellem også tog tanden med ved siden af den dårlige, men skete det, var behandlingen gratis, hvad jo da ikke var uden betydning.

I Strellev fungerede i min barndom to tandudtrækkere. Den ene var smed Ditlev, som var almindelig søgt som tandudtrækker

i sin faglige kundekreds. Han lavede selv sine tandtænger, det var solidt kram, og der var både til fortænder og kindtænder. Når så den tandlidende blev anbragt på ambolten, og tængerne blev desinficerede i esseilden, så var den sag snart ordnet, og i naboskab jo da ganske gratis, men trøstesnaps serveredes almindeligvis ikke.

Den anden tanddoktor var Kåren (Karen) Gejel. Hun boede i Strellev gamle skolehus, der lå lige ved kirken, men nu desværre er nedrevet. I hendes tid kaldtes huset „æ fattighus", skønt Kåren havde penge på rente. Hun var også sognets glarmester, og ringede solen op og ned. Meget afhang af hende, og nogen mystik var forbunden dermed, men hun var en højtvelagtet kone og kendt af alle. Hun trak tænder ud på børn og kvinder, lempeligt og med omhu, og om fornødent serverede hun også lidt vædelse, opkvikkende med kamfersmag, og børn fik lakrids og brun kandis. Hun benyttede som redskab en såkaldt „notteltang", som nu almindeligvis kaldes en fladtang, der var dog et par ekstra rids i biddet, for at den bedre kunne holde fast.

Stedets læge, den gamle doktor Philipsen, havde ikke noget imod at blive befriet for tandpatienter. Han ville helst være fri for tandudtrækninger og blev også nemt hidsig, når patienten ikke reagerede efter ønske. Jeg husker, at vor daglejer Jens en middag kom fra „æ doktor", hvor han skulle have haft en tand trukket ud, men da han kom til doktorboligen i Jernbanegade, blev døren revet op, og en mand kom baglæns ud, smidt ud på korporlig vis af doktoren. Jo, det var da gået således til, at når Philipsen gav sig til at rykke i tanden, tog manden fat i doktorens arm, og så skete det, herut af lemmen med ham. Vor Jens fik ingen tand ud, han gik i klynemosen (tørvemosen), og han mærkede ikke mere til tandpinen.

En „klog" mand eller kone skulle helst være bosiddende, stedkendt og indlevet i egnens skik og sædvaner. Derfor var en vandredoktor en besynderlig og usædvanlig skikkelse. Dog kom en

sådan i min læsetid til seminariet i Gedved. Hvad han hed, ved jeg ikke, men han blev kaldt „klipdoktoren", vist fordi han som led i sit erhverv som „tandplejer" også klippede hår. Jo, han nøjedes ikke med tandudtrækning, han kunne også „nervebehandle", et fortrin, han havde, fremfor smede og lignende håndværkere. Klipdoktoren så ikke særlig tillidsvækkende ud, udstyret med fuldskæg og en stor sjusket hårmanke. Remedierne havde han i en jagttaske af sælhundeskind, men det, at han havde sin gang hos forstanderne, gav ham en vis garanti og anseelse. Vel var det ikke i kraft af sit noget tvivlsomme erhverv, han kom der, men mere af hans særprægede sønderjyske dialekt, der værdsattes af sprogforskere.

Min vært var skræddermester, og det traf sig så heldigt, at både svend og lærling var plaget af tandværk, da klipdoktoren gjorde sin entre. Han bestemte straks, at svenden skulle nervebehandles, og drengen skulle miste en kindtand. Svenden skulle naturligvis, ifølge sin stilling og anseelse, først for, og som neutral deltager udnævntes jeg til at holde lidt på ham, da det jo ville give „et lille svirp". En strikkepind blev glødet i presseovnen, og svenden blev anbragt på en trefod, og da strikkepinden havde antaget en passende rød farve, stak „doktoren" en T-formet pind i hans mund, for at han ikke skulle klappe kæberne sammen om det gloende instrument. Med rutineret sikkerhed jagede „doktoren" nu strikkepinden op i den hule tand. – Det var et uforglemmeligt øjeblik, og eftervirkningen var ubeskrivelig. Men skræddermesteren indfandt sig omgående, og da kakkelovnen var væltet under udøvelsen, frarådede han bestemt flere behandlinger, hvad lærlingen da også villigt tiltrådte, da han syntes, at hans tandpine ganske var forsvundet.

Naturligvis kunne man af kloge mænd og håndværkeres ufaglige behandling ikke forvente fuldt betryggende behandling, men det kunne også være „så som så" under æskulapslangens garanterende varemærke.

Et enkelt tilfælde husker jeg således fra de forvirrede augustdage under første verdenskrig. Tjenestgørende under sundhedstropperne havde vi det fredeligt og rart, indtil indkaldelserne kom. Så blev det militære sygehus pludseligt forvandlet til et slags lazaret. Læger af alle grader, kandidater og sygeplejersker løb forvirrede omkring, og patienterne måtte råbe højt for at blive hørt. Nå, efterhånden kom der mere orden og disciplin, og det blev nu bekendtgjort, at tandbehandling var gratis. En overlæge eller korpslæge fungerede med assistance af underlæger og kandidater, og en sygeplejerske eller sygepasser skulle være til stede.

En dag var det så min tur. Den første, der indfandt sig, var en stor hærdebred kavalerist. Han ville have to kindtænder fjernet. Lægen forklarede kandidaterne behandlingens forløb, og første mand, en underlæge tog fat, men resultatet blev kun et vræl fra kavaleristen. Den næste tog fat med samme resultat, men nu lød det i kor: „Må jeg ikke prøve". „Nej, lad lige mig prøve." En til fik lov til at prøve kræfter, men da brølet fra soldaten blev forstærket, blev videre forsøg standset. Så tog lægen selv fat. „De L... gør sådan", et nyt brøl, „og De hr. E... gør sådan" – igen et brøl, „men," sagde lægen, „det er denne vej, man skal trække," og så kom tanden, en mægtig krabat. „Det var det," sagde lægen. „Så tager vi fat på den næste." Men så rejste kavalerist 83 sig i sin fulde højde og sagde: „Nej, det er bedst, den bliver siddende, hvor den er, for vores glarmester hjemme i Aabyhyw (Aabyhøj) er alligeveller bejer til den slags ting."

På museer er det mærkeligt nok meget småt med de gamle tandinstrumenter. De synes at være forsvundet med udøverne, men i Varde har vi dog et par ting, der har været anvendt i fordums tid af en gammel Vardelæge. Det ene er en løs krog fastgjort på et håndtag. Krogen anbringes om tanden, og så vedbliver man at dreje højre om, til tanden er skruet løs. Det andet instrument er noget mere indviklet, men torturmæssigt synes det

ikke at være af blidere art. Ja, det var selvfølgelig moderne instrumenter den gang.

Nej, man forstår godt, at nogle Ølgodsognere søgte hen til den kloge kone, der kunne „læse" over tandværk. Hun skrev på en seddel med gotiske bogstaver: „Gud fri og bevar dig for tænderne. I Gud Faders og G. S. og G. d. H. Nafn". Hun mumlede formlen el. besværgelsen igennem 3 gange, gravede den ned i jorden, og så gik tandpinen ofte over, – hvis man havde tro nok. Alt skete smertefrit og hemmeligt og kostede kun en stump flæsk, et par æg eller en hjemmelavet knapost.

FRA VESTKYST TIL VESTKYST

Af sognepræst Vagn Kvist, Varde

Det var en smule overvældende, da redaktør Johs. Jensen ringede henne fra Vestkysten en junidag 1966: „Vil du eventuelt – streg under eventuelt – rejse til San Francisco og holde julepræ-diken?" S. u. – og det på stedet. Ja, man måtte jo være ejendommelig indrettet, om man ikke sagde ja tak, og så måtte de praktiske spørgsmål, om hvordan hjem og embede skulle passes, tages op senere hen, hvis altså det blev til et mere officielt tilbud. Endnu var det hele på overvejelsernes stade i San Francisco, og jeg skulle nok høre nærmere, om det nu blev til noget.

Hvordan kunne det så gå til, at en præst i Varde opfordres til at rejse om på den anden side kloden for at holde julepræ-diken? Den sag havde naturligvis sin forhistorie:

Engang midt i 50'erne udvandrede en ung københavnsk mekaniker til Californien, hvor han slog sig ned og stiftede hjem. Energisk som han var og er, kunne han ikke nøjes med at passe sit egentlige job som værkfører. Han måtte have mere at rive i. Og han fik den idé, at der burde laves nogle radioudsendelser for de mange danske, der bor i the Bay Area, det store område omkring San Francisco bugten. Det lykkedes Henning Jensen at få samlet så mange penge sammen, at en udsendelsestid kunne lejes. Men så programmet? Noget dansk, noget godt, noget forskelligt. Sådan måtte det være. Og han skrev hjem til Statsradiofonien om hjælp, men uden held. I Varde sad imidlertid en mand af nogenlunde samme støbning som Henning Jensen, Gerald Langgaard, skotøjshandler og radiomedarbejder, og da han fik nys om sagen, trådte han til og sendte en del bånd over til den amerikanske vestkyst, og så kom der da gang i de udsendelser, som siden har været på programmet hver søndag eftermiddag, og som aflyttes af en stadig større kreds af mennesker. Det var klart, der var behov for de udsendelser, og året efter skriver Hen-

ning Jensen til Langgaard: „Hjælp os venligst med et bånd med en rigtig dansk julegudstjeneste på!" Og Langgaard henvendte sig til mig – og vi fik stablet en lille menighed på benene, bl. a. fra Rotary, der så samledes en november aften og lod, som om det var juleaften. Kirkens kor og organist var også med, og det hele forløb, som en juleaftensgudstjeneste plejer at forløbe i Varde kirke, bare med den lille afvigelse fra reglen, at vi med ganske få ord rettede en speciel hilsen til vore landsmænd derovre. Året efter igen trådte dagbladet Vestkysten til, og julegudstjenesten suppleredes med personlige hilsner, indtalt på bånd her i Varde, og sammen med gudstjenestebåndet blev det sendt over i god tid inden jul – og det hele blev udsendt juleaftensdag. I år med den forskel at gudstjenesten blev direkte transmitteret selve juledag. Til gengæld fik jeg lov til juleaften at sende en hilsen direkte fra radiohuset i San Francisco – i forbindelse med de sædvanlige rækker af hilsner. For fra og med 1966 vil man, så vidt muligt, have en rigtig dansk præst derover.

I San Francisco ligger der i nærheden af hinanden to kirker, der begge hedder San Francis Lutheran Church. Oprindelig var de ramme om to menigheders gudstjenester, den ene finsk, den anden dansk, og de havde da hver sit navn og hver sin præst. For få år siden blev de to menigheder slået sammen og blev til San Francis lutherske menighed, der altså – indtil videre – har to kirker, een præst, Henry Kangas, som er finsk-amerikaner og een menighedsrådsformand, som er dansk do. – Hans Schonewald. Det er en amerikansk menighed. Naturligvis. Den hører til det ene af de tre store lutherske kirkesamfund i USA. Gudstjenestesproget er amerikansk, men resterne af de oprindelige nationale menigheder er dog tydelige. Der holdes således regelmæssige gudstjenester på finsk. For selvom Henry Kangas aldrig har været i Finland, taler han dog sproget. Og de danske, ja, de er der jo også, men uden nogen dansksproget gudstjeneste ind imellem; den holdt op for mange år siden. Og for ligesom at bøde på

dette misforhold ville man, og „man" er både den finske og den danske del af denne amerikanske menighed, arrangere en julegudstjeneste med en frisk importeret dansk præst, i dansk præstekjole, med rigtig dansk sprog og danske vaner. Og på grund af ovennævnte forhold blev det altså mig, der i denne første omgang blev den lykkelig udvalgte.

Og så rejste vi af. Vi – ja, for det lykkedes mig at få min kone med. Og det uden at det gik altfor meget ud over børnenes jul herhjemme.

Vi startede fra Kastrup en strålende decemberdag, den 20. Let frost var det. Lidt mere bidende da vi mellemlandede i Montreal. Måske også i Chicago, men der var der ikke tid til at tænke på vejret. Dels skulle vi lige hilse af med Langgaards svigermor, fru Dorthea Jensen, Varde, tidl. Alslev, der skulle besøge søn og svigerdatter i, hvad amerikanerne kalder, „i nærheden" af Chicago, dels skulle vi hilse på en af mine gamle konfirmander, Lene Jensen fra Sønderallé, der sammen med sin forlovede tog imod os i denne verdens største lufthavn (efter hvad jeg fik at vide). Vi skulle snakke bryllup – og nu er de forlængst blevet viet her i Varde kirke. Godt med den vielse. For havde de ikke været der, så var det sandsynligt, at jeg aldrig var kommet til at gifte hverken dem eller nogen andre. Vi var simpelthen blevet borte i mylderet.

Vi nåede San Francisco kl. ca. 20 amerikansk tid – efter en 16 timers rejse. Trætheden glemtes aldeles i den overdådige modtagelse: Henning Jensens lille datter stod med blomster, formanden stod med en tale, pressefotografer stod med skudklare apparater. Publicity skal der til, pengene kommer ikke af sig selv, og en lille menighed i en stor by må nødvendigvis gøre opmærksom på sin eksistens og på den aktivitet, som vækker beundring i amerikanske sind. Og midt i alt det officielle så vi kendte vestjyske ansigter: Niels og Ingeborg Nielsen, han fra Nielsens planteskole her i Varde. Og der var Karen og Jeppe Edens, hun født Øllgaard

fra Ølgod, han fra Ringkøbing. Og så altså de fremmede: pastor Kangas, mr. Harris og søster, fru pastor Petersen – fremmede, men venlige og snart kun venlige.

Hans Schonewald er en berejst mand. Han ved, hvad man trænger til efter en lang rejse, og han havde overtalt sin forretningsforbindelse og gode ven, direktøren på hotel del Webbs Towne Hall, til at give os husly. Det blev brudesuiten. Og da direktøren skønnede, at 50 pct. rabat ingen fortjeneste gav, ja, så syntes han, at han ligeså godt kunne give os den helt gratis, hvortil kom en pragtfuld buket blomster til min kone, medens den danske køkkenchef, mr. Rasmussen havde sendt en bugnende frugtkurv med kendte og ukendte frugter fra dette eldorado af et land, vi var kommet til – et land uden vinter, med det fineste klima i verden.

Her havde vi så vort domicil den første uge af vort ophold, hvorefter vi skulle i „privatpleje". Det var et fint arrangement. Man fik tid til at akklimatisere sig, og der blev ro til at arbejde med de to prædikener, der skulle holdes i San Francisco: juledag og nytårsdag. Og så blev det dog tillige til en masse uforglemmelige samvær med mennesker.

Allerede næste dag blev vi ringet op af den danske generalkonsul Preben v. d. Hude, der inviterede os med til et lige-før-jul party hos Harry Andersen, rejsebureaumand i Oakland. Her mødtes vi med en række danske studenter o. a.; det berømte Berkeley universitet ligger jo her. Og vi traf naturligvis straks folk med Varde-forbindelser, og de første hilsner hjem til Varde blev noteret. Aftenen sluttede for vort vedkommende med et særdeles hyggeligt besøg hos generalkonsulens, der gav os en fortræffelig orientering om de forhold, vi nu skulle se at lære lidt nærmere at kende i de følgende tre uger.

Tre uger, det var det hele, tilbragt i et begrænset område i een af USA's stater. Dertil kom en 3 dages ferie, hvor vi via Solvang med bil drog til Los Angeles, hvorfra hjemturen startede.

Men altså: jeg skulle prædike, og vi skulle knytte kontakter og være som en hilsen hjemme fra, fra dansk kirke og dansk tilværelse. Og den betydning sligt kan have, kan jeg bedst illustrere ved at fortælle om mødet med Sybil Needham i Solvang.

Sybil Needham, f. Duus, er som sine forældre født i USA. Alligevel havde hun, da hun var en snes år, nu er hun vel nær de 30, haft en fornemmelse af, at hun måtte „hjem" til Danmark, hvorfra hendes slægt var kommet. Hun var så taget på højskole herhjemme, på Rønshoved, hvor hun fandt en veninde i en ung pige fra Alslev, Ragnhild Hansen. Det blev til mange besøg i Alslev pr. Varde – og resultatet blev rent sprogligt et dansk, der var en charmerende blanding af sønderjysk og vestjysk tilsat lidt amerikansk accent. Vigtigst var dog hvad hun sagde: „Da jeg stod ved mine forfædres grav oppe i Thy, og da jeg havde været på højskole i Danmark, *da vidste jeg, hvor jeg havde rod, og hvem jeg var.*" Jeg tror, at denne unge amerikanerinde, gift med en officer, der er uden nogen personlig tilknytning til Danmark, udtrykte, hvad mange af vore landsmænd derovre føler – uden at få det formet i bevidstheden ret tit og da yderst sjældent så klart og rammende som Sybil Needham. Hun var amerikaner til de 100 pct. Heltud ja, men så gir livet altid plads for et par procent til, endda ofte temmelig afgørende, her altså: noget dansk, som hun måtte gøre sig klart og hente en temmelig afgørende del af sin identitet fra. For man må have rod eller rødder. Et menneske må have næring til sit hele jeg.

Sybil Needhams kloge ord satte mange oplevelser på plads for os, så vi bedre forstod, hvad det var, vi kom ud for, i og med den trofasthed mod det danske og det danske hjemland, som gav sig storslåede udtryk, også i en helt uforglemmelig gæstfrihed. Og samtidig var denne trofasthed forbundet meget nøje med loyalitet imod og stolthed over, ja, kærlighed til det amerikanske fædreland. Og trofastheden mod det danske element i deres tilværelse vakte ikke forundring hos andre amerikanske borgere.

Jeg ved jo ikke, hvordan det forholder sig i de ældre amerikanske stater østpå, hvor der må formodes at være en mere solid amerikansk tradition. Denne tradition er i langt højere grad under udformning i de yngre stater vestpå, og Californien er en ung stat, som USA-stat ikke meget mere end 100 år, omend der er en spansk fortid, som den indfødte californier tager til sig med stolthed.

Folk strømmer hertil fra alverdens lande, også fra det øvrige USA. Man regner med en ca. 1000 om dagen. Det skyldes bl. a. klimaet, der synes at få pensionister til at blive som konfirmander igen. Med alle disse folkeslag og tungemål er det naturligt, at man betragter hinanden ikke alene som amerikanske medborgere, men tillige som repræsentanter for de forskellige nationaliteter, der har hver sit bidrag at yde til skabelsen og opbygningen af en amerikansk folkelighed og en ny tradition. Deraf et frisind, et ægte frisind, som virker stærkt - og som man kunne ønske, at de folk, for hvem antiamerikanisme er en selvfølgelig holdning, kunne opleve og lære af.

Men dette har også sin pris. Der sidder nok hos de fleste udvandrere en længsel hjemad, der ikke kan stilles. For har man så været hjemme i det gamle land, ja, så begynder man snart at længes tilbage mod det, der nu er og må være ens fædreland, hvor man har sit arbejde, sin familie, sine venner, sine oplevelser. Roden er nok i Danmark, – men væksten i USA er også et faktum.

Men altså: vi havde til opgave at hjælpe med til, at forbindelsen med roden blev fornyet en smule her og der. Det skete først og fremmest i forbindelse med de to gudstjenester i San Francisco.

De foregik helt igennem på dansk. Danske julesalmer, dansk liturgi. En ung særdeles dygtig og intelligent organist fattede i løbet af en meget kort formiddag det hele og var da inde i den danske folkekirkes gudstjenestes gang så vel som nogen. Meget

kendte han ikke til Danmark, men han havde hørt om danske orgler, og jeg udtrykte håbet om at høre ham ved Sct. Jacobi-orglet her i Varde.

Iøvrigt var der trykt et „program" for de to gudstjenester med salmer, tekster osv. Det var det danske blad Biens udgiver og redaktør, Sv. Stribolt, der havde ordnet det. Han havde i det hele taget ordnet mangt og meget og var en dejlig hjælp.

Denne gudstjeneste var jo julens eneste. Juleaften havde et mere hverdagsagtigt præg end herhjemme. Dog holdt vi hos Henning Jensen og hans engelskfødte kone en juleaften, der var en rigtig dansk juleaften meget lig. Her var vi sammen med et ældre dansk par, der kom med gaver – og et ægte dansk sprog, det gjorde det jo endnu mere hjemligt. Og en lurende hjemlængsel, det var jo da juleaften, og man tænkte på dem derhjemme, blev noget nedkølet ved tanken om, at de derhjemme forlængst var færdige med de kendte og kære traditioner og lå i deres sødeste søvn, 8 timer længere fremme end vi.

Tilbage til gudstjenesterne, hvor den nu afdøde dansk-amerikanske præsts datter, Donna Jean Petersen, operasangerinde ved operaen i San Francisco, sang solo på dansk. Og hun er 3. generations!

Efter begge gudstjenester var der kirkekaffe. En praktisk ting. Mange var jo kommet langvejs fra for at være med. En enkelt havde kørt små 200 km, og det både juledag og nytårsdag. Så skal man have noget at styrke sig på, inden man skal hjem. Men ikke blot det. Man skal have lejlighed til at hilse på venner og bekendte, også på præsten. Og når så præsten lige er kommet hjemme fra det gamle land og snart skal dertil igen, ja, så er der mange spørgsmål: om man kender den og den, om man vil hilse her og der. Mange navne blev noteret – til senere videre-besørgelse. Og man står der optimistisk og tænker: det når jeg nemt i løbet af ingen tid. Men – man glemmer, at hjemme ligger en hverdag med arbejde, ekstra meget endda efter denne orlov.

Og så går det slet ikke så hurtigt med at få de hilsner bragt på behørig vis.

Meget kaffe fik min kone og jeg ikke drukket, for pen og papir var i brug det meste af tiden. Og så skulle vi afsted til Månedalen, hvor vi undervejs skulle standse op ved Tom Terkildsens grav, hin slesviger fra Ballum, der var taget til Californien, og alt imens han sled i det med arbejde, købte jord op, anende den kommende udvikling. Han blev en rig mand, men også en mand, der – iøvrigt inden han blev rig allerede – altid var parat med en hjælpende hånd, og mange landsmænd har han hjulpet igang eller ud af en klemme. Vi skulle se hans grav, hvor vi samledes med hans familie, og vi skulle se hans ranch, der lå i et væld af citrontræer med store gule frugter på. Og det var altså juledag!

Bagefter sydpå igen over Golden Gate, denne vidunderlige indsejling til en af de skønneste byer i verden, for det er San Francisco. På vejen videre mod syd kommer vi gennem det allervestligste af byen: til højre for vejen klitter som her ved Vesterhavet – lige ud mod Stillehavet, til venstre det yderste hjørne af Golden Gate parken, byens vældige parkanlæg. Og her i hjørnet er Roald Amundsens Gjöa stillet op, værnet af et gitter. Og man står stille, betaget – ikke mindst efter læsningen af Thorkild Hansens bog om Jens Munk og hans kamp for at finde Nordvestpassagen. Her ser vi skibet, der omsider fandt denne passage, søvejen, man drømte om allerede på Chr. d. 4.s tid – ud mod Østens ufattelige rigdomme, genvejen gennem kongens farvande, vejen til rigdom for Danmark. Da nordmanden Roald Amundsen fandt denne passage, var det for sent – andre veje var fundet, og denne var dertil ubrugelig. Men – den var der dog. Og den var fundet af 7 stædige nordmænd i en littebitte skude. En mindeplade fortæller, at den afgik fra Christiania 16. juni 1903 under ledelse af Roald Amundsen med en besætning på 6 mand. 22 måneder lå skibet ved Gjöa Harbor, King Williams land, „taking magnetic observations to determine location of magnetic North

Pole, proceeded westward and sailed through the North West Passage, the only time in history, in the summer of 1905. Arrived in San Francisco in october 1906."

Og så kom vi til San Carlos, en i raden af byer, der ligger vest for bugten og strækker sig op mod San Francisco, en række forstæder på vel 150 km. På østsiden har Oakland tilsv. sine forstæder. Vi skulle besøge Tom Terkildsens søster, Titta, og hendes mand, John Nielsen, tømrer fra Osted, en ilter sjællænder, hun vestjyde, slesviger, begge gæstfri og danske, så vi følte det, som havde vi kendt dem hele vort liv. Vi kom flere gange i det hjem, og vi kom der altid med en fornemmelse af – ja, ligesom at være på rigtig hjemlig dansk grund. De boede vel et stykke fra San Francisco, men hvad betyder det med det vejnet, der er bygget op. Og bilerne er mange, altid ved hånden. Californien er den bilrigeste af samtlige USA-stater, og det siger ikke så lidt. Man næsten fødes med en bil eller rettere: med henved to. Og der køres hensynsfuldt i Californien – under opsyn af politi både til lands og i luften, hvor en flåde af helikoptere hurtigt rapporterer trafikforsyndelser til patruljerne på vejene.

Da juledag 1966 faldt på en søndag, var 2. juledag også om ikke helligdag så dog fridag. Men ellers kendes den lange jul ikke som her, lige så lidt som vor påske. Nå, vi er også på vej til at fortravle os fra sligt. Men jul var der. Udsmykningen gjorde det, trods alle forårsfornemmelser, klart, at julen var inde: julemænd i kæmpeformat sås overalt. Og rundt om i hjemmene hang julekortene i gardiner og lign. steder. For os at se som en art status-symbol. Det betyder noget, at man har fået mange julekort, om så der ikke står et fornuftigt ord på dem – udover et trykt ønske om en glædelig jul. Et julekort syntes at være en fjer i hatten, hos mange ialfald, og derfor bør man, om man har slægt og venner, huske at skrive til jul, bare et kort er altså nok.

Og butikkerne var indstillede på jul. Som her. Forskellen i velstand svinder ind os imellem. Men – der er en lukkelov til for-

skel. De store supermarkeder var i reglen nødt til at overholde lukketider à la vore. Ikke på grund af nogen lov, men på grund af fagforeningerne, som er stærke i Californien. Til gengæld kunne så den lille købmand i byen få en chance: ofte sådan, at når de store lukkede i, så lukkede han op. Ikke mindst de sagnagtigt flittige (og derfor højt respekterede kinesere) drev den handel. Men der var supermarkeder, der tog tyren ved hornene og holdt åbent alle døgnets 24 timer. Det må jo have kunnet betale sig med de skyhøje overarbejdspenge. Iøvrigt var det tankevækkende, at et af de supermarkeder, vi besøgte, havde indført det gode gammeldags butikssystem indenfor de store rammer: man havde simpelthen indrettet den ene specialafdeling efter den anden som en almindelig butik, hver betjent af en såre sagkyndig person eller flere. Det gav unægtelig en bedre betjening, end det er muligt at få i det helt industrialiserede varehus, hvor standardiseringen kvæler nuancerne og forsimpler den gode smag.

Alle de USA-besøgende, vi har mødt, har kunnet samstemme i eet: det er et gæstfrit, et overmåde gæstfrit land. Ialfald i midt- og veststaterne. Vi sandede det ikke alene ved de mange selskaber, vi blev indbudt til, men tillige derved, at vi jo blev gæster i dansk-amerikanske hjem, da vi forlod hotellet i San Francisco. Vi var således fem dage hos Niels og Ingeborg Nielsen i Fremont, fem herlige dage. Der var vi også selve nytårsaften, der fejredes på dansk med andre danske. Samme dag havde Niels iøvrigt kørt os en helt vidunderlig tur. Først var vi lige omad San Francis for at snakke nytårsgudstjenesten igennem med organisten og kirkebetjenten, Victor Stanley, der navnet til trods, som var oprindeligt, var sjællænder, fra gyngehøvdingens område, Jungshoved. Og fra San Francisco gik turen i strålende solskin ad kystvejen mod syd. Vi kørte med Stillehavet på højre hånd ad en vej, der ind imellem blev en rigtig bjergvej med hårnålesving og store udsigter over dale og havet. Ved Arroya de los Frijoles standsede vi op. Det er et af de utallige stednavne

derovre, der vidner om landets spanske fortid, en fortid, som den ægte californier som nævnt er stolt af, for den betyder historie, baggrund, rod. Man må have rod for at være et menneske på jorden. Og har man ikke rigtig nogen selv, så må landet have det. Og i sandhed: her dukkede fortid op, missionsstationer, der fortalte om nidkære munke i de fjerne tider, da man vandrede til fods, og hvor der derfor var sat signal-klokker op langs hovedvejen, El Camino real, Kongevejen, ad hvilken the missions lå med en dagrejses mellemrum, og de ligger der tildels endnu, i brug – omend i beskedent omfang i forhold til fortidens brug. Men altså, vi standsede op og spiste vor medbragte mad i fri luft og toede vore hænder i oceanet. Og det var nytårsaftensdag! Ad idylliske veje kørte vi til Henry Lowells Redwoods State Park, en slags skovmusæum, hvor man så de ældgamle og vældige rødtræer, som dette land er berømt for.

Aftenen fejredes hjemme hos Niels og Ingeborg og deres børn med nogle gamle vardensere: Sigfred og Jenny Olsen, tidl. Ortenvej – og også en gammel Lunde-borger, falstringen Erhard Rasmussen og hans skånske kone var med. Hvor blev der snakket, hvor havde vi det dog fint. Varde blev gennemgået på kryds og tværs. De fik nyt, jeg gammelt at vide. Således var der ligevægt i tingene.

Nytårsdag var kirken næsten lige så fuld som juledag. Og der var både altergang og barnedåb. Charlotte von Holderstein Holtermann døbtes som det første barn i mands minde på dansk i den tidl. danske kirke. Og jeg fik lov at skrive dåbsattesten.

Ikke alle kunne komme til kirke, så måtte vi til dem. Således var vi om ikke just til gudstjeneste, så dog til jule-party på det danske alderdomshjem nord for San Francisco, Aldersly, et hjem af amerikanske dimensioner og traditioner: her var værelser for dem, der ville have det sådan, lejligheder for andre – og også huse var anbragt i det store anlæg, thi sådan skulle nogle have det. Aldrig har jeg set så mange gamle, virkelig gamle menne-

sker samlet på eet sted. Man havde indtryk af en gennemsnitsalder oppe i nærheden af de kaukasiske yougurth-spiseres, ialfald var der en masse mennesker, der var over 90. Der var fru Karen Meyer, f. Nielsen, smededatter fra Tistrup. Fru Mathiesen var 96 og fra Silkeborg – men hendes afdøde mand var fra Billum. Blandt gæsterne hilste vi på den tidl. formand for Aldersly, John Jørgensen, en vaskeægte demokrat, der med bekymring, ja, sorg imødeså den nye republikanske æra, der med guvernør Regans tiltrædelse indledtes i staten Californien. – Han – ikke Regan, men Jørgensen var fra Vejen. En yngling på 76, rask og rørig så det var en lyst.

En eftermiddag senere hen opsøgte pastor Kangas og jeg de danske, der måtte være på det kommunale alderdomshjem i San Francisco, Laguna Honda – navnet er nok et minde om den spanske fortid. Et hjem af vældigt format, i mangt og meget mindende om De gamles by i København – med en masse farvet betjening. Det er tydeligt, at myndighederne gør, hvad de kan, i staten der for at hjælpe negrene frem. Den meget neger-venlige Henry Kangas understregede det for os.

Vi fandt, ved det uhyre hjælpsomme personales hjælp, frem til 11 gamle landsmænd, hvoraf vist kun een havde været hjemme indenfor de sidste 50 år – og det var i 1922. Vi samledes gruppevis eller enkeltvis med de 11 – og sang et par danske julesalmer for og om muligt med dem. Og det glemmer man ikke.

Og så til slut lidt om et par spørgsmål, som man selv møder frem med – og som stilles en ved hjemkomsten.

For det første om forskellen mellem dansk og amerikansk kirkeliv. Man hører jo af og til fremhævet herhjemme, at derovre står det meget bedre til. Der skal folk selv sørge for deres kirke og hvad dertil hører, staten blander sig ikke i noget. Og det øger interessen, så at kirkegangen derovre er ganske anderledes høj end her, den kirkelige interesse meget mere udbredt.

Det er jo sandt, at folk selv skal sørge for deres kirke på alle

måder. Og at staten ikke blander sig deri. At det kan afføde en større aktivitet er utvivlsomt, ja, det må det simpelthen gøre – hos nogle. Nu har det altid undret mig, at man betragtede dette som identisk med frihed. Ja, man er da fri for statens indblanding? Vel så – men når nu statens „indblanding", således som det har vist sig her i landet, betyder værn for de kirkelige mindretal og forkyndelsens frihed, hvorfor så sukke over denne „indblanding"? Derovre ligger landet helt anderledes. De statskirkelige forhold, vi kender til, er af historiske grunde utænkelige i USA. Men – mon friheden er større? Vi var der tre uger, og jeg skal ikke optræde som docent i amerikansk kirkeliv. Men – man kan ikke lade være at tænke på, om ikke pengestærke personer og kredse let vil kunne komme til at spille en for stor rolle under de forhold? Og – i hvor høj grad vil en præst blive bedømt efter hans evne til at få folk ind i kirken og det klubliv, der rører sig om den? Bliver præsten ikke meget let noget i retning af en sælger, hvis succes er målestokken for hans præstearbejde? Der var intet af den art over Kangas. For naturligvis – organisationen af lutherske kirker betyder i nogen grad et værn, også for præsten, men kun i nogen grad.

Nu kirkegangen. Er der flere, der går i kirke derovre? Jeg tror, der er flere familier i USA, for hvem det er en selvfølge, også ofte udtryk for simpel god tone og hæderlighed som samfundsborger, at man går i kirke om søndagen. Og det skal erindres, at den kirke, man slutter sig til, i nogen grad også bliver som en club for en. Der skabes her et aktivt fællesskab, der rækker ud i hverdagen i form af forskellige kredse, der som en selvfølge tager sig af mange af de opgaver, som ligeså selvfølgeligt varetages af det offentlige hos os. I USA er en stor del af den offentlige forsorg overladt privat initiativ. Det kan veksle i grad fra stat til stat, men i hovedtrækkene er det sådan. Jeg vil også tro, at den fornemmelse af ensomhed, som et umådeligt stort land med umådelig mange forskellige folkeslag i nok kan påføre et

menneske, afhjælpes væsentligt ved det fællesskab, som et sådant menighedsliv giver.

Jeg kan give et eksempel. Vi besøgte en aften mr. and mrs. Carter i Fremont, sammen med Ingeborg og Niels Nielsen. Mrs. Carter er fra Varde, Lis Sabro Andersen – en sød og meget kvik pige, der lige er flyttet til Fremont fra et sted længere nordpå, hvor Lis Carter var særdeles aktiv i f. eks. den danske loge. Vist endda formand. Nu var de kommet her. Et nyt sted, med nye og ukendte mennesker. Og så dukkede altså nogle Varde-folk op. Aftenen i sig selv var særdeles fin, dertil kom, at Ingeborg Nielsen fortalte Lis Carter om den kirke, hun selv tilhørte der på stedet, og Lis Carter og hendes mand blev straks interesserede – her var et sted at få mulighed for at blive rodfaste og hjemmehørende på det nye sted. Den funktion har kirken også derovre.

Dertil kommer, at den offentlige skole ingen religionsundervisning giver, hvorfor det bliver en sag kirkesamfundene selv må tage sig af, og den kan præsterne naturligvis ikke klare alene. Der sættes da også meget ind på kurser og bøger for ikke-præster, så at de kan hjælpe med til at undervise.

Alt dette skaber røre og aktivitet. Det er klart. Men – det bør ikke få en til at undervurdere vor egen folkekirkelige tradition, hvor det gives mennesker at høre med før de selv ved deraf. Derved understreges evangeliets karakter af gave, af Guds virke. Jeg mener ikke derfor, at folkekirken er en nødvendighed for evangeliets forkyndelse, eller at den givetvis vil bestå altid. Jeg vil blot understrege de vældige værdier, der til denne dag har ligget i og en rum tid fremover kan ligge i vor ordning. Det er næppe tilfældigt, at forkyndelsen under de i USA givne forhold ofte, slet ikke altid, men ofte får en karakter af appel til i virkeligheden såre humane idealistiske bestræbelser, der intet har med kristendom at gøre. At kirkesamfundene betyder noget derovre er uomtvisteligt. Men man skal nok vare sig for at tro, at den kirkelige interesse er så meget større end herhjemme. Mange –

vist en 40 pct. – tilhører ikke noget trossamfund, hvilket ganske vist ikke betyder, at nogle af dem ikke godt kan finde på at gå i kirke et sted og evt. også stå som bidragydere uden medlemsret.

Det, som særlig karakteriserer den amerikanske gudstjeneste eller et af de træk, der giver den dens særegne fysiognomi, er nok, at man i ret udpræget grad er til familiegudstjeneste. Måske far er ude at fiske, men så er mor der med børnene. Men ofte er det hele familien, der kommer – søndag efter søndag.

Der var masser af andet at skrive om, – selvom man jo ikke just bliver ekspert af tre ugers ophold i et fremmed land. Vi søgte at orientere os, så godt vi kunne i racespørgsmålet, Vietnam-problemerne osv. Og det skal siges, at vi overalt mødte en åbenhed og lydhørhed overfor andres meninger, som var imponerende. Her skal kun siges, at man der møder mindst lige så mange meninger og standpunkter som herhjemme. Hvad racespørgsmålet angår, skal jeg kun bemærke, at vi ikke mødte eet menneske, – jo, måske lige eet, der var tilhænger af diskriminationen. På den anden side kunne man nok se, at spørgsmålet er vanskeligere og mere indviklet, når man er stillet lige overfor det end på afstand. Konklusionen i al foreløbighed og usikkerhed er den, at dette vældige problem i sin bund, ialfald hvad Californien angår, ikke i sig selv er et raceproblem, langt mere et socialt problem med rødder helt tilbage til slavetidens mangel på familieliv. Her er meget at indhente. Men som allerede nævnt: det synes som de offentlige myndigheder mange steder bestræber sig på at bane vej for den virkelige ligestilling racerne imellem, som simpelthen er ikke blot en anstændighed, men også en nødvendighed.

Vor ferietur sydpå – til Solvang, Santa Barbara og Los Angeles, hvorfra turen gik direkte hjem, er et kapitel for sig, som jeg desværre ikke kan komme ind på i denne omgang. Vor opgave, formålet med rejsen lå oppe i Bugt-området. Her arbejdes der videre på at udbygge kontakten fra vestkyst til vestkyst, sådan at

der hvert år kan komme en præst fra Ribe stift til San Francisco i jul og nytår. Jeg vil ønske disse bestræbelser held og lykke. Jeg tror, det kan være af betydning for vore landsmænd derovre, og jeg ved, at det er af væ̊ldig betydning for dem, det måtte forundes at komme derover og holde gudstjeneste og knytte forbindelser.

UNDER KYRASSERERNE

Af litterat Ludvig Murtfeldt

Tronfølgerbrylluppet i år gav os anledning til at se garderhusarernes smukke uniformer, der er af ungarsk oprindelse. I det følgende skal læserne stifte bekendtskab med en kyrasser (tryk på sidste stavelse), en soldat, der bærer en kyras, en sidste rest af rustningen. Ludvig Murtfeldt skriver her om kyrasser Skonager, Iver Jørgensen fra Næsbjerg sogn.

Det slesvigske Kyrasseregiment blev oprettet i Aaret 1675 og udmærkede sig i den skaanske Fejde 1675–79, i den spanske Arvefølgekrig 1701–14 og i den store nordiske Krig, som det deltog i fra 1714–20.

I over et Aarhundrede havde det i Fredstid Garnison i jyske Byer, særlig i Randers, Horsens og Vejle.

Det har havt mange Navne, og det var først i 1748 at det blev kaldt slesvigske Kyrasserregiment. Saa hed det fra 1772 slesvigske Rytterregiment og fra 1816 atter slesvigske Kyrasserregiment og fik Standkvarter med 3 Eskadroner i Horsens og 1 Eskadron i Vejle.

Paaklædningen var fra 1816 hvid Spidskjole med lyseblaa Krave og Haandled, to Rader hvide Knapper, og lyseblaa Bukser.

Det var væbnet med Pallask og Staalhjelm, prydet med Man af Hestehaar i Kammen. Det skulde have havt Kyras, men inden man fik Raad til det, blev Regimentet opløst den 1. Juli 1842 og indlemmet i 6., 3. og 5. Dragonregiment.

De sidste Kyrasserer – af Aargangene 1840 og 41 – indkaldtes til Tjeneste i 1848–49 ved 3., 5. og 6. Dragonregiments Depoteskadroner.

Christen Jørgensen, en Bondesøn fra Skonager, Næsbjerg Sogn ved Varde, aftjente sin Værnepligt ved Kastelsjægerne i Køben-

havn i 1814. Dengang bar hovedsagelig Bonden Værnebyrden, medens Herkomst, Stand, Stilling og Fødsel i Byen gav Fritagelse for et slemt og til Tider yderst farefuldt Arbejde, der befandtes at egne sig godt for Bonden, som var stærk og seig og næppe vovede at mukke, hvor meget Arbejde man end lagde paa ham.

I tjenstlig Iver for at betrygge Krigshærens Rekrutering af Landets egne Sønner og faa ind under Hæren ethvert Emne, som den agerdyrkende Stand kunde yde, gik man ved Kancelliplakat af 5. Novbr. 1902 Byerne saa nær paa Klingen som vel muligt, og befalede, at Sønner af Forældre, der boede paa Købstads Jord uden for Købstæder (i Danmark), og som ej drev borgerlig Næring, men blot ernærede sig af Jorddyrkning, skulde anses som værnepligtige og optages i Rullen.

Først langt senere, ved Septemberloven af 1848, gjordes det første Skridt mod sundere og retfærdigere Tilstande, ved Paabud om Udskrivning til Hæren, dog kun for den herskende Krig, af de i Aarene 1823, 24 og 25 fødte af Klasser, der hidtil havde været fritagne for Værnepligt, men snart efter gjorde man Skridtet fuldt ud ved Loven om almindelig Værnepligt, der emanerede 12. Februar 1849.

Det var et drøjt Stykke Arbejde at springe Soldat i 1814, da Christen Jørgensen var inde.

De fik lidt af Føde og nok af Prygl.

Men Christen var en stærk og støt Karl af seig Jydeæt og stod Pusten igennem uden at blinke, og saa lidt havde de udstandne Strabadser og Pryglene og Sulteføden derinde i Kastellet taget paa Kræfterne, at han, straks da han kom hjem i 1815, tog fat som Fæstegaardsmand i Skonager under Nørholms Gods og sled som et Asen aarle og silde, giftede sig og satte 8 Drenge i Verden i et forholdsvis kort Aaremaal og til en ekstra Opmuntring for Mette Marie – saa hed Konen, at hun ikke skulde kede

sig eller overhovedet have Noget at lade ham høre, som Appendiks tre Piger – ikke at tale om.

Det var nu den Tid saa, at Sjette Frederik, Soldaterkongen, af landsfaderlig Omsorg for Udviklingen af Hærens og Flaadens Kadrer til Lands og til Vands havde præmieret hver syvende Fødsel af levedygtigt Mandkøn i samme Familje, og denne af sær kongelig Gunst og Naade fremgangne Dusør for Fædrelandssind og Offervillighed til Rigets Tarv og Bedste, faldt – tænk blot – udelukkende i Bondens Hue, og han, der kendte saa lidt til Dusører og den Slags Ting, greb den med Begærlighed – begribeligvis.

Det var naturligvis kun lidt, der vankede, nogle blanke Dalere med Landsfaderens Billede, men dog en Raritet i de Tider – og saa Æren.

Da Mette Marie havde født sin Mand den ottende Søn, meldte Christen sig og kom straks i Betragtning, og Sjette Frederik gjorde en god Handel med den vestjydske Fæstebonde; fik den ottende paa Købet med de syv.

Drengene hed Iver, Christen, Jørgen, Peder, Ole, Thomas, Bertel, Christen og voksede op under Moderens Øjne, holdt knapt til Gryden og skrapt til Arbejdet og blev sunde, stærke Knægte, der kunde vederlægge Kongen den mod Faderen udviste Naade.

Den ældste, Iver, var født den 4. april 1818 og maalte ved Udskrivningen paa Sessionen i Varde den 10. september 1839 sine 70 Tommer og var iøvrigt en bredskuldret, hoftestærk Karl, med regelmæssige kønne Træk, og tildeltes det slesvigske Kyrasserregiment i Horsens for 8 Aars Tjeneste; det fordredes, at Ryttерne skulde være høje i Sædet, og det var just Iver.

Saa kom Ordren til at stille ved Regimentet i Horsens den 18. December 1840, og Iver tog Kending af, at nu skulde det gaa løs og belavede sig saa smaat.

Faderen var kendt med Kammerraad Wandborg i Janderup

og talte med denne om Ivers forestaaende Afrejse i Kongens Tjeneste; Kammerraaden var kendt med Hospitalsforstander Hjerrild i Horsens og denne igen med Skoleforstanderen, Ritmester, Ridder von Amsen – godt at have Fortalere ved Vejen, mente Christen.

Saa stod Iver en barsk Decemberdag med Knæstøvler over Vadmelsbukserne og en struttende Tværsæk paa Nakken og tog Afsked med de Gamle.

„Vær ærlig og tro, Iver", sa'e Faderen, „og tjen Kongen som en Karl", og Moderen tørrede bort med Snippen af Forklædet Taaren, som trillede, og tilføjede: „og Gud være med Dig, Søn." „Skal ikke mankere, Fa'er," svarede Iver, „og tak for Madposen, lille Mo'er, og Gud være hos Jer til vi ses."

Og saa drog han ad Horsens til.

Han gik et Stød og kørte et Skrub og agede og marcherede vekselvis, som det kunde falde, og stillede ved Regimentet den 18. Decbr. i en bidende Kulde – dengang havde man vintre.

Det ny Skolehold tog opstilling i 4 Rader, og Vagtmesteren, som skønnede, at Folkene led af Kulden, som bed eftertrykkeligt i Næse og Øren, grinte og sa'e: „Vær rolig Børnlille, I skal faa det varmt nok herefter", og det skulde man synes, de kunde have været glade ved – paa en Maade.

Skoleholdet talte ikke saa faa Morsinger og Thyboer, store, svære Karle, som overgik Iver baade i Højde og Drøjde, skønt han jo ikke hørte til de klejne. Alligevel blev han paaraabt og stillet i 1. Rad, et Tilfælde som bragte ham til at tænke paa Faderen, som kendte Wandborg, og paa Wandborg som kendte Hjerrild, og paa Hjerrild, som kendte von Amsen, og paa von Amsen, som nu ogsaa synes at kende ham – godt at have Kendinge ved Vejen.

Holdet kaserneredes og fik Paaklædning, Armatur og Hest udleveret. Iver fik en sort Hoppe, Nr. 8, Traktementet var: Daglig Lønning $10^{2}/_{5}$ Skilling Sølv, Undermunderingspenge daglig

2 1/6 Skill., hver 5. Dag 7 1/2 Pund Rugbrød og Dusørpenge aarlig 5 Rigsbankdaler.

Kasernen laa næst ved Palæet paa Søndergade, ved Torvet, og Eksersérpladsen Vest for Byen efter Bygholm.

Det faldt i Ivers Lod at forrette Staldvagt den første Nat; den Inspektionshavende befalede ham at trække Lygten og slukke den, hvad han gjorde, og gik saa Vagt i Mørke, som ikke var morsomt; det tegnede til at blive en tvivlsom Fornøjelse at være Kyrasser og blev det.

Tjenesten var yderst stræng, tidlig og sildig paa Hesteryggen, Staldtjeneste og Læsning ved Siden af, smal Kost og nok af Prygl var Traktementet.

Skoleforstanderen, Ritmester, Ridder von Amsen var – fortæller Iver – en stjærnegal Officer af den rigtig gamle Skole. Han galoperede foran Fronten og raabte med Stentorstemme: „Jeg skal Satan hakke, gale mig fugtle Jer saadan, at I skal glemme Gud og huske mig", og hvad han lovede slog til for Pryglenes Vedkommende – Iver havde foreløbig ingen Grund til at glæde sig ved Bekendtskabet, men Karlene tog Sagen med en vis Ro, æde dem kunde han ikke, det blev dog for stor en Mundfuld, og af Fugtel kunde der jo taales en hel Del fordelt paa saa store Rygflader.

Underofficererne førte en velskaaren Hasselkæp ved Sadelknappen og gjorde flittig Brug af den. Særlig naar der redes Slang'gang, vankede der; ved den mindste Fejl kaldtes den Skyldige tilbage og sendtes hen til Vagtmester Florup, som trak Kæppen og brølte: „Hvad skal du?" „Ha'e nogle over Ryggen" – „Dem skal Du Dælen æde og synke mig faa." Og saa slog han løs af alle Kræfter – „paa Plads, marsch. Kom snart igen!"

Heller ikke paa Kasernen var der Knaphed paa Fugtel. En Aften da Iver havde hentet sin Renlighed: 1 Skjorte og et Par Strømper hos Vaskekonen og steg op ad trappen, slog Klokken 9. „Naar skal Du være i Seng, Drivert?" raabte den Inspektions-

havende Vagtmester Stilling. – „Klokken 9 Hr. Vagtmester", svarede Iver og klemte Byldten med venstre og førte højre til Huen, mens Slagene regnede ned over Nakke og Ryg – og da der i det samme blev livligt paa Trappen med flere Efternølere – Klokken var dog lige slaaet – huggede han den næste, følgende og efterfølgende, et Prygleri som syntes ingen Ende at tage.

Det hørte med til Staldtjenesten, at strø Hesten og anbringe Strøelsen i Strøkrybben om Morgenen, men dette iagttoges ikke af Folkene af den gode Grund, at der ikke paa Skolen udleveredes Strøelse; først da de kom til Eskadronen, fik de Strøelse udleveret til Hesten.

Naar de kom hjem fra Øvelse, maatte de afføre sig Kongens Klæder og gøre Staldtjeneste i deres egne, og naar En eller Anden undlod at afføre sig Bukserne, vankede der Smæk – nok sagt.

Der blev hængt i med Læsning hver eneste Aften fra 5–7. Pr.-Løjtnant Falkenberg, som læste Felttjeneste, lagde Folkene paa Sinde at følge nøje med og indprænte sig Alt, da en Undladelse heraf vilde berede dem store Ubehageligheder under Eskadrontjenesten, og da dette jo var enstydig med mange, mange Hug, passede de paa. Det var ellers en stræng Tur med denne Læsning. Vinteren 1840–41 var en af de strængeste, der var kendt i lange Tider, og naar Mandskabet sveddrivende og udmattet under flere Timers Øvelse i Ridehuset ved 5-Tiden marscherede ind i den tilstødende Læsesal, mødte der dem en bidende Kulde; der var en vældig Kakkelovn derinde, men den blev aldrig opfyret – det gik med Brændselet som med Strøelsen. En Aften, da Pr. Løjtnanten var syg, læste Korporal Handets. „Hvad Satan er der i Vejen med det sorte Bæst derhenne?" udbrød han og skuttede sig. „Intet at lægge i, siger I, for Djævelen, jeg gad hellere ta'e en Stroppetur med Jer til selve General Satan i det hede Helvede, hvor der da er nok af Brændsel, kan jeg vide, end staa her og banke Felttjeneste ind i Skallen paa Jer, I dumme Asner, i mer' end 20 Graders Kulde, men mærk Jer det vel, er

nogen uopmærksom, blot det allerbitterste, saa skal jeg, Fanden æde og synke mig, handle Jer slig, at I skal føle det som en Befrielse, naar I paa det snareste rider Slang'gang paa Helvedes Rist, saa Ilden slaar Jer af Halsen".

Ja – man havde Kasemeblomster ogsaa dengang.

Endelig den 29. Maj 1841 slog Forløsningens Time, da Skoleholdet havde udlært og fordeltes til Eskadronerne; Iver, som vi herefter vil kalde ham, Skonager, som var hans militære Navn, kom til 1. Eskadron, som kommanderedes af Premieremajor, Ridder von Schmidten, og befandt sig vel der. Han fik en brun Hoppe, et stærkt Dyr med gode Be'n.

Karle og Heste udkvarteredes hos Borgere i Byen, Skonager laa hos Hattemager Dorn i Hospitalsgade.

Kyrassererne var svært Kavalleri, Karle og Heste var de sværeste og stærkeste, som kunde opdrives, og man regnede, at Hesten med Rytter og fuld Oppakning bar godt og vel 300 Punds Vægt.

Det var et stolt Skue at se dem ride paa den vidtstrakte Exercerplads.

Naar der blev blæst Karriere bruste Eskadronerne frem i et rasende Choc, Rytteren foroverbøjet med Pallasken strakt ud mellem Hestens Øren, Klingerne lynede, de hvide Spidskjoler skinnede, Hjælmene blinkede, og Jorden gungrede under Hovene; der var Tilskuere fra Byen i Hundredtal for at se Kyrassererne manøvrere.

En skøn Dag fik Skonager Ordre til at melde sig i Smedegade hos Major Schøller, som var Adjutant hos Kronprins Frederik (den senere Kong Frederik VII) og stod ved Infanteriet i Fredericia, men laa i Horsens, fordi Generalstaben var der; han ønskede Skonager som Tjener og fik ham. Hos Schøller havde han gode dage, de havde mange Rideture sammen til Rosenvold, hvor Majoren indskibede sig til Fredericia, medens Skonager red tilbage til Horsens med Hestene, med Ordre til at møde fastsat

Tid ved Færgen med Hestene, naar Majoren vendte tilbage. Han forblev hos Schøller, indtil denne ved Generalstabens Flytning vendte tilbage til Fredericia; han var en rar Mand at være hos.

Saa vendte Skonager tilbage til Eskadronen.

En dag mod Slutningen af April, da Eskadronen red paa Exerserpladsen, og Ritmester von Amsen samme Steds havde Øvelse, med et Hold Rekrutter, førtes der under en Pause en Samtale mellem Skoleforstanderen og Eskadronchefen, som endte med, at Skonager modtog Ordre til at stille ved Skoleforstanderen den paafølgende Dag for at blive Tjener hos ham. Da Tjenesten ikke mod hans Villie kunde paalægges ham, og han ved Meddelelsen fik en Følelse af, at det at blive Tjener hos den frygtelige von Amsen var enstydigt med at stikke Hovedet i en Løves Gab, tillod han sig at protestere, men affærdiges af Vagtmesteren med et barskt: „Parer Ordre, marsch!"

Saa sov Skonager paa Sagen, tog sit Parti næste Dag og gik til Ritmesteren, det vil sige, han gik ned i Køkkenet til Pigerne.

Sofie var ret en Stadstøs, som var barnefødt i Noget, der hed Maarslet, og havde tjent som Stuepige i Horsens et Par Aar. Hun var fuld af Liv og Skælmeri og spærrede Øjnene op, da Skonager viste sig, og raabte: „Næ'! hvad skal vi skrive, at Skonager visiterer saa tidligt paa Formiddagen – er der sket Noget?" „Javel – men hvad som er sket, er ikke alt glædeligt, jeg skal være Tjener hos, hm. – ." „Næ'æ' hvad maa jeg høre, skal Skonager være Tjener hos os –?" „Ja, blev det blot derved lille Sofie, saa kom vi vel nok overens, hun og jeg, men han derinde – hu'." „Hi, hi, hi", lo Sofie, „er han bange store Kryster?"

„Ikke just det, men nu kan hun jo prøve paa at stikke Pusselankerne i et Par stive Ridebukser og faa stukket ud til Frokost og til Fesper en Vinge iblandt, saa piber hun i en anden Tone, men nu faar hun melde mig hos Ritmesteren." – „Skal ske, drabelige Kyrasser", svarede Sofie med slet dulgt Spot, kniksede, og væk var hun. Vips! var hun tilbage igen, smældede Hælene sam-

men, førte Haanden hilsende til Panden og meldte: „Der er rettet an for Skonager, hi, hi, hi!"

Ritmesteren var meget venlig, fortalte Skonager, da han kort efter vendte tilbage til Køkkenet, var slet ikke til at kende igen. „Skonager skal ikke have med Hestene at gøre", havde han sagt, men blot pudse mit og Børnenes Tøj og gaa Ærinder for Køkkenet". – „Og den slemme Herre prøvede ikke paa at sluge stakkels Skonager til Frokost", udbrød Sofie og lo. – „Næ'æ, Frokosten anbelangendes", svarede Skonager og grinte, „sa'e han blot, at jeg kunde lægge mig efter hende for at tjene den". Sofie kviterede med et Dask paa Spotterens Mund, og Marie Kokkepige skar Maden, Sofie satte den frem, og Kyrasseren spiste den.

Den Tjeneste fik dog snart Ende; thi allerede den paafølgende 25. Maj 1842 blev Folkene hjempermitterede, og 1. Juli samme Aar opløstes Regimentet.

Samme Aars 20. September stillede Skonager i Odense ved 6. Dragonregiments 1. Eskadron, som kommanderedes af den bekendte Ritmester von Würtzsen, Prins Frederiks gode Ven.

Prinsen boede paa Slottet; der stod 2 Mand Vagt for Porten og 2 for Døren.

Regimentet red Eskadronøvelse for ham.

Der blev blæst Karriere, fremad gik det i flyvende Fart, men da Ritmesteren og Pr. Løjtnanterne, som red i Spidsen, ikke kunde faa tilstrækkelig Fart paa, og Folkene, som var bag dem, maatte holde igen for ikke at overide dem, kom der Kludder i Geleddet, og Prinsen raabte: „Der er Buler, holdt! holdt!", men Eskadronen var allerede ude af Hørevidde og standsede først Farten, da der blev blæst „Holdt!"

Til Slutning red alle 4 Eskadroner Karriere i ét Geled, men det klemte saa voldsomt fra Fløjene, at flere Heste og Ryttere skruedes i Vejret og styrtede af Hestene, som straks søgte tilbage til Geleddet, slæbende flere af Rytterne i Stigbøjlen, men ingen af Folkene kom til Skade. En afreven Støvle blev bragt ind.

„Er der Ben i?" – „Nej!" – „Ejermand?" – „Her!"

Prinsen passerede Fronten i Galop, hilste og raabte: „Tak, Folkens!"

I September 1844 blev Folkene atter indkaldte til en Revy, der skulde holdes for Kong Kristian VIII paa Hedensted Hede (mellem Horsens og Vejle); der var af Kavalleri 3., 5. og 6. Dragonregiment, Artilleri, Infanteri og Jægeri.

Kongen, Dronningen og Prinsen var der.

Den første dag, da det var Kongens Fødselsdag, defilerede Tropperne i Skridt forbi Majestæterne; den Dag vankede der dobbelt lønning.

Det var en pragtfuld Revy. Dagen efter udtalte Kongen sin Tilfredshed med Folkenes Holdning. Der var strømmet flere Tusinde Mennesker sammen for at se paa det militære Skuespil.

Herremændene havde leveret et Kontingent Heste til Brug under Revyen, som Folkene modtog i Provstegaarden i Odense og afleverede samme Steds efter Benyttelsen. Skonager havde en prægtig Hest, som han havde kastet sin Kærlighed paa, fordi den stod saa godt paa Benene; han havde plejet den saa godt, og da han afleverede den, stak Herremandens Forvalter ham en Specie ud.

Efter Hjemkomsten permiteredes Folkene.

Under Krigen Otteogfyrre gjorde Skonager Tjeneste ved Depoteskadronen i Odense under Ritmester Döcker, og dermed afsluttedes hans militære Tjeneste.

Af hans Brødre stod Christen ved 3. Dragonregiment og Jørgen ved 6. Batl. og gjorde Felttoget med.

Under Krigen Fireogtreds kom de yngre Brødre med, Peder ved 3. Dragonregiment, Ole ved 9. Batteri og Thomas ved 13. Bertel af 3. Dragonregiment og Christen af 6. Batl. kom ikke med. Bertel tilhørte Aargangen 1851, som ikke blev indkaldt, og Christen var død før Krigen.

Faderen, den fhv. Kasteljæger Christen Jørgensen, og Hustru,

Mette Marie, der havde født ham 8 stærke Drenge, blev meget gamle Folk og oplevede at fejre deres Krondiamantbryllup.

Christen var i sin Manddom en skrap Arbejder, og naar han red til Nørholm paa Hou, var han blandt Slætterne gærne den først færdige med Arbejdet, smed Leen, rinkede Tøjret op, løb bag Hesten, og knaldede Hænderne i Krydset, fløj i Sædet og red over Stok og Sten hjemefter.

Han var en kendt Skikkelse i Gaden herinde, bar højrød, strikket Tophue, hjemmegjort Vadmels Kofte, hvide Uldhoser og blankskurede Træsko, smækkede Hælene sammen og hilste militærisk, naar han lindede Døren til sit Standkvarter hos Sønnen Ole ved Torvet.

Ved sit Diamantbryllupsgilde dansede han „Polsk" med al den Alarm, der hørte Dansen til, men var lidt mere tilbageholdende ved sit Krondiamantbryllup og døde som Aftægtsmand i Skonager i Firserne i sit fyldte 94. Aar.

Sønnen Iver, fotograferet i sit 89. Aar, var ogsaa en stout Karl til det sidste og døde som Aftægtsmand i Lifstrup for et Par Aar siden i sit fyldte 93. Aar.

Den yngste af Brødrene, Thomas, døde i Aar i Vong, 75 Aar gammel.

Vor lille Histories Helt, Kyrasseren, Skonager, taltes blandt de sidste af det stolte, hvide Kyrasserregiment.

Interiør fra gammel købmandsbutik i Vestjylland

Vestjyder fortæller

INDHOLDSFORTEGNELSE

FRA PLOVEN TIL KATEDERET – af førstelærer Chr. Bruun, Skads skole, Esbjerg 7

DET GAMLE FORSAMLINGSHUS – af lektor Carl Edvard Larsen, Tarm 16

DET DØDE PUNKT – af gårdejer Niels Raunkiær, »Knude«, Lyhne sogn 23

TIL GRUNDLOVSFEST PÅ BLÅBJERG I 1908 – af redaktør Jeppe Jessen, Varde ... 25

DE GAMLE FORTÆLLER – af sognepræst Thøger Gregersen, Jerne, Esbjerg 28

VESTJYSK SNAK – af fhv. gårdejer Bøjle Christensen, Haltrup, Nordenskov 33

DUS ELLER DES – af agronom Holger Uhre, Henne 38

HILSEN FRA VESTJYLLAND – af frk. Agnes Poulsen, Kvong 44

FRA SVUNDNE TIDER – af tidl. herskabstjener P. Berg Puggaard, Sig 47

MINDER FRA VARDE – af fru Nanna Voigt, København 50

JERNBANENS ANKOMST TIL DET DANSKE BONDELAND – af forfatterinde Jenny Alkjærsig, Helsingør 61

GLIMT FRA VARDE MARKED – af Ole Karl Jessen, Varde 75

TANDVÆRK – af musæumsinspektør H. Ølligaard, Ølgod 87

FRA VESTKYST TIL VESTKYST – af sognepræst Vagn Kvist, Varde 92

UNDER KYRASSERERNE – af litterat Ludvig Murtfeldt, Varde 108